

Co-funded by
the European Union

Наръчник за интеграция на нематериалното културно наследство (НКН)

InThrace 2023-1-RO01-KA220-HED-000156121

Предговор

Проектът InThrace (2023-1-RO01-KA220-HED-000156121) е партньорство за сътрудничество по програма Erasmus+ KA220-HED във висшето образование. проект. Шестимата партньори са отговорни за всички материали, създадени по този проект. Наръчникът на проекта за интеграция на нематериалното наследство има за цел да предостави цялостна теоретична и практическа рамка за разбиране, опазване, управление и популяризиране на нематериалното културно наследство (НКН).

Той подкрепя учащите и практикуващите в интегрирането на НКН в туризма и развитието на общността по отговорен и устойчив начин, като същевременно укрепва културната идентичност и участието на общността. Финансирано от Европейския съюз.

Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или ANPCDEFР. Нито Европейският съюз, нито ANPCDEFР носят отговорност за тях.

За допълнителни ресурси и обучителни материали, потребителите са поканени да получат достъп до платформата на проекта:
<https://intrace.unitbv.ro/index.php/training-platform/>

Index

Въведение	3
Глава 1. Общ преглед и разбиране на ICH	17
Глава 2. Законодателство и разпоредби на местно , национално и европейско ниво	44
Глава 3. Видове ICH - категоризация на нематериалното наследство	61
Глава 4. Обяснение на стойността на туристическото наследство и въздействието му върху културата, икономиката и обществото	74
Глава 5. Управление на НКН , резервация и опазване	88
Глава 6. Практики за устойчив туризъм : Ролята на нематериалното културно наследство и участието на общността	103
Глава 7. Маркетинг и методи за популяризиране на НКН	118
Глава 8. Значение на опазването, разбирането и насърчаването на процесите на интеграция в ЕС на нематериалното културно наследство	128
Глава 9. Съвременни предизвикателства и решения за управление на НКН	137
10. Етични съображения в нематериалното културно наследство : собственост , съгласие , представителство и културна чувствителност	148
Глава 11. Финансиране и мобилизиране на ресурси за нематериално културно наследство	194
Заклучения	174

Introduction

Този наръчник има за цел да предостави ценна информация на читателите относно управлението на нематериалното културно наследство (НКН). Той е съставен от 11 глави, които подчертават важни моменти, свързани с по-доброто разбиране на НКН.

Глава 1: Общ преглед и разбиране на нематериалното културно наследство разглежда нематериалното културно наследство и неговото значение за опазването на колективните идентичности и културното многообразие. Дефиницията, дадена от Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (ЮНЕСКО, 2003 г.), подчертава неговия динамичен и жив характер, различен от материалното наследство, тъй като то непрекъснато се предава и пресъздава от общностите.

Еволюцията на концепцията за наследство се проследява от първите международни конвенции, като Международната харта на Венеция (1964 г.) и Конвенцията за световното наследство (1972 г.), до приемането на Конвенцията от Фаро (2005 г.), която признава ролята на наследството за социалното сближаване и устойчивото развитие. Главата изследва и взаимодействието между нематериалното наследство и колективната идентичност, анализирайки как културните традиции и изрази допринасят за местната, регионалната и европейската идентичност.

Представени са инициативи на ЮНЕСКО, Европейския съюз и Съвета на Европа за защита на нематериалното наследство.

Накрая се подчертава необходимостта от стратегии за опазване с участието на общностите в защитата и съживяването на нематериалното културно наследство пред лицето на предизвикателствата на глобализацията и дигитализацията.

Както ЮНЕСКО (2003) уместно заявява, нематериалното наследство „е важен фактор за поддържане на културното разнообразие в условията на нарастваща глобализация“ и неговото предаване „осигурява на общностите чувство за идентичност и приемственост“.

В една интегрираща се Европа това означава, че честването на живото наследство на другите – и осигуряването на неговото оцеляване – може да засили както регионалната гордост, така и по-широката европейска солидарност. В този смисъл нематериалното наследство се превръща в пространство за договаряне на идентичност, в което миналото се преосмисля, за да отговори на нуждите на настоящето.

Киршенблат-Гимблет (2004) отбелязва, че нематериалното наследство е по същество феномен, който зависи от признаването, и това признаване винаги е повлияно от политически, икономически и културни фактори.

По този начин не всяка традиция се превръща в наследство и процесът на подбор неизбежно включва избори и изключвания. Нематериалното наследство по същество е душата на културата: като го опазваме, ние запазваме не само песни, рецепти или обреди, но и самата идентичност на народите, поддържайки миналото на Европа живо в нейното настояще и бъдеще.

Нематериалното културно наследство играе ключова роля за укрепването на тази европейска идентичност, тъй като осигурява

символично пространство на принадлежност, надхвърляйки националните граници и насърчавайки културното многообразие в обща рамка. Устните традиции, фестивалите и културните практики, споделяни между различните региони на Европа, допринасят за изграждането на колективно съзнание и наднационална идентичност.

По този начин нематериалното наследство се превръща не само в наследство от миналото, но и в активен вектор на европейско сближаване, осигурявайки рамка, в която европейското гражданство може да се живее и преживява отвъд правното му измерение.

Глава 2: Законодателство и разпоредби на местно, национално и европейско ниво

Терминът „културно наследство“ промени значително съдържанието си през последните десетилетия и сега той включва и устни традиции, сценични изкуства, социални практики, ритуали, празнични събития, знания и практики, свързани с природата и вселената, или знанията и уменията за производство на традиционни занаяти.

Дефиниран от Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г., НКН набляга на живите традиции, предавани през поколенията, осигурявайки на общностите чувство за идентичност и приемственост. Опазването на НКН е сложен, много деликатен и труден процес. Той изисква всеобхватни правни и институционални рамки, действащи на местно, национално и международно ниво, както и изключително активното отношение на обществото.

Споделените елементи на НКН от няколко държави, признати на ниво ЕС, хвърлят нова светлина върху непознати аспекти на контактите, взаимоотношенията, влиянията и разбиранията в общото историческо развитие на европейските нации.

Опазването на нематериалното културно наследство (НКН) в рамките на Европейския съюз отразява сложно взаимодействие между местни, национални и наднационални рамки. Всяка държава членка – от Гърция до Румъния, Хърватия, Полша и Португалия – допринася по уникален начин за това колективно усилие, като се основава на вековни традиции, като същевременно се адаптира към съвременните реалности.

Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. служи като основополагащо ръководство за хармонизиране на тези усилия в различните културни пейзажи. Значението на НКН се простира отвъд културното му значение. То е средство за насърчаване на социалното сближаване, поддържане на регионалните идентичности и насърчаване на устойчивото развитие.

Например, румънският танц „Калушари“ и португалската музика фадо не само запазват художествените изрази, но и предоставят икономически възможности чрез културен туризъм. По подобен начин, елементи на споделеното наследство, като средиземноморската диета, демонстрират потенциала на НКН да преодолее културните и географските разделения в рамките на ЕС.

Опазването на НКН обаче не е без предизвикателства. Глобализацията, урбанизацията и демографските промени заплашват предаването на традициите на бъдещите поколения. В селските райони емиграцията на по-младото население допълнително изостря упадъка на традиционните практики.

Освен това, недостатъчното финансиране и липсата на обществена осведоменост често възпрепятстват ефективните мерки за опазване. За да се справят с тези предизвикателства, трябва да се постави по-голям

акцент върху образованието, участието на общността и трансграничното сътрудничество.

Цифровите платформи предлагат иновативни решения за документиране и разпространение на НКН, като гарантират неговата достъпност за по-широка аудитория.

Програми на ЕС като „Творческа Европа“ и „Хоризонт Европа“ могат допълнително да подкрепят тези усилия, като предоставят финансови ресурси и насърчават сътрудничеството между държавите членки. С поглед към бъдещето, ролята на нематериалното наследство (НКН) за насърчаване на европейската идентичност и единство не може да бъде надценена.

Докато ЕС се ориентира във все по-взаимосвързан свят, неговото културно многообразие остава източник на сила и устойчивост. Като дава приоритет на опазването на НКН, ЕС не само запазва миналото си, но и изгражда основа за по-приобщаващо и устойчиво бъдеще. В този контекст, тъкаческите традиции на Румъния, музиката „Ребетико“ в Гърция, „Шопкарство“ в Полша, производството на корк в Португалия и пеенето „Ойканье“ в Хърватия представляват повече от културни артефакти – те въплъщават живия дух на европейското наследство, свързвайки общности през поколенията и границите.

В крайна сметка, опазването на НКН изисква балансиран подход, който зачита местните особености, като същевременно насърчава споделеното чувство за отговорност.

Опитът на държавите членки на ЕС показва, че с координирани усилия, иновативни стратегии и устойчиви инвестиции, богатият гоблен на нематериалното наследство на Европа може да продължи да процъфтява, вдъхновявайки идните поколения.

Глава 3: Видове нематериално културно наследство - Категоризация на нематериалното наследство подчертава серия от съвременни подходи за категоризиране на нематериалното културно наследство. Главата е структурирана в четири части.

Първата част представя определението, дадено от ЮНЕСКО в стратегическия документ „Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство“ (2003 г.), където са посочени измеренията и насоките за опазване и използване на този вид наследство.

Втората част разглежда последните приноси на изследвания, които предлагат критични анализи на концепцията за културно наследство и се опитват да обхванат разнообразието и сложността на формите на наследство. Акцентира се върху теоретичен модел, който интегрира материални и нематериални форми на културно наследство.

Третата част се занимава с важността на използването и интегрирането на технологиите в опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство, показвайки, че дигитализацията се е превърнала в съществен инструмент в това начинание.

Последната част обсъжда концепциите за картографиране и категоризиране на нематериалното културно наследство, с препратки към последните теории и изследвания в областта.

Главата съдържа и два казуса, единият върху дигитализацията на традиционен занаят в Китай, а другият върху проект за картографиране на нематериално наследство в район с добре консолидирана етнографска идентичност в Румъния.

Глава 4: Обяснение на стойността на туристическото наследство и неговото въздействие върху културата, икономиката и

обществото разглежда различните аспекти на наследството: материални, нематериални, движими и недвижими. Тя показва колко важни са тези аспекти за човешката история, култура и идентичност.

Материалното наследство включва паметници, крепости и градове. Нематериалното наследство обхваща обичаи, ритуали и език. Заедно те оформят културната памет.

Движимите артефакти свързват тези области, показвайки как традициите и предметите се движат между общностите и във времето. Тези елементи създават споделено глобално наследство. Те подчертават необходимостта от неговото опазване от унищожение, пренебрегване и съвременни предизвикателства.

Текстът посочва както природното, така и културното наследство, признато от Конвенцията на ЮНЕСКО от 1972 г. Подчертава се, че ландшафтите и обектите често надхвърлят националните граници, което затруднява защитата им. Заплахите включват войни, природни бедствия, екологични щети и изменение на климата.

Масовият туризъм е основен проблем. Той носи икономически ползи, но също така причинява пренаселеност, екологичен стрес и културни смущения, както се вижда на места като Венеция и Мачу Пикчу. Устойчивото управление трябва да намери внимателен баланс между опазването на околната среда и икономическите и социалните интереси.

Главата подчертава значението на екипната работа между експерти, политици, местни общности и обществеността. Опазването на наследството не може да разчита само на официално признание от ЮНЕСКО. То се нуждае от открит диалог, споделена отговорност и справедливо представителство на различните интереси.

Отговорният туризъм, който зачита местните традиции и минимизира екологичното въздействие, се предлага като начин за задоволяване на търсенето на посетители, като същевременно се запазва наследството. Казус от Хърватия илюстрира тези идеи в действие. Той описва години на изследвания и теренна работа в следвоенни, икономически затруднени райони, където наследството често е било пренебрегвано. Авторът споделя предизвикателствата пред свързването на академичните изследвания, органите за опазване на околната среда и местните общности, посочвайки опасностите от лошо политическо и финансово управление.

Въпреки неуспехите, местните инициативи са от решаващо значение за създаването на устойчиви проекти за наследство, като археологически паркове и интерпретационни центрове.

Успешните усилия свързват опазването на наследството с развитието на общността, образованието, туризма и работните места, помагайки за изграждането на чувство за собственост и устойчивост.

В края на главата се задава въпросът: наследство за кого и с каква цел? Отговорът се фокусира върху обслужването на местните общности на първо място, като същевременно се гарантира, че наследството остава жив и приобщаващ ресурс. Опазването се нуждае от постоянен ангажимент, сътрудничество в различни области и интегриране на изследванията в плановете за развитие.

Чрез поставянето на наследството в центъра на идентичността и благосъстоянието на общността, то може да бъде защитено и динамично преосмислено за бъдещите поколения.

Глава 5: Управление на опазването и резервацията на нематериалното културно наследство (НКН) разглежда защитата на

нематериалното културно наследство (НКН), както е определено в Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. НКН включва практиките, знанията, уменията и културните изрази, които се предават през поколенията. Тези елементи дават на общностите чувство за идентичност и приемственост.

НКН се появява в устните традиции, сценичните изкуства, социалните практики и ритуали, знанията за природата и вселената и традиционните занаяти. Това често се нарича „живо наследство“. Защитата на НКН следва международни споразумения, главно Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г., Конвенцията от Фаро (2005 г.) и насоките на ИКОМОС 2024. Опазването включва разнообразни действия, включително идентифициране, документиране и изследване на наследството, както и неговата защита, популяризиране и съживяване.

Главата подчертава, че опазването е споделена отговорност между държавните органи, културните организации, учените и особено общностите и практикуващите, които поддържат това наследство. Ключовите мерки за опазване включват:

- Идентифициране и инвентаризация: Това означава описване и изброяване на елементите на наследството на местно, национално и международно ниво. Често в този процес участват членове на общността и изследователи. Документирането с помощта на текстове, аудио-визуални материали и дигитални колекции е от решаващо значение както за запазването, така и за достъпа до наследството.
- Предаване и възраждане: Това осигурява приемственост чрез учене през поколенията, както неформално (в семейства и общности), така и формално (в училища, университети и професионални програми). Възраждането е жизненоважно за

практиките в риск. То включва повишаване на осведомеността, образование и създаване на среда, която подкрепя устойчивите практики.

- Регистрация: Националните регистри, като този на Хърватия, създаден през 1999 г., документират НКН и често служат като необходими стъпки за номинации на ЮНЕСКО. Хърватия се откроява в Европа с над 200 национални записа и 18 в Представителния списък на ЮНЕСКО.

Процесът на регистрация включва експертни комитети, съгласие на общността и планове за опазване. Главата разглежда и предизвикателствата при опазването, като заплахата от свръхкомерсиализация, експлоатация на туризма, обезлюдяване на селските райони и липса на интерес от по-младите поколения. Регистрацията и инвентаризацията обаче могат да насърчат проекти за опазване и да повишат осведомеността, дори за елементи, които не са официално признати.

Повишаването на осведомеността и образованието са подчертани като ключови стратегии. Медиите, културните институции и училищата играят важна роля в информирането на обществеността и включването на НКН във формалното, неформалното и самостоятелното образование. Това помага да се осигури приемственост между поколенията.

Рамките за учене през целия живот са особено полезни за опазването на НКН. И накрая, финансирането и устойчивостта са посочени като неотложни проблеми. Те изискват подкрепа от държавни, регионални и местни програми, както и подкрепа от ЕС и международни рамки.

Ефективното опазване разчита на приобщаващо участие, сътрудничество между дисциплините и смесване на НКН с развитието

на общността и стратегиите за културно многообразие. В заключение, опазването на ННН не е само опазване. То включва и насърчаване на креативността, укрепване на идентичността и свързване на наследството с устойчивото развитие.

Всички ние споделяме отговорността да гарантираме, че традициите остават живи практики, обогатявайки културното многообразие за бъдещите поколения.

Глава 6: Практики за устойчив туризъм по отношение на нематериалното културно наследство и участието на общността.

Устойчивият туризъм (УТ) играе жизненоважна роля в опазването на нематериалното културно наследство (ННН) чрез интегриране на икономическа, социално-културна и екологична ценностна перспектива. ЮНЕСКО определя ННН като традициите, изразите, знанията и уменията, които общностите разпознават като централни за своята културна идентичност.

Предавани през поколенията, тези практики са от съществено значение за поддържането на културното разнообразие и устойчивост. УТ предоставя рамка за уважително взаимодействие с ННН, насърчавайки социално-икономическите ползи за приемащите общности, като същевременно гарантира, че ННН се цени като динамичен елемент от живите култури, а не като туристическа стока.

Ключов принцип на УТ е уважението към културната идентичност. То включва опазване на местните традиции и предотвратяване на тяхното превръщане в стока или експлоатация. Насърчава се автентичният обмен между посетители и общности, като се насърчава взаимното уважение и се поддържа целостта на културните практики. Участието на общността е от основно значение, като дава възможност на местните

жители да планират и управляват туристически инициативи, които защитават тяхното наследство, като същевременно получават икономически ползи.

Чрез съчетаване на туризма с културните ценности, общностите подобряват социалното си благополучие и запазват традициите. СТ също така осигурява справедливи икономически ползи от дейности, свързани с НКН, като подкрепя поминъка и стимулира опазването на наследството. Този подход поддържа НКН за бъдещите поколения чрез документиране, популяризиране и съживяване на културните практики.

Образоването на посетителите насърчава по-дълбоко уважение към НКН, обогатява техния опит и защитава традициите. НКН служи като критичен механизъм за опазване на НКН, като предоставя структуриран подход за запазване на традициите, практиките и знанията, които са в основата на културната идентичност. Чрез автентичен културен обмен, насърчаване на местния поминък и улесняване на трансфера на знания между поколенията, НКН гарантира, че НКН остава динамичен и неразделна част от живота на общността. Освен това, НКН подчертава значението на приобщаващото участие, овластявайки общностите активно да управляват туристически инициативи, които отразяват и зачитат техните културни ценности.

Предизвикателства като културната комодификация, влошаването на околната среда и ерозията на автентичността обаче изискват спешни и координирани отговори. Политиците, изследователите и практиките са призовани да дадат приоритет на интегрирането на НКН в туристическата политика, да разработят инициативи за изграждане на капацитет за местните заинтересовани страни и да използват подходи за планиране с участието на обществеността.

Тези действия са от съществено значение за насърчаването на устойчиво бъдеще, в което НКН и отговорният туризъм съществуват едновременно, осигурявайки дългосрочни ползи както за опазването на културното наследство, така и за социално-икономическото развитие.

Глава 7: Маркетинг и методи за популяризиране на нематериалното културно наследство (НКН). Значението на нематериалното културно наследство (НКН) не се отнася до самото културно събитие, а е свързано с богатството от знания и умения, предавани чрез него от едно поколение на следващото.

Социалната и икономическа стойност на това предаване на знания в рамките на една държава може да бъде свързана както с малцинствата, така и с основните социални групи и е също толкова важна за развиващите се, колкото и за развитите държави (<https://www.intechopen.com/chapters/1175796>).

Културният мениджмънт използва концепции от маркетинга, които се основават на популяризирането на продукти и услуги и се позовават на 4-те П (продукт, място, промоция, цена). Тази глава разглежда факторите, свързани с управлението на НКН, като се основава на концепции, описани в маркетинговата теория за 4-те П.

След това тези основни концепции се разглеждат и свързват с НКН. Тази глава подчертава значението на маркетинговите техники и методи за популяризиране на нискотарифното и нискокалорично наследство по устойчив и етичен начин в дигитална и физическа среда/използвайки традиционни и нови технологии.

Глава 8: Значението на опазването, разбирането и насърчаването на процесите на интеграция в ЕС на нематериалното културно наследство (НКН). Нематериалното културно наследство (НКН) е неразделна част от културната тъкан на човечеството, обхващаща устни традиции, сценични изкуства, социални практики, ритуали, празнични събития и традиционни знания и умения.

Опазването на НКН се превърна в належащ глобален проблем, особено в рамките на Европейския съюз (ЕС), където културното многообразие и споделеното наследство служат като основни принципи за интеграция. Опазването на НКН не само осигурява непрекъснатостта на културните практики, но и насърчава взаимното разбирателство, уважение и сътрудничество между държавите членки на ЕС.

Тази глава разглежда защо опазването на НКН е важно, наличните механизми за неговото опазване, тяхната ефективност и начините, по които тези усилия допринасят за процесите на интеграция на ЕС. Опазването на нематериалното културно наследство не е просто културно начинание, а жизненоважен компонент от процесите на интеграция на Европейския съюз. Чрез опазването на НКН, ЕС защитава своето културно многообразие, насърчава единството и насърчава устойчивото развитие.

Механизми като Конвенцията на ЮНЕСКО, националното законодателство и инициативите, базирани на общността, предоставят основни инструменти за тази задача, въпреки че успехът им зависи от адекватни ресурси, участие на общността и съгласуване на политиките. В контекста на интеграцията в ЕС, опазването на НКН допринася за споделената идентичност, взаимното уважение и трансграничното сътрудничество. То подчертава значението на културното наследство за

оформянето на обединена Европа, като същевременно се зачитат уникалните традиции на нейните държави членки.

Тъй като глобализацията и модернизацията продължават да поставят под въпрос традиционните практики, ЕС трябва да даде приоритет на опазването на НКН като средство за изграждане на по-приобщаващо, сплотено и културно жизнено бъдеще.

Глава 9: Съвременни предизвикателства и решения за управлението на нематериалното културно наследство (НКН) обсъжда съвременните предизвикателства и решения за управление на нематериалното културно наследство (НКН), като акцентира върху проблеми като мултикултурализма, кризи като пандемии и природни бедствия, както и значението на НКН в съвременното общество.

НКН обхваща различни форми на културно изразяване, включително устни традиции и сценични изкуства, и е признато от Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. за неговото опазване и популяризиране. Главата очертава ключовите предизвикателства, пред които сме изправени при управлението на НКН, особено в мултикултурна среда, където различните тълкувания могат да доведат до конфликт относно собствеността и представителството.

Глобализацията често разводнява местните обичаи, което налага баланс между местните и глобалните културни влияния. Кризи като COVID-19 нарушиха традиционното предаване на НКН, докато природните бедствия рискуват унищожаването както на материални, така и на нематериални културни активи, което води до емоционални и психологически последици за общностите.

Ефективните методологии за управление включват ориентирани към общността подходи, които включват местно участие в документирането

и опазването на НКН, използване на цифрови технологии за съхранение и установяване на стабилни институционални рамки и политики.

Дигитализацията служи за документиране и подобряване на достъпността, като същевременно насърчава езиковото възраждане и образованието. Освен това, НКН допринася значително за устойчивото развитие чрез туризъм и местни икономически инициативи, подчертавайки необходимостта от ангажираност на общността и авторитет в туризма, който е в съответствие с културните ценности.

Стратегиите за готовност и реагиране при кризи са от съществено значение за смекчаване на въздействието на бедствията и осигуряване на устойчивост при опазването на НКН.

Глава 10: Етични съображения в НКН: собственост, съгласие, представителство и културна чувствителност. НКН, както е дефинирано по-горе, е богат гоблен, който включва устни традиции, сценични изкуства, социални обичаи, ритуали, празнични чествания и традиционни знания за местната среда. Следователно НКН играе ключова роля в насърчаването на общностната идентичност и приемственост, като същевременно насърчава оценяването на културното многообразие и човешкото творчество в различните общества.

Опазването и документирането на НКН обаче са свързани със сложни етични дилеми, особено по отношение на културната собственост и правата върху интелектуална собственост. Тъй като много от тези традиции и системи от знания се държат от цели общности, а не от отделни лица, те оспорват конвенционалните правни рамки, изградени около личната собственост.

Този колективен аспект на културното наследство често се сблъсква със съществуващите системи за интелектуална собственост, които дават приоритет на индивидуалните права пред колективното управление на културните знания.

Настоящата глава се фокусира върху различните аспекти на взаимосвързването на НКН и етиката, започвайки с определението за етика и преминавайки към перспективите и опасенията, повдигнати през годините в тази област, които се срещат в цялата литература. Признаването, че НКН може да еволюира, без да губи своята същност, осигурява път към по-приобщаващ и адаптивен културен пейзаж, който отразява многостранния характер на човешкия опит.

Дихотомията между опазването и еволюцията на НКН подчертава необходимостта от решаване на критични въпроси относно баланса между опазването на наследството и насърчаването на иновациите, като предизвиква общностите, политиците и учените да се ориентират в сложното взаимодействие между културната приемственост и трансформацията в съвременния контекст.

Съществува спешна нужда от рамка за управление, която да набляга на колективната собственост и управление на културните активи, като по този начин признава отличителните взаимоотношения между местните общности и тяхното наследство, като същевременно се стреми да се справи с историческите несправедливости, свързани с културното присвояване. Можем да гарантираме, че културното наследство ще остане жизнено, смислено и устойчиво за бъдещите поколения чрез отговорно управление.

Време е за действие сега – да защитим, съхраним и популяризираме НКН по начини, които почитат неговите създатели, уважават неговите пазители и са в полза на човечеството.

Глава 11: Финансиране и мобилизиране на ресурси за нематериално културно наследство: подчертава се неговата критична роля за идентичността на общността на фона на рисковете от глобализацията и урбанизацията. В нея се очертават стратегии за финансиране на опазването на нематериалното културно наследство чрез международни инструменти, по-специално Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г., която задължава държавите да участват в опазването на нематериалното културно наследство, насърчава участието на общността и подчертава необходимостта от национални инвентаризации и мерки за опазване.

Подчертаните ключови ресурси включват набор от онлайн образователни инструменти, тематични обучителни материали и инструменти за устойчиво развитие за укрепване на инициативите за опазване на нематериалното културно наследство. Разглеждат се механизмите за идентифициране на финансиране, особено чрез Програмата за участие на ЮНЕСКО, европейски фондове като „Творческа Европа“ и програми като „Еразъм+“, които подкрепят образователни инициативи, свързани с нематериалното културно наследство.

Министерството на иновациите и растежа в България също така предоставя безвъзмездни средства за МСП, като същевременно използва различни механизми за финансиране от ЕС, включително Плана за възстановяване и устойчивост.

Сътрудничеството с неправителствени организации (НПО) и активното участие на общността се подчертават като жизненоважни за устойчивото опазване на нематериалното културно наследство, тъй като те играят важна роля в ангажирането на местните носители на наследство.

Overview and Understanding of Intangible Cultural Heritage

Chapter 1

Глава 1: Общ преглед и разбиране на нематериалното културно наследство (НКН) разглежда нематериалното културно наследство (НКН)

Арабела Бричу, доктор

Виктор-Александру Бричу, доктор

Трансилвански университет в Брашов, Румъния

1. Определение и значение на нематериалното културно наследство

Глобализацията и бързите промени в социалните ни системи влияят върху културната ни идентичност, възприятията на други групи и културното многообразие. Културното наследство функционира като жизненоважен механизъм за опазване и разпространение на нашата местна, регионална, национална, европейска и етническа идентичност чрез връзки между минало, настояще и бъдеще. То съществува в две различни форми, които включват материално или осезаемо наследство, наред с нематериалното или нематериално наследство.

Макар и по-малко осезаемо от материалната култура, нематериалното културно наследство (НКН) е осезаемото проявление на културни изрази, традиции, практики, знания и умения, предавани от поколение на поколение. Това наследство е определено от ЮНЕСКО в Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (ЮНЕСКО, 2003 г.): „практиките, представянията, изразите, знанията, уменията - както и инструментите, предметите, артефактите и културните пространства, свързани с тях - които общностите, групите и

в някои случаи отделните хора разпознават като част от своето културно наследство“. Тези елементи се изразяват в устни практики и традиции, занаяти, сценични изкуства и знания за природния свят и вселената. Мунджер (2004) сравнява нематериалното и осезаемото наследство и обяснява, че нематериалното културно наследство не е остатък от миналото, а съкровище от знания, наречено „живо явление“. То обаче се счита за крехко и подложено на промени в хода на развитието на обществото. Това е важно в процеса на идентифициране на нематериалното наследство, защото провъзгласява, че значимостта на ресурса не е в осезаемостта му, а в нематериалността му (Ruggles & Silverman, 2009).

Двата вида наследство споделят множество общи аспекти, въпреки различните си характеристики. Двата елемента поддържат взаимовръзка, защото паметниците носят нематериални значения, които подкрепят традиции, нуждаещи се от физически места, като например църкви за поклонение и ритуали (Salomon & Peters, 2009). И двата вида наследство играят роля в изграждането и укрепването на груповите идентичности, според Munjeri (2004), докато глобализацията и урбанизацията влияят върху опазването на материалното и нематериалното наследство, като по този начин налагат унифицирани стратегии за защита на културната устойчивост (Lenzerini, 2011). Политиките за опазване на културата трябва да защитават общностните практики, наред със знанията и изразите, в допълнение към историческите обекти и места.

Ръгълс и Силвърман (2009) твърдят, че нематериалното културно наследство изисква разбиране на общностите, които го практикуват и предават. По подобен начин Киршенблат-Гимблет (2004) отбелязва, че нематериалното културно наследство се състои от нещо повече от практики и традиции, защото функционира като метакултурен феномен, който произтича от рефлексивното осъзнаване на наследството на общностите. Процесът на превръщане в нематериално културно наследство зависи както от предаването през поколенията, така и от признаването на неговата стойност от практикуващите и техните общности. Осъзнаването на наследството не се случва автоматично,

защото изисква активно участие, което се формира чрез социално-икономически промени, културни политики и желания на общността да запази приемствеността на своята идентичност.

Следователно, нематериалното културно наследство не може да бъде разбрано без да се обърне внимание на концепцията за общността и нейната ангажираност. То им предлага идентичностна отправна точка, начин за запазване и предаване на техните ценности и традиции (Harrison & Rose, 2010). Тези практики се изпълняват и от общностите в настоящето като отговор на настоящата среда и техния исторически произход, за да създадат чувство за идентичност и времева приемственост. Всъщност ЮНЕСКО (2003, стр. 4) посочва, че нематериалното наследство „допринася за социалното сближаване, насърчава чувството за идентичност... което помага на хората да се чувстват част от една или различни общности“. Нематериалното културно наследство е запазването на специални традиции и ценности, за да се формира уникална идентичност на местно, регионално, национално и дори европейско ниво.

Дефиницията на ЮНЕСКО (2003) обхваща широк спектър от културни изрази, които се разделят на пет отделни категории:

- Устни традиции и изрази, основани на езика като популяризатор на нематериалното културно наследство, които съхраняват истории, легенди, пословици и стихотворения, поддържащи културното наследство на общността. Ромският език (*Световен ден на ромския език, 2025 г.*) е пример, наред с други, включително поетичните дуели „Циаттиста“ и програмата „Земя на легендите“ за регион Кронуберг, Швеция (*Поетични дуели „Циаттиста“ - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, тд*) и програмата „Земя на легендите“ за популяризиране и възраждане на изкуството на разказване на истории в регион Кронуберг - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, тд).
- Сценични изкуства - традиционна музика, народни танци и фолклорен театър. Фламенко в Испания (*Фламенко - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, тд*) или Танцът на момчетата,

Румъния (*Момчешки танци в Румъния - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, тд*)), са някои примери, включени в *Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството* ;

- Социални практики, ритуали и празнични събития – като например традиции и церемонии, специфични за различните общности, като например карнавала в Бинш, Белгия (*Карнавал в Бинш - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, тд*), или зимни празници, карнавал в Поденсе (*Зимни празници, карнавал в Поденсе - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, тд*);
- Системите от знания за природата и вселената обхващат традиционното разбиране за земеделските практики, както и традиционната медицина и риболовните техники. Културното пространство Кихну в Естония служи като пример, където жените поддържат морски традиции, които предават на бъдещите поколения (*Културно пространство Кихну - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, тд*);
- Традиционни занаяти – включително занаятчийски техники, които включват керамика, тъкане, металообработване и производство на традиционни музикални инструменти. Примери: Традиционно майсторство на стенни килими в Румъния и Република Молдова (*Традиционно майсторство на стенни килими в Румъния и Република Молдова - Нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, тд*) и органното майсторство и музиката в Германия (*Органно майсторство и музика - Нематериално културно наследство на ЮНЕСКО, тд*).

Киршенблат-Гимблет (2004) обяснява, че наследството съществува като създаден от човека подбор от културни практики, които получават статут на наследство, докато други остават изключени от тази класификация. Чрез този процес нематериалното наследство се трансформира в дискусия за културната идентичност и запазването на основни ценности. Традициите съществуват в настоящето, защото представляват текущите дейности, които хората продължават да развиват и предефинират.

Метакултурният аспект на нематериалното наследство съществува на кръстопътя между практически дейности и рефлексивни процеси. Възприемането на културните изрази като наследство им придава стойност, която надхвърля тяхната експлоатационна стойност (Kirshenblatt-Gimblett, 2004). Признаването на НКН е важно, защото дава възможност за признаване на културното многообразие. Според Ленцерини (2011, стр. 101) НКН функционира като водещ инструмент за запазване на културното многообразие и поддържа съществена връзка с правата на човека.

Следователно, Мунжери (2004) отбелязва, че въпреки че на пръв поглед е имало противопоставяне, признаването на нематериалното наследство на международно ниво е важно за защитата на „живото наследство“. ННК се счита за живо, когато се предава от поколение на поколение; по този начин то винаги се променя заедно с обществото. То дава възможност на общностите да запазят своята уникалност в нарастващата културна хомогенизация, като е референтен елемент за идентичност (Гонзалес, 2008), но също така и ценен ресурс от гледна точка на културния туризъм (Аркос-Пумарола, Пакин и Ситжес, 2023) и, разбира се, чрез събития, ритуали и общи практики то е център на тежестта, който засилва чувството за общностна сплотеност (Шрайбер, 2019).

Ленцерини (2011) идентифицира пет основни фактора, които съставляват нематериалното културно наследство. Те са:

1. Самоопределение – като наследство съществува само ако е признато от общностите, които го създават и предават. Този възглед е коренно различен от материалното наследство, защото не използва универсални стандарти за художествена или научна стойност, за да определи неговата стойност (Lenzerini, 2011, стр. 102)
2. Другата характеристика на нематериалното наследство е, че то се характеризира с непрекъснато пресъздаване – то не остава статично, а се променя постоянно в отговор на историческите и социалните промени в общностите, които го практикуват. По този начин, подходът към опазването не трябва да се ограничава до

защитата на наследството, фиксирано във времето, а трябва да създава среда, която позволява неговото органично развитие (Lenzerini, 2011, стр. 109).

3. Дълбоката връзка между нематериалното наследство и културната идентичност на общностите. ЮНЕСКО твърди, че нематериалното наследство дава на общностите чувство за идентичност и приемственост, което насърчава както уважението към културното многообразие, така и човешкото творчество (ЮНЕСКО, 2003, цитирано в Лензерини, 2011, стр. 108). Вътрешната връзка между наследството и идентичността играе важна роля за поддържането на социалното сближаване и културното многообразие в свят, където преобладават глобализацията и стандартизацията.
4. Автентичност - нематериалното наследство трябва да се съхранява в автентичната си форма и не трябва да се изкривява от никакви външни влияния, независимо дали са икономически, туристически или политически (Lenzerini, 2011, стр. 114)
5. Връзката между нематериалното културно наследство и правата на човека - НКН трябва да бъде защитено не само като културен израз, но и като неразделна част от културните права на отделните лица и общности. Международният пакт за граждански и политически права (1966 г.) гласи, че етническите, религиозните и езиковите малцинства имат право да опазват и развиват своята култура (Lenzerini, 2011, стр. 115). В този смисъл защитата на нематериалното наследство е не само културен въпрос, но и въпрос на социална справедливост и равенство.

По този начин, нематериалното наследство е не само наследство, но и проява на креативността на човечеството и е динамично включено в изграждането на индивидуални и (колективни) социални идентичности и значения (Vesso, 2010). В съвременния свят, където културното многообразие се счита за един от най-важните фактори за социално обогатяване, нематериалното културно наследство служи като жизненоважен инструмент за изграждане на автентичен межкултурен диалог между общностите.

2. История и етапи в дефинирането на наследството

За да се разбере появата на нематериалното наследство, е необходимо да се анализира еволюцията на концепцията за наследство; еволюцията на нематериалното наследство е тясно свързана с концептуалното разширяване на понятието за наследство, което се е променило от разбиране, съсредоточено върху материални обекти, към такова, което включва перформативни, ефимерни и общностни измерения на културата.

Веко (2010) изследва еволюцията на дефинициите за наследство, отбелязвайки, че през последните десетилетия на 20-ти век терминът „наследство“ се характеризира със семантично разширяване и концептуален трансфер, като става все по-обобщен и използван вместо други термини като „паметник“ и „културна ценност“. Тя идентифицира няколко еволюционни етапа в дефиницията на наследство, които са довели до промени, и в контекстуализирането на термина в международни директиви, харти и резолюции.

По този начин, няколко ключови момента в историята на наследството се отнасят до международни харти, когато терминът наследство започва да се интегрира и признава. По-долу сме отбелязали тези ключови моменти, извлечени от Vecco (2010, стр. 322-323) и Klysner Steffensen (2024):

1. На Атинската конференция през 1931 г. терминът „художествено наследство“ е използван за първи път в международен план.
2. Хагската конвенция (1954 г.), приета под егидата на ЮНЕСКО, служи като първоначален международен договор, който защитава културните ценности по време на въоръжени конфликти и въвежда понятието „културни ценности“ в такива ситуации.
3. Международната харта на Венеция (1964 г.) установява първото определение за наследство чрез твърдението си, че историческите паметници от предишни поколения служат като активни исторически маркери, които свидетелстват за техните трайни традиции. Хората развиват все по-голямо осъзнаване за единството на човешките ценности, тъй като виждат древните паметници като

нещо, което принадлежи на цялото човечество. Светът признава колективния дълг да съхранява тези елементи от наследството за бъдещите поколения. Наша отговорност е да предадем тези културни съкровища в напълно автентичното им състояние на бъдещите поколения. Запазването и реставрацията на древни сгради се нуждаят от международни споразумения относно ръководните принципи, които държавите трябва да прилагат чрез своите културни и традиционни рамки (Венецианската харта - Международна харта за опазване и реставрация на паметници и обекти, 1964 г., Преамбюл).

4. Конвенцията на ЮНЕСКО за световното наследство (1972 г.) за първи път определя културното и природното наследство като притежаващо „изключителна универсална стойност“, като същевременно установява критерии за избор на обекти в Списъка на световното наследство, за да се защитят ценни обекти по целия свят.
5. Европейската харта за архитектурното наследство (1975 г.) е приета от Съвета на Европа през 1975 г., за да утвърди архитектурното наследство на Европа като незаменим символ на европейското културно богатство и многообразие, като същевременно подчертава споделения дълг на европейските държави да опазват това наследство.
6. Вашингтонската харта (1987 г.), известна още като „Международна харта за опазване на историческите градове“ (ИКОМОС), се фокусира върху защитата и управлението на историческите градове и градските райони, като същевременно показва как опазването трябва да бъде интегрирано в процесите на градско планиране.
7. Хартата Бура (ИКОМОС, 1982 г.) се застъпва за защита на обектите въз основа на тяхното естетическо, историческо, научно или социално значение, за да се запази тяхната културна стойност. По този начин, както материалното, така и нематериалното наследство, което носи признание за определени човешки ценности, трябва да бъде защитено.

8. Хартата от Нара (1994 г.), заедно с Декларацията от Сан Антонио (1996 г.), установяват нови перспективи за автентичността и стойността на наследството чрез признаването на културното многообразие и нематериалното наследство.
9. Краковската харта (2000 г.) въвежда нови термини, които включват „носител на ценности“ и „памет“ за нейното определение. Концепцията за памет позволява на хората да разпознават исторически събития и човешки мисли от минали времена.
10. През 2001 г. ЮНЕСКО добави 19 нови културни шедеври към списъка си, който включваше елементи, свързани с устната култура и нематериалното наследство, като културни ценности.
11. Чрез Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (2003 г.) ЮНЕСКО създаде рамка за защита на нематериалното културно наследство чрез процедури за дефиниране и признаване.

Следователно, от гореизложеното можем да видим промяна в перспективата и поредица от промени в начина, по който се възприема наследството, от изброяване на обекти до способността на даден елемент да създава стойност за обществото (Вессо, 2010). Ясно е, че към международния списък на наследството са добавени нови обекти като индустриални обекти и ландшафти и има изместване от архитектурно наследство към художествено наследство и след това към етнографско и нематериално наследство.

Това развитие спомогна за признаването на досега игнорираното нематериално наследство като съществен аспект на културната идентичност и колективната памет, от строго материалистическо определение към по-гъвкаво, за да се обхване културното многообразие. Важен момент в този преход беше признаването на нематериалното наследство като „наследство, което се носи в живота на хората, а не в предмети“ (Logan, 2007, цитирано от Ruggles & Silverman, 2009, стр. 1). Тази визия беше последвана от приемането на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство през 2003 г., която признава, че традициите, практиките и

изразите на културата са от основно значение за идентичността на хората и следователно трябва да бъдат защитени от институциите.

3. Колективна идентичност: Дефиниции и измерения

Колективната идентичност може да се определи като „самоописание на индивид или група, което е емоционално или интелектуално основано на обекти за идентификация“ (Brandtjen, 2023, стр. 4). Тя „дава стабилен смисъл в потока на социалните отношения“ и е жизненоважен аспект на социалната организация (Eder, 2009). Естествено, концепцията за общност е тази, върху която се основава колективната идентичност.

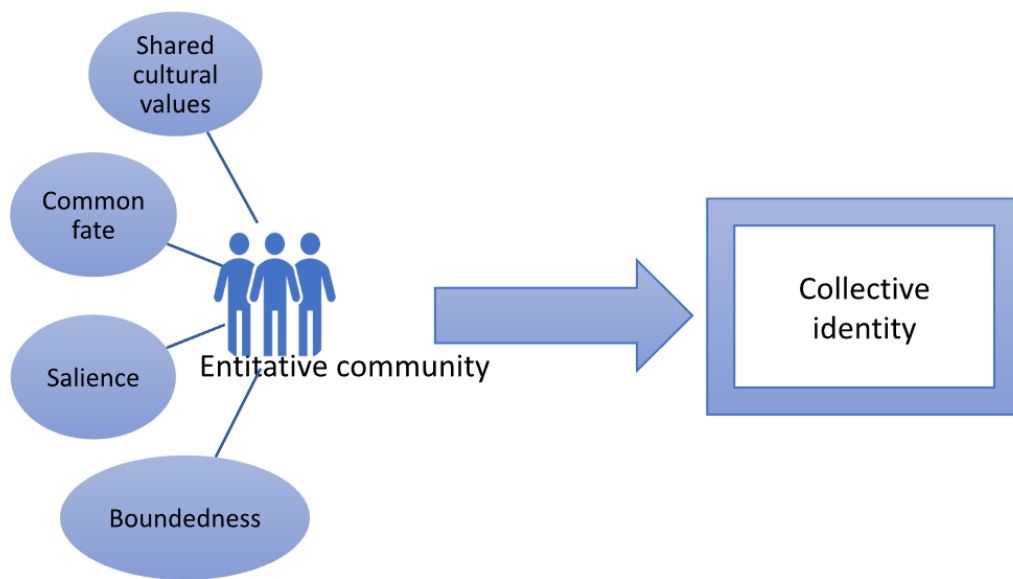
Според Кастано (2004), общата съдба, хомогенността на културните ценности, както и релевантността и разграничението от други общности са необходими за консолидирането на ентитативна общност, която генерира колективна идентичност (виж Фигура 1). Това я прави легитимна чрез чувство за принадлежност към тези споделени ценности и обща съдба.

Ентитативността¹ и идентификацията, два социални феномена, допринасят за формирането и укрепването на колективните идентичности. Ентитативността се отнася до разпознаването на дадена група като притежаваща отделна и кохерентна идентичност, докато идентификацията е процесът, чрез който индивидите възприемат тази идентичност (Eder, 2009). Нематериалното наследство поддържа този процес, като поддържа културната приемственост и чувството за общност (Harrison & Rose, 2010).

Фигура 1. Детерминанти на колективната идентичност; адаптирано от Кастано (2004, стр. 42)

¹ понятие от социалната психология, което изразява степента, в която една група от хора се възприема като **единно, цялостно и реално съществуващо тяло**, а не просто като случаен сбор от индивиди

НКН действа на няколко нива, обхващайки различни видове идентичности и общности. На местно ниво то определя общностите чрез неформално предавани общи обичаи, занаяти и традиции (*напр.* общността на жителите на Вискри, Румъния). На регионално ниво НКН допринася за укрепване на общите идентичности в по-широки географски и културни пространства, често насърчавани по исторически, икономически или дори етнически причини (*напр.* Каталуния, Испания; Азорски острови, Португалия). Още по-широка рамка е националната, която служи като определящ елемент на националната идентичност, легитимиращ съществуването на националната държава (но понякога политически инструментализирана чрез сплотеност и пропаганда (Gonzalez, 2008) - *напр.* чрез сплотеност: хърватската идентичност; чрез пропаганда: идентичността на бивша Югославия).

В контекста на ЕС, нематериалното наследство е трансгранично, използва се в подкрепа на мотото „Единни в многообразието“ и обединява милиони хора на стария континент. Това наследство има ролята да се бори с усещането за „дефицит на европейска идентичност“ и да укрепва солидарността в рамките на ЕС (Schreiber, 2019).

Въз основа на тези измерения можем да дефинираме колективната идентичност на няколко нива:

- Местна идентичност – привързаност към общност с ограничен размер. Този тип идентичност може да бъде географски дефинирана, тъй като е представена от определена граница или предел, който формира област, град, населено място или село. Тя е повлияна от физически, социални, исторически и естетически фактори.
- Регионална идентичност – общи културни и исторически характеристики, споделяни на регионално ниво. Тя се развива по време на историческа и териториална социализация и е „умственият“ продукт на взаимодействието на обществата с тяхната физическа и социална среда и менталното отражение на пространството в съзнанието и спомените на хората“ (Raagmaa, 2002, стр. 60). Пааси (1986, цитиран в Raagmaa, 2002, стр. 58-60) описва формирането на регионална идентичност чрез четири компонента, включително формиране на територия чрез създаване на граници и прилагане на практика и символично изразяване на региона чрез имена, езици, паметници и местни обичаи, както и институционална подкрепа чрез организации и социални мрежи и норми, както и социално-пространствено съзнание на жителите, което се развива от социални и исторически процеси и се проявява като емоционални връзки с мястото („духовно пространство“ или „genius loci“). Регионалната идентичност остава активна като развиваща се концепция, защото или се трансформира чрез редовни актуализации, или избледнява поради териториални промени и социални и административни реформи.
- Националната идентичност се отнася до разбирането, че човек принадлежи към национална държава, заедно с нейните споделени принципи (Brandtjen, 2023). Националната идентичност, като концепция, е тясно свързана с понятия като националност и национализъм и е изградена върху споделената история, която изисква общо време, споделени ценности и символи, както и редица ритуали, традиции и исторически събития, за да се формира и укрепи като колективна идентичност. По този начин тя се определя

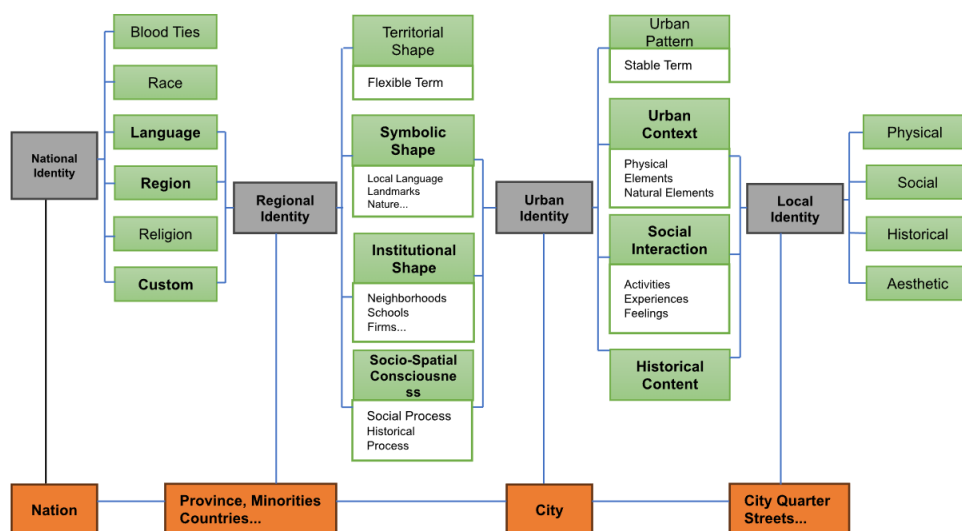

и оформя от социални, политически и исторически фактори и представлява чувство за принадлежност към нация, което поражда силни емоционални реакции (Lewicka, 2011). Регионалната идентичност може да бъде подчинена или противопоставена на националната идентичност, тя е „общо чувство между няколко различни нации и етнически групи“ (Brandtjen, 2023, стр. 6).

- Европейска идентичност – чувството за принадлежност към едно и също културно и политическо пространство, което не е еквивалентно на националната идентичност, а съществува едновременно с нея (Fligstein, Polyakova & Sandholtz, 2012).

В тази връзка е уместно да се възприеме схема за анализ на различните нива на идентичност в градските изследвания (ландшафтни изследвания), предложена от Shao et al. (2017, стр. 28), която ни помага да разберем формирането на идентичности на различни нива от гледна точка на градското обитаване, както е изобразено в

Фигура 2. Различни нива на идентичност в ландшафтното изследване - Shao et al. (2017, стр. 28).

Друг вид колективна идентичност е етническата идентичност, която е значима на ниво местни, регионални и национални идентичности и се определя от културни фактори и споделена история. Тя се определя като „приписване на концепция на себе си и на други индивиди, основано на

процеса на идентификация на възприемани културни различия или общ произход“ и е тясно свързана с концепцията за национална идентичност (Diaz-Andreu, 2001, цитирано в Brandtjen, 2023, стр. 6). Тя включва характеристики като език, култура и история на дадена общност и може да определи чувството за част от национална или наднационална единица.

Това е видно в идентичността на трансилванските секели. Секелската идентичност в Румъния се е формирала в исторически контекст, който е бил съпроводен от противопоставяне между процеса на асимилация в унгарската идентичност и процеса на интеграция в румънската нация. В началото на 20-ти век секелите са отделен народ в рамките на Кралство Унгария. Въпреки това, от началото на 19-ти век унгарската програма за национално възраждане води до интеграцията на секелите в унгарската нация. След 1918 г., когато Трансилвания е анексирана от Румъния, започват кампании за румънизация и секелските елити поемат по пътя на сътрудничество или противопоставяне на румънската държава.

Конфликтът между секлерската, унгарската и румънската идентичности продължава и до днес в трите окръга: Харгита, Ковасна и Муреш, където етническите групи се наблюдават като съпоставяне на автономистките искания с усилията на румънската държава за изграждане на единна национална идентичност. Непрекъснатото напрежение произтича от използването на унгарския език, заедно със секлерските символи и мерките за регионална автономия. Секлерските народи са се сблъскали с административно изключване, както и с вътрешна борба за определяне на своята идентичност между унгарската национална принадлежност и регионалната отличителност (вижте казуса: Секлерската идентичност между междуетнически конфликт и съжителство - ролята на нематериалното наследство за запазване на етническата идентичност). Запазването на колективните идентичности зависи в голяма степен от нематериалното културно наследство, което действа както на местно, така и на национално и европейско ниво. Чрез предаването на традиции, обичаи и ценности, НКН едновременно защитава колективната памет и изгражда солидарност между различните поколения и общности.

4. Европейска идентичност и европейско нематериално културно наследство

Развитието на европейската идентичност зависи от обединяването на споделените ценности с признаването на културното многообразие (Fligstein et al., 2012). Многобройни изследователи са се опитвали да определят дали е възможна единна, обединена европейска идентичност. Деланти (2004) заявява, че европейската идентичност съществува като непрекъснато развитие, а не като установен факт. Процесът на интеграция на културното наследство между различните общности е движеща сила за това развитие (Fligstein et al., 2012).

Деланти (2003) обяснява, че европейската идентичност се развива чрез политическо и културно обединение на Европа, като същевременно остава динамичен процес. Основата на европейската идентичност се основава на демократични ценности, заедно с общи права и институционално участие на ЕС, вместо на етнически и езикови елементи, които формират националните идентичности. Европейските граждани не са възприели тази идентичност единодушно, защото тя съществува във фрагментирани и оспорвани форми.

По подобен начин Ленинг (2001) определя европейската идентичност като нововъзникваща политическа концепция, основана на наднационален консенсус на европейските граждани относно условията на тяхното политическо сдружение. За разлика от националните идентичности, които често се изграждат около обща култура, език или етническо наследство, европейската идентичност се основава на либерално-демократичните принципи на политическите права и участието: „Европейската идентичност е склонността на различните граждани да считат себе си, своите сънародници и своите чуждестранни съграждани европейци за равноправни членове на европейската общност: тя се отнася до еднаква загриженост и уважение“ (Ленинг, 2001, стр. 240).

Също така, Брандтйен (2023, стр. 7) твърди, че европейската идентичност не е хомогенно понятие, така че не може да бъде

дефинирана само от културни или исторически фактори. Той подчертава, че „европейската идентичност не е синоним на ЕС“ и че се основава на смесица от регионални и политически идентичности. Според него Европа исторически е била политически, икономически и социално фрагментирано пространство и едва след Втората световна война тя започва да се оформя като цялост, основана на икономическо сътрудничество.

В европейския случай колективната идентичност трябва да се разбира като процес на съвместно изграждане, при който различни държави, региони и общности договарят позициите си в по-широка рамка. Следователно „европейската идентичност трябва да се разбира като наративна мрежа, вградена в зараждаща се мрежа от социални отношения между хората, живеещи в Европа“ (Едер, 2009, стр. 427).

Връзката между европейската идентичност и европейското гражданство е тясно свързана с идеята за демократична легитимност и политическо участие. Ленинг (2001, стр. 241) твърди, че европейското гражданство трябва да бъде нещо повече от набор от законови права, предоставени от държавите-членки на ЕС; то трябва да бъде форма на „отговорност не пред отделните народи на Европа, а отчетност пред народите на Европа като цяло“. Европейското гражданство трябва да бъде активен граждански ангажимент, който подкрепя общите ценности на Европейския съюз.

Шрайбер (2019) изследва сложната връзка между европейската идентичност и Европейския съюз, като подчертава ролята на нематериалното културно наследство за сплотяването на общността и определянето на чувството за европейска принадлежност. Културните политики на ЕС използват европейската идентичност, за да подкрепят усилията си за насърчаване на споделеното културно наследство като отговор на икономически и политически кризи. Декларацията от 1973 г. за европейската идентичност служи като отличен пример за това как културата е била използвана в подкрепа на европейската интеграция по време на икономически предизвикателства и геополитическа несигурност. Декларацията за Европейската година на културното

наследство през 2018 г. функционира като ход за използване на наследството като обединяващ елемент по време на нарастващото културно многообразие (Шрайбер, 2019, стр. 325).

Проучването на Брандтжен, проведено между 2020 и 2022 г., използващо въпроса „Чувствате ли се европейец?“ сред участници от различни региони на Испания, Обединеното кралство, Франция, Италия, Германия и Обединеното кралство, разкри, че по-голямата част от анкетираните в изследваните региони имат известна степен на европейска идентичност: „Резултатите показват, че съществува европейска идентичност с интересни различия през годините“ (Брандтжен, 2023, стр. 3). Тези резултати показват, че въпреки наличието на национални и регионални различия, сред населението има чувство за принадлежност към Европа. Степента на европейска идентификация обаче е значително различна и трябва да бъде анализирана от национална и регионална гледна точка.

Нематериалното културно наследство е съществен фактор за укрепване на тази европейска идентичност, тъй като създава символично пространство на принадлежност, което пресича националните граници и насърчава културното многообразие в обща рамка.

Устните традиции, фестивалите и културните практики, споделяни в различните региони на Европа, спомагат за създаването на колективно съзнание и наднационална идентичност. По този начин нематериалното наследство се превръща не само в наследство от миналото, но и в активен вектор на европейското сближаване, което може да служи като основа за осъществяване на европейско гражданство и като практика, която позволява на общностите да поддържат и утвърждават своята идентичност в контекста на интегрирано европейско пространство.

Нематериалното наследство е важно за насърчаване на социалното сближаване и изграждане на устойчива и приобщаваща европейска идентичност в една многообразна Европа (Brandtjen, 2023).

Конструирането на колективна идентичност не е фиксиран, а динамичен процес, където „колективните идентичности са наративни

конструкции, които позволяват контролиране на границите на мрежа от участници“ (Eder, 2009, стр. 427). Нематериалното наследство е обща основа между разнообразните местни, регионални и национални идентичности и допринася за изграждането на колективна идентичност, която се основава на културния плурализъм и мотото на Европейския съюз: „Обединени в многообразието“.

Възможно е да се твърди, че това множество от местни и национални културни наследства са градивните елементи на единно европейско културно пространство, а не си противоречат. Чрез разбирането и оценяването на културното наследство на различните народи се изграждат мостове през националните граници, допринасяйки за колективна европейска идентичност, основана на плурализъм и приобщаване. Нематериалното наследство е не само израз на миналото, но и катализатор за социално сближаване и активно европейско гражданство, осигурявайки жива рамка, чрез която ценностите и традициите се предават на бъдещите поколения, като по този начин се гарантира неговата приемственост и актуалност в съвременното общество.

На практика много от елементите на нематериалното наследство са транснационални и свързват няколко европейски общности, символизирайки споделени ценности или история. Например, средиземноморската диета – добавена в списъка на ЮНЕСКО през 2013 г. (<https://mediterraneandietunesco.org>) със съ-номинатори от Кипър, Хърватия, Испания, Гърция, Италия, Мароко и Португалия – представлява определени нагласи към храната.

Това дава възможност на европейците да празнуват тези общи елементи и да се чувстват част от по-голямо културно семейство, както ЮНЕСКО заявява, „разбирането на нематериалното наследство на различните общности допринася за межкултурния диалог и насърчава взаимното уважение към другите начини на живот“. Следователно, запазването на народните песни, устните епоси, традиционните занаяти или европейските фестивали не само защитава националните култури, но и помага за създаването на глобална

европейска идентичност, основана на многообразието и културния обмен.

Европейската идентичност, както обяснява Кастано (2004), е осъзнаването на принадлежността към единно политическо и културно пространство, основано на демократичните ценности и основните права, и със споделена история, създадена от процеса на европейска интеграция. Тя не заличава националните идентичности, а съществува едновременно с тях, създавайки наднационална идентичност, която често се смята за „тънка“ и зависима от политическия и икономически контекст.

Европейското гражданство е правна рамка, предназначена да укрепи тази развиваща се идентичност: гражданите на ЕС имат права и свободи, които надхвърлят националния контекст. Въпреки това, Флигщайн (2012) подчертава, че „е възможно да се изгради значителна икономическа интеграция и регулация на ниво ЕС, без съответното развитие на дълбока европейска идентичност“ (Флигщайн, 2012, стр. 120). Национализмът все още е широко разпространен, а икономическите кризи и миграцията изострят социалното напрежение, което възпрепятства формирането на солидна европейска идентичност.

5. Усилията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното наследство

Организацията на обединените нации за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) е специализирана агенция на Организацията на обединените нации (ООН), създадена на 16 ноември 1945 г. за насърчаване на международния мир и сигурност чрез сътрудничество в областта на образованието, науката, културата и комуникациите, като по този начин отговаря на съвременните предизвикателства чрез програми и инициативи, адаптирани към социално-икономическите и политическите условия. Днес ЮНЕСКО има 193 държави членки и 11 асоциирани членове, координирайки международни инициативи, насочени към подкрепа на устойчивото развитие и насърчаване на приобщаващото образование, опазването на културното наследство и

свободния достъп до знания (ЮНЕСКО, тд). ЮНЕСКО изигра ключова роля за повишаване на значението на нематериалното наследство в световен мащаб и в Европа.

Сред основните му постижения са приемането на Конвенцията за световното наследство (1972 г.), създаването на *програмата „Памет на света“* (1992 г.) и прилагането на *Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство* (2003 г.) (ЮНЕСКО, 2024 г.). ЮНЕСКО е и пионер в установяването на международни стандарти и улесняването на сътрудничеството между народите за справяне с глобални проблеми като изменението на климата, загубата на биоразнообразие и неравенствата в образованието.

Основните принципи на ЮНЕСКО включват насърчаване на мира, правата на човека и културното многообразие, както и насърчаване на международния диалог и сътрудничество. Организацията има за цел да изгради мрежи от нации, които да осигурят интелектуална и морална солидарност на човечеството, която е толкова необходима за поддържането на мира и развитието като цел (ЮНЕСКО, т.н.). Тези принципи се прилагат към цялата работа на ЮНЕСКО в областите на нейната компетентност, които обхващат цялостна концепция за човешкото развитие и хармоничното съвместно съществуване на народите.

Конвенцията за защита на световното културно и природно наследство (1972 г.) първоначално се фокусира върху защитата на материалното наследство, но по-късно ЮНЕСКО признава необходимостта от включване на нематериалното наследство. *Препоръката за опазване на традиционната култура и фолклор*, издадена от ЮНЕСКО през 1989 г., става първият международен документ, който признава стойността на живите традиции, въпреки че не е получил правно приложение (Ortiz & Madariaga, 2021). Програмата *„Шедьоври на устното и нематериално наследство на човечеството“* (2001 г.) послужва като основа за установяване на дефиниции и популяризиране на нематериалното културно наследство.

ЮНЕСКО създаде *Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство* през 2003 г., за да създаде цялостна правна система за защита на нематериалното наследство, която официално признава ролята му за поддържане на колективната идентичност и насърчаване на устойчивото развитие (Duvelle, 2014). Конвенцията трансформира начина, по който държавите се справят с нематериалното културно наследство и го защитават. Тя създаде глобална система за защита на нематериалното наследство, която подкрепи съществуващите договори, фокусирани върху защитата на материалното наследство, включително паметници и обекти. Конвенцията установява нематериалното наследство като основен двигател на културното многообразие, който движи човешкото творчество, но е изправен пред заплахи от глобализацията и социалните трансформации (UNESCO, 2024). Чрез Конвенцията държавите членки получават покана да локализируют и защитават своето нематериално наследство, като същевременно признават общностите като основни участници в този процес.

Въпреки това, има критики относно ефективността на прилагането на конвенцията, особено по отношение на процесите на вписване в списъците и реалното участие на местните общности в опазването на тяхното наследство (Ortiz & Madariaga, 2021). „Конвенцията от 2003 г. значително разшири международния дискурс около определението и значението на културното наследство“ (Duvelle, 2014, стр. 29), но предизвикателствата, свързани с глобализацията, дигитализацията и социалните промени, повдигат нови въпроси в защитата на нематериалното наследство през 21-ви век.

В момента ЮНЕСКО подкрепя защитата на нематериалното наследство чрез механизми като *Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството* и *Списъка на нематериалното културно наследство, нуждаещо се от спешно опазване* (ЮНЕСКО, 2024 г.), който до 2025 г. съдържа стотици обекти, много от които от европейски страни. Включването в тези списъци често носи видимост, гордост и ресурси, които да помогнат за запазването на тези традиции.

Институцията е създавала и мрежа от центрове от категория 2, като например *Регионалният център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа* (RCSICH) и *Международният учебен център за нематериално културно наследство в Азиатско-тихоокеанския регион* (CRIHAP), които улесняват обмена на най-добри практики и изследователски инициативи (ЮНЕСКО, 2024). Освен това ЮНЕСКО насърчава стратегии за опазване чрез *Международния механизъм за помощ*, който подкрепя общностите в документирането и съживяването на застрашеното нематериално наследство. „Мерките за опазване следва да бъдат насочени към осигуряване на жизнеспособността на нематериалното културно наследство, включително идентифициране, документиране, изследване, опазване, защита, популяризиране, подобряване, предаване, особено чрез формално и неформално образование, както и съживяване на различните аспекти на това наследство“ (ЮНЕСКО, 2003).

Всички страни от ЕС ратифицираха Конвенцията от 2003 г., като се ангажираха с мерки като документиране, образование и политики в подкрепа на нематериалното културно наследство. Като цяло ЮНЕСКО помогна за промяна на начина на мислене: правителствата и институциите все повече гледат на фестивалите, устната история, традиционните знания и други нематериални практики не като на старомодни реликви, а като на жизненоважен културен капитал, който си струва да бъде защитен. Това международно признание даде възможност на местни практикуващи (*напр.* народни художници, говорещи местни езици, занаятчии) да кандидатстват за подкрепа за своето наследство и гарантира, че защитата на нематериалното наследство вече е част от дискурса за културната политика в цяла Европа.

Списъците на ЮНЕСКО също стимулираха трансграничното сътрудничество, като например съвместни номинации (*напр.* средиземноморска диета), които обединяват държавите около общо наследство.

В Европа ЮНЕСКО си партнира с ЕС по проекти за интегриране на нематериалното наследство в образованието и устойчивото развитие. Например, ЮНЕСКО и Европейската комисия стартираха инициатива за „насърчаване на изучаването на и чрез нематериално културно наследство в училищата“, като разработиха насоки за преподаване на живото наследство и обучение на учители в няколко страни от ЕС (<https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage>).

6. Усилията на ЕС за опазване на европейското нематериално наследство

Европейският съюз и Съветът на Европа признават значението на нематериалното културно наследство в своите културни политики за защита на културното многообразие, като същевременно изграждат европейска идентичност. Първоначалният акцент е бил върху материалното наследство, но нематериалното наследство се е превърнало в основен приоритет за изучаване през последните няколко десетилетия. Договорите на ЕС утвърждават уважението към културното многообразие на Европа, а институциите все повече признават, че наследството - материално и нематериално - е от съществено значение за социалното сближаване и общата европейска идентичност.

Европейските политики развиха разбирането си за нематериалното културно наследство чрез международни усилия за признаване на наследството, които установиха неговото значение за идентичността и социалното сближаване. *Европейската културна конвенция* (1954 г.) първоначално се фокусира върху защитата на материалното наследство, но напредъкът в културните изследвания и натискът от глобализацията доведоха до преоценка на нематериалното наследство. То е определено от Съвета на Европа и Европейския съюз като неразделна част от европейското културно многообразие. *Конвенцията от Фаро за стойността на културното наследство за обществото* (2005 г.) измести фокуса си от защитата на паметниците към акцент върху хората и подходите, основани на общността.

Конвенцията установява права върху културното наследство за хората и общностите, за да се повиши стойността на наследството, като същевременно се насърчава социалното единство и устойчивото развитие (Съвет на Европа, 2005 г.). Тя укрепи позицията на нематериалното културно наследство в политиките за приобщаване и демократично участие, като същевременно установи европейска рамка, която подкрепя Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г.

В съответствие с *Ръководството за финансиране на CulturEU* (Европейска комисия, 2021 г.), Европейският съюз предоставя няколко схеми за финансиране за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство. Те са интегрирани в стратегическа рамка, която обхваща разнообразни действия, от артистична мобилност до дигитализация и икономически растеж. Някои от най-важните програми, които са от значение за опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство, са „Творческа Европа“, „Хоризонт Европа“, „Еразъм+“, „Европейски корпус за солидарност“ и „Механизъм за свързване на Европа“.

Творческа Европа“ (2021-2027 г.) е основният европейски инструмент за финансиране на културния и творческия сектор, който предлага подкрепа за мобилността на творците, разработването на нови бизнес модели в културния сектор и подкрепа за сътрудничество между културни организации, действащи на транснационално ниво (<https://culture.ec.europa.eu/creative-europe>). Тя включва подпрограмите „Култура“ и „МЕДИА“, които са насочени съответно към нематериалното наследство и аудиовизуалния сектор (Европейска комисия, 2021 г.).

„Хоризонт Европа“, рамковата програма за научни изследвания и иновации, има клъстер „Култура, творчество и приобщаващо общество“ (Клъстер 2), който подкрепя цифровизацията на културните активи и изследванията в областта на опазването на културното наследство (Европейска комисия, 2021 г.).

Друг източник на финансиране е *Erasmus+*, който подкрепя обучението и квалификацията за придобиване на умения в областта на нематериалното културно наследство. *Европейският корпус за*

солидарност също така осигурява финансиране за доброволчески дейности и дейности за социално приобщаване, които водят до опазване на наследството чрез действия на общността. Също така, *Механизмът за свързване на Европа* подкрепя цифровизацията на нематериалното наследство чрез платформата Europeana, за да предостави на европейците свободен достъп до цифрово културно наследство (Европейска комисия, 2021 г.).

Тези програми демонстрират интереса на Европейския съюз към опазването и развитието на нематериалното културно наследство, като предлагат финансова помощ и планове за неговото съхранение и предаване на бъдещите поколения. Фондовете на ЕС за регионално развитие са използвани за възраждане на културните практики (напр. чрез насърчаване на местните занаяти като част от развитието на селските райони).

Други, като например Европейската година на културното наследство (Европейска комисия, 2018a), също имаха силен компонент на нематериалното наследство. Това събитие подчерта важността на ролята му за укрепване на европейската идентичност и заяви, че: „Нашето културно наследство е нещо повече от камъни и сгради. То е нещо живо, което споделяме, нещо, което може да обогати живота ни и да ни помогне да изградим бъдещето си заедно“ (Европейска комисия, 2018a). По подобен начин, дългогодишните Европейски дни на наследството (основани съвместно със Съвета на Европа) също включват събития, свързани с традиционна музика, разказване на истории, занаяти и кулинарно наследство, които дават възможност на гражданите да се ангажират с културните си практики.

По този начин, като насърчава подобен обмен, ЕС дава възможност на европейците да научат за различията, като същевременно научат за сходствата, което е много важна стъпка към формирането на единна европейска идентичност. Идеята за „*Нова европейска програма за култура*“ (Европейска комисия, 2018b) също така подчертава значението на „увеличаването на културното участие и предаването на

културното наследство на бъдещите поколения чрез формално и неформално образование“ (Европейска комисия, 2018b).

Важно е да се отбележи, че културната политика на ЕС наскоро започна да гледа както навън, за да разпространява идеалите за европейското наследство в чужбина, така и навътре, за да включва имигрантските и малцинствените култури в европейската история. Например, защитата на традициите на европейските езикови малцинства (каталонски, галски, секлерски и др.) или наследството на диаспоралните общности се превърна в част от приобщаващия подход към това, което се счита за „европейска култура“.

Както отбелязва проф. Шрайбер (2019), ЕС се е опитал да използва културното наследство като средство за засилване на солидарността между държавите членки и насърчаване на културното многообразие като част от обща идентичност чрез инициативи, включително Европейската *година на културното наследство 2018*. Въпреки това ЕС все още е изправен пред предизвикателства при включването на нематериалното наследство в общата рамка на културната политика, тъй като повечето регламенти и инициативи все още са ориентирани към материалното наследство.

Друг правен механизъм, който ЕС използва, е системата за географски означения (ГО), за да защити традиционните продукти, които са част от културното наследство. Според Убертаци (2017), прилагането на ГО помага на държавите членки да защитят елементи от нематериалното наследство не само на вътрешния пазар, но и на международния пазар, и по този начин да избегнат злоупотребата или незаконното присвояване на културните елементи от външни икономически участници. Настоящата система за защита на ГО обаче има своите ограничения по отношение на разширяването към съседните страни. По-специално, Убертаци (2017) отбелязва, че защитата на ГО трябва да бъде разширена до всяка държава членка поотделно, което води до проблеми с фрагментацията и високи разходи за общностите, които се стремят да опазят своето НКН в международен контекст. Съществува и проблем с непоследователността в регулирането на ЕС за защита на

НКН в различните региони, което изисква по-специфични закони, които да се отнасят до защитата на НКН в държавите членки.

Освен правната защита, ЕС насърчава и дигитализацията на нематериалното културно наследство като начин за съхранение и предаване. Според Вагнер и де Клипел (2023), дигитализацията поставя нови въпроси в контекста на управлението на културното наследство, включително въпроси, свързани с правата върху интелектуална собственост, достъпността и етичното използване. Например, защитата на нематериалното културно наследство в дигиталната среда е въпрос, който повдига въпроси относно колективните права на общностите върху техните културни елементи и опасността от свръхкомерсиализация на наследството. Авторите твърдят, че е изключително важно дигитализацията да се извършва с участието на общностите, за да се избегне използването на елементите на тяхното наследство по начин, който не е разрешен или без признание.

Заклучение

В заключение, инициативите на ЕС и ЮНЕСКО са взаимосвързани: ЮНЕСКО предлага средствата и международната подкрепа (насърчавайки държавите да обмислят живото наследство), докато политиките на ЕС включват тези ценности в регионалните политики и дискурса за идентичността. Следователно, те отправят силно послание, че запазването на селски празник в Испания, техника на тъкане в Латвия или народна песен в Гърция не е местен въпрос, а част от процеса на опазване на културното многообразие на цяла Европа.

Референции

Arcos-Pumarola, J., Paquin, AG, & Sitges, MH (2023). Използването на нематериалното наследство и творческите индустрии като туристически актив в мрежата на творческите градове на ЮНЕСКО. *Heliyon*, 9 (1).

Brandtjen, R. (2023). *Европейска идентичност в регионите на европейските идентичности* (№ 5 (юли 2023 г.)). Дискусионни документи на IU - Бизнес и мениджмънт, достъпни на

<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/274130/1/1855080206.pdf>

Карнавал в Бинш - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. (ти).

<https://ich.unesco.org/en/RL/carnival-of-binche-00033>

Кастано, Е. (2004). Европейска идентичност: Социално-психологическа перспектива. *Транснационални идентичности: Да станеш европеец в ЕС*, 1, 40-58, достъпно на: [https://www.cell.com/heliyon/pdf/S2405-8440\(23\)00313-4.pdf](https://www.cell.com/heliyon/pdf/S2405-8440(23)00313-4.pdf).

Съвета на Европа (2005 г.) *за стойността на културното наследство за обществото.* <https://rm.coe.int/1680083746>

Съвет на Европа. (2022). *Конвенцията от Фаро в действие в Европа: Избрани примери.* Страсбург: Издателство на Съвета на Европа.

Деланти, Г. (2004). Съществува ли европейска идентичност?. *Глобален диалог*, 5 (3/4), 76-86.

Дювел, К. (2014). Десетилетие от прилагането на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство: Предизвикателства и перспективи. *Ethnologies*, 36(1-2), 27-46, <https://id.erudit.org/iderudit/1037598ar>

Едер, К. (2009). Теория за колективната идентичност, която осмисля дебата за „европейска идентичност“. *European journal of social theory*, 12 (4), 427-447,

достъпно на: [https://www.researchgate.net/profile/Klaus-](https://www.researchgate.net/profile/Klaus-Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_the_Debate_on_a_European_Identity/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-Identity.pdf)

[Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_the_Debate_on_a_European_Identity/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-](https://www.researchgate.net/profile/Klaus-Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_the_Debate_on_a_European_Identity/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-Identity.pdf)

[Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-Identity.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Klaus-Eder/publication/249709856_A_Theory_of_Collective_Identity_Making_Sense_of_the_Debate_on_a_European_Identity/links/59f9a22ca6fdcc075ec9bd17/A-Theory-of-Collective-Identity-Making-Sense-of-the-Debate-on-a-European-Identity.pdf)

Европейска комисия. (2018a). *Европейска година на културното наследство: Окончателен доклад.* Взето от

https://ec.europa.eu/assets/eac/culture/policy/new-narrative/documents/declaration_en.pdf

Европейска комисия. (2018b). *Нова европейска програма за култура - обща информация.* Взето от [https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-](https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-08/swd-2018-167-new-european-agenda-for-culture_en.pdf)

[08/swd-2018-167-new-european-agenda-for-culture_en.pdf](https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2020-08/swd-2018-167-new-european-agenda-for-culture_en.pdf)

Европейска комисия. (2021). *Ръководство за финансиране на CulturEU - Възможности за финансиране от ЕС за културните и творческите сектори*

2021-2027 г. Люксембург: Служба за публикации на Европейския съюз, <https://culture.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-11/cultureu-funding-guide.pdf>

Европейска комисия. (2024). *Програма „Творческа Европа“: Възможности за финансиране на проекти за културно наследство*. Взето от <https://ec.europa.eu/culture/creative-europe>

Фламенко - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. (тт). <https://ich.unesco.org/en/RL/flamenco-00363>

Флигщайн, Н., Полякова, А. и Сандхолц, В. (2012). Европейска интеграция, национализъм и европейска идентичност, *JCSM: Списание за изследвания на общия пазар*, том 50. Брой S1. стр. 106–122, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02230.x>.

Гонсалес, М. В. (2008). Туризм, свързан с нематериалното наследство, и идентичност. *Управление на туризма*, 29 (4), 807-810, <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.07.003>

Харисън, Р. и Роуз, Д. (2010). *Нематериално наследство*. В Бентън, Т. (редактор) *Разбиране на наследството и паметта*, стр. 238–276. Manchester University Press в сътрудничество с Отворения университет, достъпно на https://www.academia.edu/776665/Intangible_Heritage

Културно пространство Кихну - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. (ти). <https://ich.unesco.org/en/RL/kihnu-cultural-space-00042>

Киршенблат-Гимблет, Б. (2004). Нематериалното наследство като метакултурна продукция. *Museum international*, 56 (1-2), 52-65, достъпно на: <https://www.stellenboschheritage.co.za/wp-content/uploads/Intangible-Heritage.pdf>.

Клиснер Щефенсен, А. (2024). От паметници към живо наследство. Преразглеждане на Венецианската харта при опазването на по-младото индустриално наследство. *Ochrona Dziedzictwa Kulturowego*, <https://doi.org/10.35784/odk.6160>

Момчешки танци в Румъния - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. (ту). <https://ich.unesco.org/en/RL/lads-dances-in-romania-01092>

Програма „Земя на легендите“ за популяризиране и съживяване на изкуството на разказването на истории в регион Кроноберг - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. (тт). <https://ich.unesco.org/en/BSP/land-of-legends->

programme-for-promoting-and-revitalizing-the-art-of-storytelling-in-kronoberg-region-01392

Lehning, PB (2001). Европейско гражданство: към европейска идентичност?. *Право и философия*, 20 (3), 239-282, достъпно на: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1010681009751.pdf>

Ленцерини, Ф. (2011). Нематериално културно наследство: Живата култура на народите. *Европейско списание за международно право*, 22(1), 101-120, <https://doi.org/10.1093/ejil/chr006>.

Мунджери, Д. (2004). Материално и нематериално наследство: От различие към конвергенция. *Museum international*, 56 (1-2), 12-20, достъпно на: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000135853>.

Ortiz, SL, & Madariaga, CJ (2021). Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство: Критичен анализ. *Международно списание за културна политика*, <https://doi.org/10.1080/10286632.2021.1941914>

Органно майсторство и музика - Нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. (тт). <https://ich.unesco.org/en/RL/organ-craftsmanship-and-music-01277>

Раагмаа, Г. (2002). Регионална идентичност в регионалното развитие и планиране1. *European planning studies*, 10 (1), 55-76, <https://doi.org/10.1080/09654310120099263>

Ръгълс, Д. Ф. и Силвърман, Х. (2009). От материално към нематериално наследство. В Ръгълс, Д. Ф. и Силвърман, Х. (редактори) *Въплътено нематериално наследство* (стр. 1-14). Springer.

Salomon, F., & Peters, R. (2009). Управление и опазване на наследството на Рапаз Хипу. В Ruggles, DF, & Silverman, H. (редактори) *Intangible heritage embodied*, 101-125, Springer, достъпно на: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/11719/1/44.pdf.pdf#page=107>.

Шрайбер, Х. (2019). Нематериално културно наследство, Европа и ЕС: опасни връзки?. В *Културното наследство в Европейския съюз* (стр. 324-364). Брил, достъпно на: https://www.researchgate.net/profile/Hanna-Schreiber/publication/333347073_Intangible_Cultural_Heritage_Europe_and_the_EU_Dangerous_Liaisons/links/61ed8ed8c5e3103375b62da9/Intangible-Cultural-Heritage-Europe-and-the-EU-Dangerous-Liaisons.pdf

Shao, Y., Lange, E., Thwaites, K., & Liu, B. (2017). Дефиниране на местната идентичност. *Landscape Architecture Frontiers*, 5 (2), 24-41. <https://eprints.whiterose.ac.uk/119661/8/2017>

Венецианската харта - Международна харта за опазване и реставрация на паметници и обекти (1964 г.), <https://www.charta-von-venedig.de/venice-charter-congress-of-preservation-preamble-english.html>

Традиционно майсторство за изработване на стенни килими в Румъния и Република Молдова - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. (тт). <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-wall-carpet-craftsmanship-in-romania-and-the-republic-of-moldova-01167>

Поетичен дуел на Циатиста - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. (ти). <https://ich.unesco.org/en/RL/tsiattista-poetic-duelling-00536>

Убертаци, Б. (2017). Географски означения на ЕС и нематериално културно наследство. *ИИС - Международен преглед на интелектуалната собственост и конкурентното право*, 48 (5), 562-587, <https://doi.org/10.1007/s40319-017-0603-0>

ЮНЕСКО. (2024). Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство. Взето от <https://ich.unesco.org/en/convention>

ЮНЕСКО. (тт). *Относно ЮНЕСКО*. Получено на 15 януари 2025 г. от <https://www.unesco.org/en/brief>

Весо, М. (2010). Определение за културно наследство: От материалното към нематериалното. *Journal of cultural heritage*, 11 (3), 321-324, <https://doi.org/10.1016/j.culher.2010.01.006>.

Вагнер, А. и де Клипел, М.-С. (2023). *Опазване на културното наследство в дигиталната ера – критично предизвикателство*. Международно списание за семиотика на правото, 36, 1915–1923.

Зимни празненства, Карнавал в Поденце - нематериално културно наследство на ЮНЕСКО. (ти). <https://ich.unesco.org/en/RL/winter-festivities-carnival-of-podence-01463>

Световен ден на ромския език. (7 април 2025 г.). ЮНЕСКО, <https://www.unesco.org/en/days/romani-language>

Legislation and regulations at local, national and EU level

Chapter 2

Глава 2. Законодателство и разпоредби на местно, национално и европейско ниво

Диана Гергова,

Национален археологически институт с музей, Българска академия на науките (почетен член), Български национален комитет на ИКОМОС.

1. Въведение

Според ЮНЕСКО „терминът „културно наследство“ е променил значително съдържанието си през последните десетилетия и сега той включва и устни традиции, сценични изкуства, социални практики, ритуали, празнични събития, знания и практики, свързани с природата и вселената, или знанията и уменията за производство на традиционни занаяти.“ (pp) Дефинирано от Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г., НКН набляга на живите традиции, предавани през поколенията, осигурявайки на общностите чувство за идентичност и приемственост. Опазването на НКН е сложен, много деликатен и труден процес. Той изисква всеобхватни правни и институционални рамки, действащи на местно, национално и международно ниво, както и изключително активното отношение на обществото.

Споделените елементи на НКН от няколко държави, признати на ниво ЕС, хвърлят нова светлина върху непознати аспекти на контактите, взаимоотношенията, влиянията и разбирателствата в общото историческо развитие на европейските нации.

2. Рамката на ЮНЕСКО и контекстът на ЕС

Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. за опазване на нематериалното културно наследство остава крайъгълният камък на глобалните усилия

за защита на НКН. Конвенцията призовава подписалите я държави да идентифицират, документират и опазват НКН в рамките на своята юрисдикция. ЕС, като наднационална организация, се придържа към тези принципи, като същевременно насърчава рамка, която подкрепя държавите членки при прилагането на мерки за опазване.

Културната политика на ЕС, формулирана чрез инициативи като „Творческа Европа“, подчертава значението на културното многообразие и наследството. Знакът за европейско наследство и други програми имат за цел да повишат осведомеността за НКН като жизненоважна част от споделената идентичност на Европа. ЕС обаче не приема пряко законодателство по културни въпроси; вместо това той насърчава държавите членки да действат в съответствие с принципите на субсидиарност. Тази децентрализация позволява на страните да адаптират мерките за опазване на НКН към своите уникални културни пейзажи, като същевременно поддържат съответствие с по-широките европейски цели.

3. Национални и местни подходи към НКН

Правните и институционални рамки за опазване на НКН се различават значително в различните държави-членки на ЕС. Що се отнася до обхвата на проекта, тук ще се спрем само накратко на изброените случаи на НКН в държавите-членки на консорциума. Въз основа на предоставената сравнителна информация могат да се направят заключения относно естеството и съдържанието на НКН. В тази връзка ще бъде обърнато специално внимание на ролята на ЮНЕСКО.

3.1. ГЪРЦИЯ

Политиките на Гърция за културно наследство се фокусират върху интегрирането на НКН в живота на общността и националната идентичност. Гръцкото министерство на културата наблюдава опазването на НКН, подкрепено от местни инициативи, като например музиката „Ребетико“, Великденската церемония на Леонидио, гръцката

музика и фестивали, Полифоничния керван, Транос Хорос (Голям танц) във Власти и фестивала Сирако, Момоерия, новогодишното честване в осем села в района на Козани и византийските песнопения. Освен това, Гърция споделя с други средиземноморски страни (Италия, Испания, Португалия) средиземноморската диета, която въплъщава традиционни хранителни практики, наблягащи на растителни храни - зеленчуци, плодове и пълнозърнести храни, както и здравословни мазнини като екстра върджин зехтин.

Музика на Ребетико: Ребетико е градската популярна песен на гърците, особено на най-бедните, от края на 19 век до 50-те години на миналия век. Тя преминава през процес на музикален синкретизъм и се развива в по-отличителния музикален жанр през 30-те години на миналия век, служейки като основа за по-нататъшно развитие на популярната гръцка музика. Така нареченото възраждане на ребетика започва през 60-те години на миналия век и се развива допълнително от началото на 70-те години. За да се запази Ребетико, се организират различни инициативи, включително фестивали и образователни програми. Важно е да се отбележи, че Ребетико е добавена в списъците на ЮНЕСКО за нематериално културно наследство през 2017 г.

Завладяващият гръцки великденски обичай, наречен „Великденска церемония на Леонидио“, се изпълнява в Пелопонес. Церемонията се провежда в нощта на Възкресението. Когато свещениците започват да скандират „Christos Anesti“ („Христос воскрес“), над 100 балона с горещ въздух се изстрелват и излитат в небето, което представлява впечатляваща кулминация на това шествие.

Гърция включва и своята музика и фестивали, които улесняват междупоколенческото предаване на културни кодове чрез колективните практики, предавани от по-възрастните на по-младите поколения. Тези културни практики засилват, по неформален начин, културната идентичност на общността, осигурявайки трайността на колективната памет чрез песни, танци и разказване на стари приказки и истории.

„Полифоничен керван“ е вписан в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството през 2020 г. Епирската полифонична песен се изпълнява от група певци с две до четири отличителни роли сред тях и засяга почти всеки аспект от живота, като детство, брак, смърт, исторически събития и пасторален живот. Неправителствената организация „Апирос (Полифоничен керван)“ предприе инициативи за опазване и популяризиране на епиротските песни. (Полифоничен, nd)

Транос Хорос (Голям танц) във Власти и фестивалът Сирако, вписани в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството през 2022 г., се празнуват в две планински общности в Северна Гърция в чест на Успението на Дева Мария. В исторически план тези православни празненства отбелязват ежегодното събиране на пасторалните общности, преди овцевъдите или говедовъдите да се преместят на зимните си пасища. Основната характеристика и на двата фестивала са ритуалните танци.

Момоерия, новогодишно честване в осем села от района на Козани, Западна Македония, беше вписано в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството през 2016 г. От 25 декември до 5 януари танцьори, актьори и музиканти празнуват настъпването на новата година. Танцьорите Момоерия представляват жреците на Момос (бог на смеха и сатирата) или командирите на Александър Велики, носещи шлемове, плисирани поли, традиционни обувки и размахващи бастуни, танцувайки под заповедта на своя водач, за да убедят силите на природата да не застрашават прехраната на селяните. Практиката е основно да се пожелае на общността просперитет, здраво потомство, добра реколта и устойчиво управление на природните ресурси. (Кратко описание, nd)

Византийското песнопение, вписано в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството през 2019 г., е друго гръцко нематериално културно наследство. Тази изключително вокална музика съществува повече от 2000 години и е значима културна традиция и всеобхватна музикална система, формираща част от общите

музикални традиции, развили се във Византийската империя. Предавано слухово през поколенията, основните му характеристики са се запазили през вековете. Псалтийското изкуство винаги е било свързано с мъжкия глас, жените певци са често срещани в манастирите и участват до известна степен в енориите. (Византийско, без дата)

3.2 РУМЪНИЯ

Румъния защитава своето нематериално културно наследство чрез Закона за защита на нематериалното културно наследство от 2008 г. - законодателна рамка, която е в съответствие с Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. Министерството на културата играе ключова роля в документирането и защитата на нематериалното културно наследство. Богатата и разнообразна нематериална традиция на Румъния е представена от

Вписан през 2008 г. в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството. Танцът Калушари. Този ритуален танц се изпълнява в района на Олт в Южна Румъния, но е част и от културното наследство на власите в България и Сърбия. Ритуалът вероятно произлиза от древни обреди за пречистване и плодородие, използващи символа на коня, почитан като въплъщение на слънцето, и включва серия от игри, скечове, песни и танци. Включва и посвещаване на млади мъже в ритуала от майстор, наследил знанията за магически заклинания и танцовите стъпки от своя предшественик. Запазването му се подкрепя от местни културни институции и ежегодни фестивали в неделя на Петдесетница и други фолклорни фестивали, превръщайки го в истински национален символ. (Calusarii, 2014)

През 2012 г. в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството, керамиката Хорезу е добавена като уникален традиционен занаят в северната част на окръг Вълча, в който мъжете и жените обикновено си поделят производствените процеси. Мъжете подбират и добиват пръст, почистват, режат, поливат, тъпчат и смесват – превръщайки я в глинено тяло, за да произведат червена керамика. Грънчарите оформят всеки предмет със специална техника с

пръсти. Жените украсяват предметите. Занаятът се предава чрез семейства, в работилници от майстор на чирак, както и на панаири и изложби. Елементът дава на общността чувство за идентичност. (Занаятчийство, nd)

Мъжката група „Колиндат“, изпълняваща коледен ритуал, е вписана в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството през 2013 г. Тези ритуали, свързани със зимното слънцестоене, съчетават музика, танци и устни традиции, отразявайки аграрното наследство на Румъния. Всяка година преди Коледа групи млади мъже се събират в села в цяла Румъния и Република Молдова, за да се подготвят за ритуала.

В навечерието на Коледа те обикалят от къща на къща, изпълнявайки празнични песни, като домакините им предлагат ритуални подаръци и пари. Някои песни имат епично съдържание, което е адаптирано към индивидуалните обстоятелства на всеки домакин, други са за неомъжени момичета. (Мъжки, nd) Традиционно неженените млади мъже (juni) са основните носители и практикуващи елемента. (Gherman, 2022) Опитни бивши ръководители на групи са отговорни за обучението на групата. Ритуалните песни се учат на ежедневни репетиции от момента на сформирание на групата до Бъдни вечер.

Друг аспект на румънската николарийска култура е народната музика на Марамуреш. Регионът на Марамуреш е известен със своята силна музика. Музикантите свирят на цигулка (ceteră), китара (zongoră) и барабан (dobă) на големи събирания, годишни фестивали и по-малки квартални партита. Традиционните танцови партита се провеждат редовно в домовете на селяните, където те импровизират заедно и провеждат поетични състезания през цялата нощ. (Румъния, 2014 г.)

Традиционно майсторство на стенни килими в Румъния и Република Молдова. Вписано в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството през 2016 г. Стенните килими с впечатляващи мотиви, тъкани в Румъния, но и в Република Молдова, са произвеждани с различни техники, а някои шарки също показват произхода на тъкача. Както се подчертава в описанието на ЮНЕСКО, „Те

са играли важна роля в обществените практики като част от зестрата на булката, на погребения, където са символизирали прехода на душата към отвъдния живот и др.

Техниките са се променили от вертикални или хоризонтални станове, практикувани в някои части, до стегнато бране (нишка по нишка) и други форми, като тъкачите сега могат да работят от вкъщи. В селата момичетата учат формата на изкуството от майка си или баба си, докато в градовете занаятчийски центрове, сдружения и колежи, както и музеи, предлагат курсове.” (Традиционно, без предварителна информация)

3.3 ХЪРВАТИЯ

Жизнерадостното нематериално културно наследство на Хърватия отразява нейните разнообразни регионални култури. Опазването на почитаните от времето традиции е от голямо значение за хърватската култура. Опазването на нематериалното наследство получава правна рамка през 1999 г. със Закона за защита и опазване на културните ценности, член 9, а през 2004 г. в рамките на Министерството на културата и медиите е създаден отдел „Нематериално културно наследство“.

През 2005 г. хърватският парламент ратифицира Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (2003 г.), последвано от ефективни действия, свързани със защитата и опазването на нематериалното културно наследство. Министерството на културата и медиите, чрез съответните отдели за опазване, разположени в цяла Хърватия според административното деление на страната, осигурява пряка комуникация със съответните лица, свързани с нематериалното културно наследство в определени райони.

Общностите, групите и отделните лица се обучават и продължават да предават своите традиции като пряк принос за вписването в националния регистър и особено в списъците на ЮНЕСКО. Положителна тенденция е участието на училищата и университетските институции като определящи фактори за идентичността както на отделните лица, така и на общностите.

Мерките за опазване, прилагани от общности и притежатели на нематериални елементи, вписани в Националния регистър, включват широк спектър от дейности (директен трансфер на знания, представяне и документиране на стоки, публикуване на рекламни и образователни материали, местни и национални стратегически програми и планове, фестивали, изложби, семинари, обучение в училища и университети, създаване на съответни центрове за нематериално наследство и др.).

Министерството на културата на Република Хърватия е вписало над 200 нематериални културни ценности в Регистъра на културните ценности на Република Хърватия, от които 17 са вписани в три списъка на ЮНЕСКО за нематериалното културно наследство на човечеството:

Представителния списък на нематериалното наследство на човечеството (15 ценности), Списъка на нематериалното наследство, нуждаещо се от спешно опазване (1 ценност) и Регистъра на най-добрите практики за опазване на нематериалното наследство (1 ценност). Някои от насоките, от които Република Хърватия се ръководи при провеждането на дейности по опазване на нематериалното наследство, са дълготрайни резултати, качествено планиране, управление на местното наследство, международно, европейско и трансгранично сътрудничество.

Специално внимание се обръща и на нематериалното наследство на малцинствата в Хърватия, както и на справедливото представителство на различни уязвими групи в местната общност.

Сред вписаните от ЮНЕСКО е древната вокална техника от Далмация - пеенето ойканье, класифицирана като „нуждаеща се от спешно опазване“. Двугласното пеене ойканье се изпълнява от двама или повече певци (мъже или жени), използващи отличителна техника на треперене на гласа, създадена от гърлото. Всяка песен продължава толкова дълго, колкото водещият певец може да задържи дъха си. Мелодиите са базирани на ограничени, предимно хроматични, тонални гамии. Ойканье традиционно се предава устно, чрез аудио и видео медии, а организираното обучение в рамките на местни фолклорни групи сега играе все по-голяма роля в неговото предаване. (Ойканье, nd)

Сара-Джейн описва Рицарския турнир в Син, известен още като Синьска Алка. Той е вписан в списъка на ЮНЕСКО през 2010 г. (2021 г.) Уникалното конно събитие се провежда през август в град Син от 1715 г. Събитието се състои от конно състезание, където ездачи в екипировка, рицари, препускат с пълна скорост, въоръжени с копие, за да се опитат да закрепят метален пръстен, наречен „Алка“, който е окачен на няколко метра от земята. (Сара-Джейн, 2021 г.) Синьската Алка е един от малкото останали примери за средновековни състезания, провеждани в Хърватия до 19 век, и е съществена част от местната история. (Синьска, н.е.)

Хърватският списък на ЮНЕСКО за културно наследство включва и празненства като „След кръста на остров Хвар“, където 18-килограмов кръст се носи от боси кръстоносци в 13:00 часа на Велики четвъртък в шест села. Членовете на шествието се избират приблизително 20 години предварително чрез регистрация. (Za Krizen, nd).

През 2009 г. е добавен Годишният карнавален шествие на звънари от Каставк в Северозападна Хърватия. Между януари и Пепеляна сряда карнавалът има за цел да покани плодородието и растежа чрез маршируващи мъже, облечени в овчи кожи с камбани. Други религиозни културни наследство включват Празника на покровителя на Дубровник Свети Власий чрез ритуал на благословии и молитви за предстоящата година и парад на традиционни песни и танци (Just, 2014) и изпълнено от момичета Пролетно шествие на Леле/Кралице (Кралице) от Горяни, включено в списъка на ЮНЕСКО през 2009 г.

Музиката е друга област с огромен принос на НКХ. Клапското многогласно пеене на Далмация, Южна Хърватия (2012), Двугласното пеене и свирене в истрийска гама, Меджимурската попевка и пеенето на Бецарац са хумористичен вид народна песен и всички те обогатяват списъка с местни модели на изразяване. Тихият кръгов танц на Далматинската хинтерланд „Ниемо коло“ е включен през 2011 г. Танцът, изпълняван без музика, е затворен кръг, в който мъжете водят жените си с бързи и непланирани стъпки. (Сара-Джейн, 2021)

Освен това, през 2009 г. е добавено традиционното производство на детски дървени играчки в Хърватско Загорие, а през 2010 г. в списъка е включено и изработването на меденки от Северна Хърватия, наречени Личитари. Изкуството на сухото зидане, знанията и техниките и дантелата от Паг и Хвар също са част от хърватския списък на културното наследство.

Не на последно място, Общественият проект за опазване на живата култура на Ровин „Екомузей Батана“ беше създаден, за да обучи и образова обществеността за важен елемент от морското наследство – лодката батана. Този проект беше включен в Регистъра на добрите практики за опазване. Средиземноморската диета също е част от хърватската НКО.

3.4 ПОЛША

Подходът на Полша към НКН подчертава взаимодействието между традицията и модерността. Националният съвет за наследство (НСН) към Министерството на културата и националното наследство управлява НКН. НСН отговаря за опазването, подкрепата и управлението на местните инициативи.

Съветът поддържа механизъм за включване на примери за НКН в единен списък. От 2013 г. списъкът съдържа 108 записа, включително голямо разнообразие от местни навици, традиции, занаяти и празненства. Съветът предоставя и предложения за „добри практики“, лесно достъпни на уебсайта му. (Narodowy, nd)

Сред представителния списък на ЮНЕСКО за нематериално културно наследство са традицията на Рождествената сцена (шопка) в Краков, културата на пчеларството (Bartnictwo), традиционният полски танц полонез, рафтингът и соколарството. Традицията на шопката в Краков е вписана през 2018 г. в Представителния списък на нематериалното културно наследство. Това е социална практика, произхождаща от обичаите за празнуване на Коледа, съсредоточена около изграждането на ясли с Рождествената сцена, изобразяващи исторически, културни и съвременни социални събития, свързани с живота в град Краков, Полша

и света. (Рождество Христово, т.н.) Кулминационният момент настъпва в първия четвъртък на всеки декември, когато майсторите представят своите шопки на Главния площад на Краков. Всички произведения са изложени в Историческия музей на град Краков от декември до февруари.

Културата на дървесното пчеларство (Bartnictwo) е била най-разпространеният вид пчеларство за всички райони на бившата Полско-литовска държава до 19-ти век. Тази екологично чиста и устойчива технология на пчеларство е добре запазена в селските райони на Югоизточна Беларус и в някои общности в Подляския регион на Полша. „Братството на босите дървесни пчелари“ работи за продължаване на старите традиции и запазване на културната тъкан за бъдещите поколения. (Дървесно пчеларство, 2020 г.) Дървесното пчеларство е вписано в списъка на ЮНЕСКО през 2020 г. (Дървесно пчеларство, тд)

Радостният полски групов танц „Полонез“ е вписан в Представителния списък на нематериалното културно наследство през 2023 г. Този танц е един от най-ясните символи на полската култура, който е постоянно ценен и предаван на следващите поколения. Поради приобщаващия си характер, позволяващ участието на няколко до няколкостотин двойки, танцът осигурява социална интеграция и принадлежност към общността. Танцьорите следват траектория, предложена от първата двойка, по време на която изпълняват различни фигури. Танцът остава неразделна част от младежки балове и други тържества.

Салафирането с дървен материал (Flisactwo) се практикува главно в южните части на Полша, както и в други европейски страни като Австрия, Чехия, Германия, Латвия и Испания. До днес се е появила общност, споделяща знанията, уменията, техниките и ценностите на изработването и навигацията на дървени салове, а традицията и строителните процеси се култивират от поколения насам. (Решение, 2022 г.) То произхожда от Средновековието, когато саловите са били използвани за транспортиране на дървесина, стоки и хора, използвайки естествени водни потоци. Днес тази традиция, развита и като

туристическа атракция, остава друга екологично устойчива практика, която защитава водите и привлича посетители. Салафирането с дървен материал е вписано в Представителния списък на нематериалното културно наследство на ЮНЕСКО през 2022 г.

Въпреки че соколарството е хилядолетна традиция по целия свят, през 2021 г. то е вписано в Представителния списък на нематериалното културно наследство като част от полското културно наследство. Соколарската общност включва подкрепящи организации като соколски болници, развъдници, природозащитни агенции и производители на традиционно оборудване. (Соколарство, ND)

3.5 ПОРТУГАЛИЯ

Културните политики на Португалия акцентират върху нематериалното културно наследство като крайъгълен камък на националната идентичност. Португалският Закон за културното наследство (Закон № 107/2001) предвижда определение за културно наследство, което признава неговото нематериално измерение в рамките на по-широко определение с ограничено приложение на практика. След ратифицирането на Международния конвент за културното наследство през 2008 г., Декрет-закон № 139/2009 поставя по-голям акцент върху особеностите на НКН, за да се транспонират нормите за международно наследство в националното законодателство.

През 2011 г. е създаден Национален инвентар на нематериалното културно наследство, който е във формата на цифрова база данни – Matriz PCI. Музеите се считат за основните участници, отговорни за опазването на НКН, но по-късните промени в институционалната рамка доведоха до отслабване на тяхната роля в политиките за НКН. Вписани са 17 елемента на НКН плюс три елемента, вписани в категорията „спешно опазване“. Освен това, в процес на анализ са 84 формуляра за инвентаризация. Главна дирекция за културно наследство координира усилията за опазване.

Примери за португалско нематериално културно наследство включват следните записи. Фадо, вписано в Представителния списък на нематериалното културно наследство през 2011г. Зимните празненства по време на карнавала в Поденсе през 2019г. Обществените празненства в Кампо Майор, вписани през 2021г. По време на празненствата в Кампо Майор улиците са украсени с хартиени цветя в различни форми, цветове и шарки. Декорациите се пазят в тайна до навечерието на празненствата, когато градът се преобразява напълно за една нощ.

Освен това, полифоничното пеене от южна Португалия Канте Алентежано е вписано в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството през 2014 г. Списъкът включва и майсторството на глинени фигури от Ещремоз, което е вписано през 2017 г. Португалия споделя средиземноморската диета и соколарството с няколко други страни.

3.6 България

Наредба № 1 от 8 май 2013 г. за водене на Регистъра на нематериалното културно наследство на Република България е обнародвана в Държавен вестник, брой 45 от 18 май 2013 г. С нея се определя редът за водене от Министерството на културата на регистъра на нематериалното културно наследство на страната. Регистърът се поддържа като единна електронна база данни по начин, който осигурява целостта и защитата на информацията от унищожаване, неразрешена промяна. Министърът на културата определя със заповед длъжностните лица, които ще водят регистъра. Музеите и читалищата с техния практически опит се считат за основните институции, отговорни за жизнеспособността на нематериалното културно наследство на страната.

Методологията и инструкциите, свързани с въвеждането на записи в Националния списък, са разработени от екип в Института по етнология и фолклор с етнографски музей при Българската академия на науките (ИЕФЕМ при БАН). Въвежда се определението „Живи човешки

съкровища от Пилотната програма на ЮНЕСКО“ като доказателство за живи културни традиции на гражданите на България.

Въпреки изключителното разнообразие на нематериално културно наследство на своята територия, България има само 7 такива обекта в Представителния списък на човечеството, които са вписани между 2009 и 2021г. Налични са 19 елемента, вписани в Националния представителен списък на нематериалното културно наследство (2010-2014г.). Причината може да се види в липсата на последователна система от институции с неясни отговорности за неговото регистриране и опазване. Село Бистрица е един от последните райони в България, в който традиционната полифония се е запазила през вековете. Уви, традиционната практика на многогласно пеене, която е уникална за българските села Долен и Сатовча в Благоевградска област, е вписана през 2021 г.

През 2009 г. е вписан Панагирът на светите Константин и Елена. Неговата кулминация е нестинарският обред Нестинарство, като кулминация на ежегодния панагирски ритуал на 3 и 4 юни в село Българи, в района на Странджа, Югоизточна България. През 2014 г. започва традицията на килимарството в Чипровци, където в Северозападна България жени изработват ръчно килими. Най-известните форми на орнамента се възпроизвеждат в цялата общност и дори съставляват герба на града. През 2015 г. е вписан народният празник Сурва (13-14 януари) в Пернишка област. Ядрото на честването е популярен маскарден ритуал.

Културните практики, свързани с 1 март, са вписани през 2017 г. По този начин са утвърдени древните традиции за отбелязване на началото на пролетта. Основната практика се състои в изработването, поднасянето и носенето на червено-бял конец, който след това се развързва, когато се види първото цъфнало дърво, лястовица или щъркел. Конците, известни като мартеници, са ценени и в други балкански страни.

Две значими институции са вписани в Регистъра на добрите практики за опазване. Фестивалът на фолклора в Копривщица, избран през 2016 г. на (Вписване: 11.COM 10.с.3) и Българското читалище (Обществен

културен център) като практически опит в опазването на жизнеността на нематериалното културно наследство през 2017 г. (Вписване: 12.COM 11.e.2). Българските читалища (културни читалища) са равномерно разпределени по цялата територия на България. Те се създават от самите общности и са отворени за всички, независимо от пол, политически и религиозни възгледи.

Първите читалища са създадени през 1856 г. във връзка със засилването на образователните тенденции и освободителните движения в страната под османско владичество и оттогава са признати за ключова организационна единица на българското общество. В съответствие със Закона за читалищата от 1996 г., читалищата са неправителствени саморегулиращи се организации.

По закон те извършват културни и образователни дейности, насочени към опазване на обичаите и традициите на българския народ, осигуряване на достъп до информация, разпространение на знания и запознаване на общността с ценностите и постиженията на науката, изкуствата и културата. Читалищата са от основно значение за процеса на предаване на нематериалното културно наследство в страната, като възрастните членове играят ключова роля в насърчаването на младите хора да се включат.

4. Споделени елементи на НКН в страните от ЕС

НКН надхвърля националните граници, насърчавайки споделените културни идентичности в рамките на ЕС. Ключови примери включват:

1. Средиземноморска диета: Призната като споделено наследство на Гърция, Португалия и Хърватия, диетата подчертава устойчивостта и общите традиции.
2. Пчеларство: Традиционното пчеларство в Полша и Беларус акцентира върху опазването на околната среда и селското наследство.
3. Музика и танци: Некултурното наследство на всяка страна включва традиционни музикални и танцови форми, подчертавайки

универсалността на изразителните изкуства. Танцът „Калушари“ от региона Олт в Южна Румъния също е част от културното наследство на власите в България и Сърбия.

5. Предизвикателства и възможности

Опазването на НКН в рамките на ЕС е изправено пред няколко предизвикателства, включително глобализация, урбанизация и намаляващо участие на общността. Въпреки това, възникват възможности чрез програмите за финансиране от ЕС, трансграничното сътрудничество и цифровите технологии за документиране и разпространение.

Заклучение

Опазването на нематериалното културно наследство (НКН) в рамките на Европейския съюз отразява сложно взаимодействие между местни, национални и наднационални рамки. Всяка държава членка – от Гърция до Румъния, Хърватия, Полша и Португалия – допринася по уникален начин за това колективно усилие, като се основава на вековни традиции, като същевременно се адаптира към съвременните реалности. Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. служи като основно ръководство за хармонизиране на тези усилия в различните културни пейзажи.

Значението на НКН се простира отвъд културното му значение. То е средство за насърчаване на социалното сближаване, поддържане на регионалните идентичности и насърчаване на устойчивото развитие. Например, румънският танц „Калушари“ и португалската музика фадо не само запазват художествените изрази, но и предоставят икономически възможности чрез културен туризъм. По подобен начин, елементи от споделеното наследство, като например средиземноморската диета, демонстрират потенциала на НКН да преодолее културните и географските разделения в рамките на ЕС.

Опазването на НКН обаче не е без предизвикателства. Глобализацията, урбанизацията и демографските промени заплашват предаването на традициите на бъдещите поколения. В селските райони емиграцията на по-младото население допълнително изостря упадъка на традиционните практики. Освен това, недостатъчното финансиране и липсата на обществена осведоменост често възпрепятстват ефективните мерки за опазване.

За да се справят с тези предизвикателства, трябва да се постави по-голям акцент върху образованието, участието на общността и трансграничното сътрудничество. Цифровите платформи предлагат иновативни решения за документиране и разпространение на НКН, като гарантират достъпа му до по-широка аудитория. Програми на ЕС като „Творческа Европа“ и „Хоризонт Европа“ могат допълнително да подкрепят тези усилия, като предоставят финансови ресурси и насърчават сътрудничеството между държавите членки.

С поглед към бъдещето, ролята на НКН за насърчаване на европейската идентичност и единство не може да бъде надценена. Докато ЕС се ориентира във все по-взаимосвързан свят, неговото културно многообразие остава източник на сила и устойчивост. Като дава приоритет на опазването на НКН, ЕС не само съхранява своето минало, но и изгражда основа за по-приобщаващо и устойчиво бъдеще. В този контекст, тъкаческите традиции на Румъния, музиката „Ребетико“ в Гърция, „Шопкарство“ в Полша, производството на корк в Португалия и хърватското пеене „Ойканье“ представляват повече от културни артефакти – те въплъщават живия дух на европейското наследство, свързвайки общности през поколенията и границите.

В крайна сметка, опазването на нематериалното наследство изисква балансиран подход, който зачита местните особености, като същевременно насърчава споделеното чувство за отговорност. Опитът на държавите-членки на ЕС показва, че с координирани усилия, иновативни стратегии и устойчиви инвестиции, богатият гоблен на нематериалното наследство на Европа може да продължи да процъфтява, вдъхновявайки идните поколения.

Референции

Кратко представяне на елемента на нематериалното културно наследство (НКН) <https://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2016/11/momoeria.pdf>

Византийско песнопение, <https://ich.unesco.org/en/RL/byzantine-chant-01508>

Калусарии – ритуалният танц, 7.12.2014, Турс Румъния, <https://toursromania.wordpress.com/2014/12/07/calusarii/>

„Преследването на магарето“ казва: Хърватската култура е шедьовър!, Just Dubrovnik, 15.10.2014, <https://justdubrovnik.com/chasing-the-donkey-says-croatian-culture-is-a-masterpiece/>

Майсторство на хорезунската керамика, <https://ich.unesco.org/en/RL/craftsmanship-of-horezu-ceramics-00610>

Decisión del Comité intergubernamental: 17.COM 7.B.41 <https://ich.unesco.org/es/decisiones/17.COM/7.B.41>

Соколарството, живо човешко наследство, <https://ich.unesco.org/en/RL/falconry-a-living-human-heritage-01708>

Герман Наоми, Мъжката група Колиндат, коледна традиция на ЮНЕСКО, 3Seas Europe, 13.12.2022 г., <https://3seaseurope.com/colindat-juni-christmas-tradition/>

Мъжка група Colindat, коледен ритуал, <https://ich.unesco.org/en/RL/men-s-group-colindat-christmas-time-ritual-00865>

Narodowy Instytut Dziedzictwa, <https://niemateriale.nid.pl/>

Традиция на сцената на Рождество Христово (szopka) в Краков, <https://ich.unesco.org/en/RL/nativity-scene-szopka-tradition-in-krakow-01362>

Ойкандже пеене, ЮНЕСКО, <https://ich.unesco.org/en/USL/ojkanje-singing-00320>

Polyphonic.gr, https://www.polyphonic.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=96&Itemid=1316&lang=en

Румъния: Празнична музика от региона на Марамуреш, 2014,
<https://folkways.si.edu/romania-festive-music-from-the-maramures-region/world/music/album/smithsonian>

Sinjska Alka, рицарски турнир в Sinj, ЮНЕСКО,
<https://ich.unesco.org/en/RL/sinjska-alka-a-knights-tournament-in-sinj-00357>

Сара-Джейн, Нематериално културно наследство на ЮНЕСКО в Хърватия, 7.10.2021 г., https://www.chasingthedonkey.com/croatian-culture-unesco-intangible-cultural-heritage/#1_Ojkanje_Singing

Шествието „Za Križen“, Jelsa, <https://visitjelosa.hr/en/11918/procesija-za-krizen/>

Традиционно майсторство за изработване на стенни килими в Румъния и Република Молдова,
<https://ich.unesco.org/en/activities/traditional-wall-carpet-craftsmanship-in-romania-and-the-republic-of-moldova-00514>

Култура на пчеларството на дървета <https://ich.unesco.org/en/RL/tree-beekeeping-culture-01573>

Културата на дървесното пчеларство е в списъка на ЮНЕСКО!,
28.12.2020 <https://bartnictwo.com/en/2020/12/28/treebeekeeping-culture-at-unesco-list/>

ЮНЕСКО (ти), Какво е нематериално културно наследство?,
<https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-0000>

Types of ICH - Categorization of intangible heritage

Chapter 3

Глава 3. Видове нематериално наследство - Категоризация

Кодрина Чеснек, д-р

Флорина Харабагиу, докторант

Трансилвански университет в Брашов, Румъния

1. Определение за нематериално културно наследство (НКН)

През 2003 г., признавайки безценната стойност на нематериалното културно наследство на човечеството, но същевременно признавайки рисковете от неговото влошаване или дори загуба, ЮНЕСКО прие Конвенцията за *опазване на нематериалното културно наследство*, която е програмен документ, целящ да опазва този вид културно наследство, да осигурява уважение към него в рамките на социалните групи и общности, да повишава осведомеността за неговото значение, както и да осигурява международно сътрудничество и помощ (ЮНЕСКО, 2022).

Тази конвенция определя понятието за *нематериално културно наследство*, както следва: „(в) социални практики, ритуали и празнични събития; практики, представяния, изрази, знания, умения – както и инструментите, предметите, артефактите и културните пространства, свързани с тях – които общностите, групите и в някои случаи отделните лица разпознават като част от своето културно наследство.

Това нематериално културно наследство, предавано от поколение на поколение, се пресъздава постоянно от общностите и групите в отговор на тяхната среда, взаимодействието им с природата и тяхната история и им осигурява чувство за идентичност и приемственост, като по този начин насърчава уважението към културното многообразие и човешкото творчество“ (ЮНЕСКО, 2022 г., стр. 5).

В същия документ са посочени пет измерения на *нематериалното културно наследство* (НКН):

„(а) устни традиции и изрази, включително езикът като средство за нематериално културно наследство;

(б) сценични изкуства;

(в) знания и практики, свързани с природата и вселената;

(г) традиционни занаяти“ (ЮНЕСКО, 2022 г., стр. 5-6).

През 2012 г. първото проучване на UNWTO върху туризма и нематериалното културно наследство добави *музиката* към измерението „изпълнителско изкуство“ и *кулинарните практики* като друго отделно измерение на нематериалното културно наследство (UNWTO, 2012).

Уебсайтът на ЮНЕСКО (2024 г.) съдържа голямо количество полезна информация за разбиране на концепцията за НКН, като например обяснение на нейната роля и описание на различните ѝ измерения. По-долу сме избрали няколко от тях:

„Макар и крехко, нематериалното културно наследство е важен фактор за поддържане на културното многообразие в условията на нарастваща глобализация. Разбирането на нематериалното културно наследство на различните общности помага за межкултурния диалог и насърчава взаимното уважение към другите начини на живот.“

„Значението на нематериалното културно наследство не е самото културно проявление, а по-скоро богатството от знания и умения, които се предават чрез него от едно поколение на следващото. Социалната и икономическа стойност на това предаване на знания е от значение както за малцинствените групи, така и за основните социални групи в

дадена държава и е също толкова важна за развиващите се държави, колкото и за развитите.“

На същата уеб страница ЮНЕСКО подчертава и някои характеристики на НКН: то се отнася до традиции, но също и до съвременни практики; то е приобщаващо, допринася за „социално сближаване, насърчава чувството за идентичност и отговорност, което помага на хората да се чувстват част от една или различни общности и да се чувстват част от обществото като цяло“; то е представително за историята и културата на общностите; и не на последно място, то е базирано на общността в смисъл, че трябва да бъде признато като такова от членовете на общността.

2. Категоризиране на нематериалното културно наследство. Подходи и предизвикателства

Гиреш и Ананд (2022) обсъждат предизвикателствата пред класифицирането на нематериалното културно наследство (НКН) съгласно описаната по-горе схема на ЮНЕСКО, която разделя НКН на пет категории: устни традиции и изрази, сценични изкуства, социални практики и ритуали, знания за природата и вселената и традиционни занаяти. Макар че тази рамка е ефективна на международно ниво, авторите твърдят, че тя не успява напълно да обхване сложната специфика на различните култури, като например културното наследство на Индия, което се характеризира с изключително разнообразие от регионални форми на изразяване, както и с богато наследство от традиции, предавани от поколение на поколение.

Същите автори твърдят, че петте категории, предложени от ЮНЕСКО, са твърде общи, за да обхванат адекватно сложността на индийската култура, което може да ограничи както документирането, така и управлението на културното наследство. В рамките на „устните традиции и изрази“ те предлагат подразделяне по жанр (поезия, песни, балади, легенди и митове), както и класификации въз основа на произход (митологичен или анонимен) и начин на предаване (семеен или чрез традиционни училища). За „изпълнителските изкуства“ като

традиционните танци и музика авторите препоръчват допълнителна класификация по специфични форми и стилове, като се вземат предвид различните регионални вариации. Авторите дават като примери танца Чхау, танца Калбелия и религиозната драма Рамлила.

В рамките на „социални практики, ритуали и празнични събития“, Гиреш и Ананд (2022) предлагат класификационна структура, базирана на типология (религиозни ритуали, семейни церемонии, фестивали и обреди на преход) и културно значение, като по този начин включват практики като Кумбха Мела и Дурга Пуджа, които отразяват съответствие със селскостопанския цикъл и религиозния календар. „Знания за природата и вселената“, като Аюрведа и традиционната астрономия, се разглеждат като изискващи строга документация, предвид както устното им предаване, така и практическата им приложимост в местните общности.

В областта на „традиционните занаяти“ същите автори предлагат систематичен подход, включващ класификации, основани на използваните техники и материали, с примери като метални и текстилни изделия, керамика и дърворезба. Забележителен пример е техниката на обработка на месинг и мед на общността Татера в Пенджаб, която вече е обект на културното наследство на ЮНЕСКО.

Тази по-цялостна схема за класификация, предложена от двамата автори, би могла да бъде инструмент не само за по-подробна документация, но и за по-добро запазване на регионалните специфики и за повишаване на достъпността до нематериално културно наследство, като по този начин се осигури по-точно представяне и по-ефективно управление на културното разнообразие.

Нематериалното културно наследство обхваща всички нематериални проявления на културата и представлява разнообразие от живото наследство на човечеството, като същевременно е най-важното средство за насърчаване на културното многообразие. В него занаятите са форма на активна занаятчийска култура, отразяваща труда и мъдростта, натрупани от една нация през дългата социална еволюция. Занаятчийската традиция е един от основните фактори, които улесняват

предаването на културното наследство от едно поколение на следващото (Li et al., 2024).

Според Ши и др. (2024), НКН представлява уникална категория културно наследство, която притежава важна историческа, културна и художествена стойност, като същевременно служи като колективно човешко съкровище, показващо етническа идентичност и принадлежност към общността. Основните характеристики на нематериалното културно наследство позволяват неговото адаптиране към дигиталното пространство, където то става достъпно чрез съвременни формати, достигащи до световна аудитория, а дигитализацията създава интерактивен образователен ресурс за бъдещите поколения, за да изучават културното наследство.

Фредхайм и Халаф (2016) анализират категориите за ценност на наследството, използвани в опазването и управлението, като посочват, че тези категории се прилагат без пълно разбиране на ефектите от включването или изключването. Авторите твърдят, че това води до повърхностни оценки на значимостта на наследството, тъй като решенията се основават на имплицитни, а не на изрични ценностни преценки. Крол (2021) подчертава, че оценката на нематериалното културно наследство остава предизвикателство, но въпреки това запазва същественото си значение за опазването на традициите и предаването на историята на ниво глобално наследство.

Система за класификация на наследството, наречена Модел на културните ценности на Стивънсън, е въведена от Фредхайм и Халаф (2016) с цел адаптиране на културните ценности, за да се включат материални и нематериални елементи и да се разбере многостранният характер на културното наследство.

Системата за класификация се състои от три основни категории: форми, взаимоотношения и практики, за да предложи по-задълбочено разбиране за културното наследство отвъд конвенционалните методи за класификация.

„Форми“, първата категория, отразява външния вид на наследството, заедно с неговите архитектурни елементи, исторически структури и

пространствени аранжировки. Наследството цени създадените от човека и природните компоненти, които генерират визуални и естетически ефекти във физическия свят.

Втората категория, „взаимоотношения“, се фокусира върху значимите връзки, които хората осъществяват с наследството, включително идентичност, колективни спомени, чувство за принадлежност и духовни ценности. Взаимоотношенията показват как наследството влияе върху общностите и индивидите чрез емоционални и символични връзки, които са значими за различните социални групи.

Третата категория, „практики“, обхваща традициите, ритуалите и дейностите, свързани с наследството, които спомагат за поддържането и задълбочаването на неговата значимост в социалния живот. Човешките дейности, заедно с природните процеси, са част от практиките, които включват ритуали и използването на исторически места и предмети. Тази категория разкрива динамичното качество на наследството чрез неговата непрекъсната трансформация, дължаща се на активното му използване.

В допълнение към тези категории, авторите въвеждат и концепцията за „измерения на стойността“ като допълнителна концепция, за да обяснят кои характеристики на наследството стават значими. Наследството получава своята стойност от четири основни измерения: асоциативна стойност (която се свързва с хора, места или събития), сензорна стойност (която отразява красотата и естетическото удоволствие), доказателствена стойност (която служи като източник на знания и изследвания) и функционална стойност (която демонстрира текуща полезност). Авторите използват своята класификационна рамка, за да разработят гъвкава система, която подкрепя интегрираното управление на наследството, като същевременно се справя с промените в значенията на културното наследство.

Проучванията, проведени от Fredheim и Khalaf (2016) и Król (2021), демонстрират критичен проблем в рамките на опазването на културното наследство, тъй като настоящите методи за оценка остават повърхностни и с ограничен обхват. В свят, където наследството не е

просто съвкупност от физически обекти, а и мрежа от взаимоотношения и практики, които придават смисъл на колективните идентичности, твърдите и опростени оценки не могат да обхванат истинската сложност на културното наследство. Културният модел, разработен от Fredheim и Khalaf, който обединява материални и нематериални елементи на наследството, предоставя съществен път за подобряване на автентичното управление на културното наследство. Рамката за оценка трябва да признава множеството ценности, които общностите придават на наследството, така че процесите на опазване и управление да защитят неговата символична и социална същност.

3. Разширяване на разнообразието от форми на нематериално културно наследство чрез използване на технологии

Съвременните изследвания подчертават значението на интегрирането на технологиите в опазването и предаването на нематериалното културно наследство, като изтъкват как дигитализацията може да се превърне в основен инструмент за увековечаване на културните идентичности в един глобализиран свят. Модели за добри практики включват международни проекти като платформите на ЮНЕСКО, посветени на нематериалното наследство, където онлайн ресурсите улесняват достъпа до цифрови документи, истории, традиции и артефакти, насочени към широка и разнообразна аудитория. Освен това, местните проекти за дигитализация, осъществявани с участието на общностите, гарантират не само запазването на автентичността, но и активното участие на членовете на общността. Тези модели демонстрират как сътрудничеството между изследователи, културни институции и общности допринася за защитата и съживяването на нематериалното културно наследство в дигиталната среда. Изследването и прилагането на съществуващите технологии в областта на културното наследство доведоха до дефинирането на концепцията за Дигитален близък на наследството (HDT) (Li et al, 2024).

HDT е колекция от цифрова информация, съответстваща на обекти на наследството, която включва техните собствени идентификационни данни и друга съответна цифрова информация. По този начин цифровите близнаци са виртуално копие на реален обект или процес, което се актуализира в реално време. В случая на нематериалното културно наследство, цифровите близнаци се създават, за да съхраняват и популяризират традиции, обичаи, занаяти и други елементи на наследството, които нямат постоянна физическа форма.

Съвременните дигитални технологии, включително 3D модели, виртуална реалност (VR) и добавена реалност (AR), се използват за създаване на „дигитални близнаци“ на елементи от културното наследство. Те интегрират подробни визуални представления, истории и историческа информация, предоставяйки интерактивно и образователно преживяване за обществеността. Подобни инициативи играят ключова роля в популяризирането на традиционната култура в достъпен и привлекателен формат, допринасяйки за устойчивото развитие чрез адаптиране на традициите към дигиталната ера.

Казус 1: Дигитализация на традиционен занаят

В случая с традиционния занаят „Янсинска платнена паста“, целият производствен процес е дигитализиран, така че потребителите да могат да научат всяка стъпка от работата. Ли и др. (2024) описват как дигиталните технологии се използват за опазване и популяризиране на културното наследство, с фокус върху традиционния занаят „Янсинска платнена паста“ в провинция Хубей, Китай. Дигиталната платформа, създадена за този занаят, документира всички етапи на производство чрез дигитализация, от избора на материали до техниките на шиене, позволявайки на обществеността да изследва и изучава занаята във виртуална среда.

Проектите за дигитализация прилагат различни съвременни технологии: фотограмметрия за 3D модели, рендериране, базирано на физика, и 5G технология за бързо предаване на данни. Дигиталната платформа включва система за търговия, където потребителите могат да купуват ръчно изработени

продукти, да наблюдават производствения процес и да взаимодействат с майстори.

Според Li et al. (2024) дигиталната защита на културното наследство обхваща две основни направления: реставрация на физически артефакти и дигитална реконструкция на исторически сгради и реликви. Виртуалната реставрация включва 3D сканиране и дигитално моделиране, както в случая с дигитално реставрирана статуя на Буда, възпроизведена чрез 3D печат. Дигиталната реконструкция на исторически места, като например град Зубара в Катар, осигурява солидна основа за защита на наследството.

Cui et al. (2021) анализират използването на дигитални игри като иновативен метод за защита и популяризиране на китайското нематериално културно наследство. Тъй като усилията за опазване на културното наследство в Китай се разшириха отвъд индустриалната сфера, те се превърнаха в интегриран социален проект, обединяващ приноси от различни области. Дигиталните игри са идентифицирани като ефективен канал за стимулиране на интереса на младите хора към традиционната култура, предоставяйки ангажиращ начин за взаимодействие с културното наследство. Като повсеместен елемент от съвременния живот, дигиталните игри надхвърлят развлеченията и влияят на области като политика, икономика и образование. Предвид огромната популярност на пазара на мобилни игри в Китай, авторите подчертават, че тези платформи могат да съживят интереса на младите хора към китайските културни традиции и ценности.

Cui et al. (2021) посочват примери за успешни игри, които са интегрирали автентични културни елементи, като например Xuanjuan Sword и Legend of Sword and Fairy, които включват исторически сцени и класически китайски текстове. Тези игри не само привличат играчите чрез своята естетика, но и предоставят образователно преживяване, свързано с китайската история и литература.

Играта Hang-Shi-Ji Restaurant, симулация на традиционен ресторант, е пример за прилагането на този метод. Играта включва елементи от

кулинарната култура на Ханджоу, а обстановката, героите и ястията са вдъхновени от периода на династията Сун, предоставяйки на играчите завладяващо и автентично изживяване.

Cui et al. (2021) препоръчват правителствена подкрепа за разработването на игри с културна тематика, твърдейки, че подобен подход би могъл да трансформира традиционната култура в конкурентна индустрия, с ползи за туризма и местната икономика. Същите автори предлагат и разработчиците на игри да интегрират автентични културни ценности, а не само естетически елементи, за да създават образователни и културно значими игри. Този подход може да помогне за популяризиране на китайското културно наследство и изграждане на здравословна „игрова култура“.

Следователно, ние също вярваме, че създаването на игри, които наистина отразяват културата, може да насърчи по-голямо оценяване и уважение към културното наследство, като по този начин допринесе за неговото дългосрочно опазване.

4. Картографиране и класифициране на културното наследство

През последните години някои автори подчертават значението на систематичното изучаване на нематериалното културно наследство на общностите и регионите чрез метода на картографиране. Картографирането на нематериалното културно наследство е част от по-широк процес на *културно картографиране*, който се определя по следния начин: „културното картографиране се разглежда като систематичен инструмент за включване на общностите в идентифицирането и записването на местните културни ценности, с последното предположение, че тези знания ще бъдат използвани за информиране на колективни стратегии, процеси на планиране или други инициативи“ (Duxbury et al., 2015, стр. 2). По този начин картографирането на този вид наследство има компонент на участие на общността и има за цел да използва културните ресурси за развитие на общността. Според Corea (2009), картографирането на нематериалното

културно наследство означава и повишаване на осведомеността за характеристиките на местната култура, което може да помогне за укрепване на местната идентичност.

Като пример, картографирането е използвано в проекта *CarPaTO - Картографиране на нематериалното културно наследство на областта Фъгъраш, Румъния* (Sorea & Csesznek, 2020), разработен от Трансилванския университет в Брашов през 2018-19 г.

Казус 2: Картографиране на ИЧН в земя Făgăraș, Румъния

„По време на първия етап проектът се фокусира върху интервюиране на специалисти по културно наследство от Етнографския музей на Брашов, Музея „Valer Literat“ на областта Фъгъраш, Окръжния център за опазване и популяризиране на традиционната култура на Брашов, фондация „Негру Водъ“ на Фъгъраш и Музея на трансилванската цивилизация ASTRA на Сибиу. Освен това бяха интервюирани и представители на кметствата и на туристическите информационни центрове в района. По този начин бяха идентифицирани хора, които бяха добре запознати с темата на проекта и с ресурсите на наследството, считани за важни на местно ниво. Следващият етап на проекта беше теренно проучване, което се състоеше от провеждане на полуструктурирани интервюта с добре информирани респонденти, правене на снимки, видео и аудио записи, събиране на стари снимки и други социални документи (селски монографии, стари сборници с коледни песни и/или песни, бележки на местни лидери и др.). Въз основа на информацията, получена чрез теренното проучване, бяха разработени картографски схеми за всяка от областите в областта Фъгъраш, принадлежащи към окръг Брашов. Картите бяха...” организирани от измеренията на ЮНЕСКО за нематериално културно наследство и включват резултатите от изследванията на място (като преписи или резюмета на интервютата с добре информирани респонденти), както и информация от първоначалните документални интервюта и от проучванията, публикувани в ethno.brasov.ro, списанието на Етнографския музей на Брашов. Диаграмите бяха организирани в достъпна база данни, за да се даде възможност за подготовка на бъдещи дейности, насочени към интересите на общността. Имаше и книжен дизайн за том, посветен на ястията от земята на Фъгъраш, както и кратко видео, представящо резултатите от теренното проучване.

Бяха създадени и няколко тематични културни маршрута, възползващи се от различията в идентичността на ниво местно наследство. По време на етапа на разпространение на резултатите бяха организирани три събития: фотоизложба, фокусирана върху представянето на резултатите от теренното проучване, кулинарна изложба, представяща ястия, характерни за земята на Фъгъраш, заедно с техните рецепти, и концерт, на който бяха изпълнени музикалните произведения, събрани в района“ (Sorea & Csesznek, 2020, стр. 156-157).

Фан и др. (2023) са разработили новаторска система, която комбинира анализ на изображения и текст за класифициране на елементи от нематериалното културно наследство. Методът съчетава визуални детайли и текстови значения чрез мултимодално внимание и йерархично сливане, за да се постигне по-пълно разбиране на всеки културен елемент.

Първо, моделът използва мултимодално внимание, за да идентифицира жизненоважни визуални елементи в изображенията и описателни ключови думи от текста, като същевременно игнорира излишните данни. Моделът изследва както визуалните аспекти, така и текстовите значения на традиционните фигурки чрез анализ на външния им вид и символичните изображения, споменати в описанието.

Методът на йерархично сливане разработва унифицирано представяне, което комбинира визуални елементи с текстови детайли, за да се постигне както контекстуално разбиране, така и точна класификация. Йерархичното сливане позволява на модела да свързва елементи като дете, държащо риба, с текст, описващ рибата като символ на късмет, всичко това в рамките на една единствена унифицирана рамка.

Предложеният метод демонстрира както устойчивост, така и адаптивност, тъй като може да обработва липсваща информация от изображението или текста, като използва наличните данни, за да получи надеждни резултати от класификацията. Авторите твърдят, че

този метод остава адаптивен дори когато част от информацията стане недостъпна.

Методът работи успешно, когато потребителите представят изключително снимки или писмена информация. Моделът използва наличната информация, за да създаде класификация, дори когато е предоставен само един тип данни. Когато съществува традиционно изображение на маска без текстово описание, методът зависи от визуалните характеристики на маската за правилна класификация.

Статията на Fan et al. (2023) демонстрира оригинален, обещаващ метод за класификация на обекти от нематериалното културно наследство (ННН) чрез едновременен визуален и текстов анализ.

Съвременните дигитални среди изискват достъпни решения за опазване и популяризиране на културното наследство, което този метод позволява чрез способността си да извлича визуални елементи и културно значение от текст за публично документиране и разпространение. Комбинацията от визуални и текстови данни осигурява подобро контекстуално разбиране на културните елементи, което служи като фундаментален напредък в усилията за опазване и популяризиране на наследството. Техният метод използва мултимодално внимание и йерархично сливане, за да създаде пълни представяния на културните обекти.

По този начин, моделът, разработен от Fan et al. (2023), демонстрира потенциална приложимост в различни културни контексти чрез способността си да извлича културни значения, дори когато липсват данни за изображения или текст. Този метод ще служи като ценен ресурс както за консервационната работа, така и за общественото образование, помагайки на хората да разберат по-добре културното значение на всеки обект.

Референции

Cui, C., Zhao, Y. & Wang, L. (2021). Защита и разпространение на китайското нематериално културно наследство, базирано на дигитални игри. *Int. Commun. Chin. Cult* 8, 483–491. <https://doi.org/10.1007/s40636-021-00237-x>

Дъксбъри, Н., Гарет-Петс, УФ и Макленън, Д. (ред.). (2015). *Културното картографиране като културно изследване*. Ню Йорк и Лондон: Routledge.

Fan, T., Wang, H., & Deng, S. (2023). Класификация на изображения на нематериално културно наследство с мултимодално внимание и йерархично сливане. *Експертни системи с приложения*, том 231, 120555.

<https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.120555>

Fredheim, LH, & Khalaf, M. (2016). Значението на ценностите: преразглеждане на типологиите на ценностите на наследството. *International Journal of Heritage Studies*, 22(6), 466–481. <https://doi.org/10.1080/13527258.2016.1171247>

Гириш, К. и Ананд, К.С. (2022). *Нематериално културно наследство: Класификация и управление на знанията*. https://www.researchgate.net/publication/361227359_Intangible_Cultural_Heritage_Knowledge_Classification_and_Management

Крол, К. (2021). Оценка на потенциала на културното наследство в Полша. *Устойчивост*, 13(12), 6637. <https://doi.org/10.3390/su13126637>

Li, M., Xu, S., Tang, J. *et al.* (2024). Проектиране и изследване на платформа за дигитални близнаци за нематериално културно наследство на занаятите - Yangxin Cloth Paste. *Herit Sci* 12, 43. <https://doi.org/10.1186/s40494-024-01161-0>

Shi, G., Feng, Z., Zhang, J., Xu, J., Chen, Y., Liu, J., & Wang, Y. (2024). Анализ на пространствено-времето разпределение и влияещите фактори на националното нематериално културно наследство по протежение на Големия китайски канал. *Sustainability*, 16 (20), 9138. <https://doi.org/10.3390/su16209138>

Copea, Д. (2009). Semiologie și hermeneutică în cercetarea portului popular [Семиология и херменевтика в изследванията на народното облекло]. В I. Vișa & E. Doval (Eds.), *Pro-Active Partnership in Creativity for the Next Generation* (стр. 211-214). Монреал: Polytechnic International Press.

Sorea, D., Csesznek, C. (2020). Нематериално културно наследство на земя Фъгъраш. Приоритетни измерения. *Бюлетин на Трансилванския университет в Брашов – специално издание, серия VII, том. 13(62) No. 1*.
<https://doi.org/10.31926/but.ssl.2020.13.62.3.16>

ЮНЕСКО (2022). *Основни текстове на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство от 2003 г., издание 2022 г.*
https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts-_2022_version-EN_.pdf

ЮНЕСКО (2024). *Какво е нематериално културно наследство?*
<https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>. Достъпно: 04.11.2024.

UNWTO (2012). *Туризм и нематериално културно наследство*.
<https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284414796>

Explaining tourism heritage value and impact on culture, economy, and society

Chapter 4

Глава 4. Обяснение на стойността на туристическото наследство и въздействието му върху културата, икономиката и обществото

Яна Вукич, доцент д-р

Борис Олуич, професор, доктор

Факултет по хуманитарни и социални науки, Хърватия

1. Въведение

Когато говорим за наследство, трябва да правим разлика между различните форми на наследство от предишни поколения. Наследството обхваща наследството, което наследяваме от предишни поколения, но също така включва и останките от древни цивилизации, които често не са оставили писмени записи, които да разказват своите истории. Това наследство или наследство може да бъде категоризирано като материално, нематериално или нематериално. Съществуват и разлики във видовете материално наследство между недвижимо и движимо наследство, всяко от които предлага уникални прозрения за човешката история и култура.

2. Материално и нематериално наследство

Материалното наследство включва архитектурни структури като къщи, укрепления, храмове, градски стени и цели исторически комплекси или градски райони, които съществуват дълго след изчезването на техните създатели. Примери за това са изобилстващи: древните укрепления на Каркасон във Франция или средиземноморският стар град Дубровник в Хърватия, обширните храмови комплекси на Ангкор Ват в Камбоджа или

Великата китайска стена. Тези забележителности служат не само като доказателство за изобретателността и артистичността на техните строители, но и като ярки напомняния за културните и исторически разкази, които възплъщават. С течение на времето тези сгради, независимо дали са църкви, храмове или крепости, могат да претърпят промени във външния си вид или функцията си. Такива трансформации създават исторически слоеве, които археолози, историци на изкуството, антрополози и други изследователи щателно разкриват, за да разберат по-добре миналите общества и култури.

Нематериалното наследство, за разлика от това, обхваща обичаи, традиции, вярвания и ритуали - живите изрази на култура, предавана през поколенията. То е сфера на дейност на етнологии, етнографи, социолози и други учени, които се занимават със символични аспекти на наследството, като езика, традицията и други аспекти на културата. Освен това съществува разграничение между недвижимо наследство, като сгради, и движимо наследство, което включва артефакти, неразделна част от културните практики.

Те могат да варират от паметници или техни компоненти до предмети от ежедневието, като инструменти, ловни оръжия, бижута и декоративни предмети. Тези различни форми на наследство са взаимосвързани, отразявайки живота и практиките на специфични общности. Макар и вкоренени в миналото, те често се запазват и развиват, влияейки върху съвременните култури и насърчавайки смесването на традиции, тъй като идеи, предмети и обичаи се разпространяват чрез пътувания и обмен.

3. Глобалното наследство като споделена отговорност

От по-широка гледна точка, човечеството споделя колективно културно и историческо наследство, глобално наследство, което подчертава необходимостта от неговото опазване от унищожение. Разбирането на тази споделена отговорност е ключово за изграждането на връзки между култури, които може да изглеждат различни, но често са свързани от общи исторически нишки или елементи. За съжаление, наследството

често не е под подходяща защита, дори от тези, които са пряко свързани с неговото наследство.

Например, древният град Палмира в Сирия е претърпял обширни разрушения по време на скорошни конфликти. Венеция, въпреки статута си на ЮНЕСКО, е изправена пред постоянни заплахи от покачването на морското равнище и неустойчивия туризъм. Тези случаи показват сериозните последици от пренебрегването и спешната необходимост от силни усилия за опазване. Външни заплахи като война, природни бедствия и влошаване на околната среда увеличават рисковете. Конвенцията на ЮНЕСКО от 1972 г. за защита на световното културно и природно наследство подчертава двойствения характер на наследството, което включва както културни, така и природни елементи.

Тази гледна точка подчертава необходимостта от опазване на културните и историческите ландшафти, наред с природните, като се признават сложните взаимоотношения между тези части.

4. Предизвикателства пред опазването на културното наследство

Предизвикателствата пред опазването на наследството са сложни. Границите, независимо дали са държавни или регионални, могат да затруднят усилията за опазване. Човешката небрежност, прекомерното застрояване, замърсяването и глобалното изменение на климата също допринасят за тези предизвикателства.

Тези фактори заплашват основната идея на ЮНЕСКО, че наследството е универсален ресурс, който трябва да бъде запазен за бъдещите поколения. Списъкът на световното наследство на ЮНЕСКО подчертава и защитава обекти с важна глобална стойност, но дори и тези обекти от списъка са подложени на нарастващ натиск.

5. Туризъм и обекти на културното наследство

Една значителна заплаха е масовият туризъм. Европейският съюз например има висока концентрация на обекти на културното наследство. Много от тях са включени в списъка на ЮНЕСКО и привличат голям брой туристи. Съвременните пътувания улесняват хората да опознават света, превръщайки някога отдалечени места в популярни дестинации. Макар че това насърчава оценяването и разбирането на културата, то също така носи сериозни предизвикателства.

Честият и интензивен туризъм допринася за замърсяването и може да претовари историческите места. Например, историческият център на Венеция се бори с над 20 милиона посетители всяка година. Това води до пренаселеност, екологични щети и рискове за сградите. По подобен начин Мачу Пикчу в Перу страда от значителна ерозия и щети поради многото туристи. В отговор на това властите трябваше да определят строги ограничения за посетителите и времеви интервали за влизане.

Тези примери показват деликатния баланс, необходим за запазване на привлекателността на обектите на културното наследство, като същевременно се защитава тяхното бъдеще. Например, стените на исторически средиземноморски град могат да бъдат наводнени с туристи, нарушавайки местния живот и ускорявайки износването на обекта.

Приливът на посетители създава вреден цикъл: популярността на обекта носи пари, но също така застрашава съществуването му. Местните жители често се чувстват изтласкани, тъй като ежедневието им е прекъсвано от постоянния поток от туристи.

6. Управление на натиска от страна на туризма

Усилията за балансиране на опазването на наследството с изискванията на туризма продължават. Учени, граждански организации, политици и активисти работят за разработване на стратегии, които защитават наследството, като същевременно се справят с икономическия и социалния натиск. Планове, протоколи, проучвания и закони целят да

защитят природните и културните ценности, но практическото им прилагане често е недостатъчно, което води до деградация на защитените среди.

Много важен аспект е свързването на научната общност с местните общности и адаптирането на управлението на наследството към специфичните за обекта нужди. Тъй като ролята на ЮНЕСКО в опазването на наследството е значителна, но до голяма степен символична, ефективното опазване изисква балансиране на конкуриращи се интереси в ежедневието.

Сътрудничеството между заинтересованите страни - експерти, политици, бизнес, туристи и местни общности - е от съществено значение. Откритият диалог, образованието и общественото ангажиране относно стойността на наследството и стратегиите за неговото опазване са от решаващо значение.

Справедливото представителство на всички интереси гарантира, че наследството, като обществено и глобално благо, е адекватно защитено.

В основата на това усилие е споделеният ангажимент за опазване на наследството за бъдещите поколения. Това включва насърчаване на чувство за отговорност, приоритизиране на общественото благо пред личната изгода и възприемане на устойчиви практики.

Като туристи, хората трябва да се образуват за културите, които посещават, да сведат до минимум екологичния и културен отпечатък и да уважават местните традиции и околна среда. Туризмът, когато се подхожда отговорно, предлага възможността да се докоснат до разнообразни култури и пейзажи, без да се прави компромис с тяхната цялост за другите.

7. Наследство и идентичност

Културното наследство има силата да обединява човечеството. Европа например е пример за гоблен от културни влияния, които въпреки разнообразието си формират споделена идентичност. Това преплетено наследство отразява общи митологии, езици и традиции, които

подчертават културните връзки във времето и пространството. Оценяването на това разнообразие повишава стойността на всеки уникален компонент, като същевременно отбелязва колективната идентичност.

В глобален мащаб наследството илюстрира взаимосвързаността на човечеството. От далечна гледна точка, като например поглед към Земята от космоса, индивидуалните различия избледняват, разкривайки единно цяло. Всеки елемент от културното или природното наследство допринася за това колективно богатство.

Като запазваме едно-единствено парче наследство, ние поддържаме наследството на човечеството. Споделянето на опит, насърчаването на диалога и насърчаването на образованието за наследството полагат основите за сътрудничество в неговото опазване.

8. Градско наследство и обезлюдяване

Градското наследство е изправено пред различни предизвикателства, особено в историческите градски центрове. Високата цена и сложността на поддръжката на по-стари сгради, утежнени от строги разпоредби, често отблъскват жителите. Например в старите градове Венеция в Италия или Барселона в Испания е имало и все още е в ход значителен процес на обезлюдяване, който не само изпразва сградите на жителите му, но и променя цялата атмосфера на града, неговата култура и традиции.

Туризмът допълнително изостря този натиск, като бързите темпове на съвременните пътувания превръщат историческите райони в преходни атракции. Макар че масовият туризъм представлява предизвикателства, той също така крие потенциал за опазване на наследството, ако се управлява внимателно. Постигането на този баланс изисква стратегическо планиране, участие на общността и справедливо вземане на решения между заинтересованите страни.

Това е най-важната и много сложна задача. Тъй като жителите, политическите и икономическите заинтересовани страни, ръка за ръка

с експертите и учените, всички те (и ние) трябва да работят заедно за намиране на решения, често динамични, които могат да се променят в съответствие както с вътрешните, така и с външните фактори в днешния постоянно променящ се свят, които влияят на местната общност и нейното наследство - което в много случаи е и обекти на ЮНЕСКО, признати за световно наследство.

В заключение, опазването на наследството изисква колективни усилия за почитане на миналото, като същевременно се гарантира неговото оцеляване за бъдещите поколения. Като признаем наследството като споделена глобална отговорност, можем да съхраним поверените ни природни и културни съкровища и да ги предадем като свидетелство за човешката история и устойчивост.

9. Казус: Наследство за кого и за какво?

9.1 Въведение и изследователски въпрос

Един от многото въпроси, които искам да задам в този текст, предимно на себе си, е дали наследството е просто продукт, предназначен за местни или чуждестранни посетители, независимо дали са туристи, любопитни хора, туристи, екскурзоводи или други „потребители“ на култура и наследство. Разбира се, тази аудитория може също да желае образователно съдържание и да има нужда да научи за нещо непознато и различно за нея. Текстът, който четете, е резултат от близо 25 години практическа теренна работа и множество проекти в и за наследството.

От самото начало на тези дейности фокусът е върху непрекъснати, систематични научни изследвания в определена област. Повечето от тези райони пострадаха силно по време на Отечествената война в Хърватия и започнаха мъчителния процес на възраждане от пепелта на фона на приватизацията, изчезването на някога успешни предприятия преди войната, постепенното обезлюдяване и по-късно своеобразен отлив на млади и образовани жители чрез регионални проекти, насочени към тези райони.

Фактът, с който се сблъсках още в самото начало на планирането и изпълнението на проекти, беше систематичното и умишлено пренебрегване, в продължение на десетилетия, на значението и потенциала на културните, научните и образователните аспекти на историческото наследство в определени райони на Хърватия между 1945 и 1990 г.

Осъзнаването на регионалното, националното и понякога глобалното значение на съвкупността от това наследство би могло да бъде много опасно за структурите от онова време. Резултатът от това беше, че много жители не знаеха почти нищо за историческото наследство на региона, където са родени, израснали, образовани и евентуално са живели и работили. Военните разрушения по време на Отечествената война можеха само да изострят тази ситуация.

След войната бяха необходими усилия за възстановяване на опустошените райони, не само материално, но и културно и социално. Спешно беше необходима систематична дългосрочна работа по проучването и опазването на културното наследство, но също така и по повишаване на осведомеността и обучението на местните общности, към които в крайна сметка беше предназначена цялата тази работа.

Всичко това в крайна сметка би било от полза за националния интерес и би допринесло за интегрирането на наследството в националните процеси на развитие.

9.2 Генезис и еволюция на проекта

Систематичните проекти, които формират основата на този текст, произтичат от изследванията ми в докторската дисертация, както и от опита ми по време на многогодишна стипендия и обучение в престижен европейски университет. След това, главно благодарение на проектните дейности на Министерството на науката, образованието и спорта на Република Хърватия, проектът се разви от първоначален проект по време на докторската ми работа до няколко многогодишни научни проекта, които събраха съмишленици от местни музеи, отдели за

опазване на културата на Министерството на културата, спелеологични клубове и т.н.

Дейностите по проекта бяха фокусирани върху райони, считани за научно най-интересни и често най-застрашени от военни разрушения, пренебрегване или определени инициативи за развитие на инфраструктурата (като изграждането на телекомуникационна инфраструктура в края на 90-те години и началото на 21-ви век).

В основата на всичко беше, разбира се, историческото наследство на споменатите райони. Като историк и археолог, основният изследователски въпрос и една от най-важните цели на моето научно изследване беше да разбере непрекъснатостта и прекъсването на човешкото съществуване в определено пространство. Още от самото начало обаче възникна въпросът за моята лична роля и отговорност като изследовател и преподавател в университета.

На първо място, имам предвид отговорността за системната защита на обектите, които проучвах. Затова от самото начало работих в тясно сътрудничество със съответните отдели за опазване на културата на Министерството на културата на Република Хърватия. Тези отдели ми издадоха разрешения за споменатото проучване и аз бях задължен да представя пълни доклади за резултатите от проучването в определен срок. Тези доклади бяха систематично и редовно публикувани в изданията на Министерството на културата като част от рутинните им дейности.

9.3 Институционално сътрудничество и ограничения в областта

Въпреки това, точно както аз се сблъсках с проблеми с научната инфраструктура и ограничените финансови ресурси, така се случи и с полевите консерватори, които трябваше да обхванат огромни площи с много обекти и обекти. Освен това, предвид големия брой инфраструктурни, предприемачески и други инициативи, които често бяха в противоречие с нуждите на опазването на наследството, тяхното

социално и икономическо положение спрямо другите фактори в този сложен процес не беше нито лесно, нито просто.

Въпреки това, докато работех в областта, върху която се фокусирах, както природозащитниците, така и научните изследователи споделяха ясното съзнание, че всъщност сме в една и съща област, работим за постигане на една и съща цел, макар и от различни аспекти на цялостното начинание. Това позволи отлично сътрудничество в повечето случаи, въпреки че имаше различни мнения по определени етапи от отделните проекти, но винаги с взаимно уважение към различните гледни точки.

Още от самото начало се запитах: за кого правим всичко това и защо? И тук отговорността и ролята на изследователя в общността, в която работи, е от първостепенно значение. Според действащите закони в Хърватия, разкопаното и обработено движимо наследство принадлежи на най-близките музейни институции.

Проблемът обаче беше, че местните музейни институции, ако изобщо съществуваха, не бяха нито независими (обикновено част от, например, публичен отворен университет или друга институция), нито разполагаха с необходимите експерти и куратори, и най-важното, не бяха финансово подкрепени.

Въпреки тези практически проблеми, ние настоявахме цялото изследвано наследство да принадлежи на местните общности, където е открито. В процеса никой нямаше интерес да транспортира ценни находки до централни институции в столицата или по-големи регионални музеи, по колониален начин.

От една страна, защото нямаше адекватни пространствени и инфраструктурни условия за съхранение на тези предмети дори там, а от друга, защото имаше истинска нужда и интерес от децентрализация и укрепване на всички части на страната.

9.4 Капани при внедряването

В началото местните туристически организации осъзнаха икономическия и развойния потенциал на историческото наследство. Беше обаче много трудно да се убедят туристическите специалисти, че на даден обект са необходими десетилетия систематични проучвания, особено като се имат предвид наличните финансови ресурси за такива проучвания, за да се включи обектът в проекти за развитие с ясна визия за неговата финансова жизнеспособност и устойчивост. Въпреки това, ние последователно работихме по концептуализирането и развитието на идеята за археологически парк, център за интерпретация и презентации и укрепване на музейната инфраструктура.

В един момент бяхме близо до реализирането на идеята за интерпретационен център и началото на археологически парк. Министерството на културата препоръча нашия проект за голям европейски проект за трансгранично сътрудничество, насочен към формирането на два археологически парка и един интерпретационен център. Идеята не беше реализирана, защото по това време не можахме да намерим надежден партньор в местната власт.

Всичко се разпадна поради политическите и финансово-управленските аспекти на проекта в момента на одобряване на средствата. Местната общност и нейните партньори не бяха способни да управляват проекта по начин, който не само да го завърши, но и да гарантира неговата устойчивост във всички аспекти. Затова беше по-мъдро да се оттеглим, отколкото да се впуснем в много рисковано начинание.

Това беше времето, когато в Европа се наблюдаваха успешни проекти за центрове за интерпретация на наследството. В Хърватия също започна откриването на такива центрове. Допринесох с изследванията си за реализирането на проект, насочен към представяне на природното и културното наследство на национален парк.

Това включваше създаване на подробен план за експозицията на интерпретационния и презентационен център. Работата беше разделена според различните професии и специализации. В крайна сметка ръководената от мен група завърши плана за експозиция, който беше приет и определен с договор. Фирмата, отговорна за

изпълнението на проекта, обаче не се вслуша в нито едно от нашите предложения и експозицията беше създадена според тяхната концепция, която беше напълно в противоречие с основните идеи, които бяхме очертали в плана. Историческото наследство беше буквално поставено на тавана (най-удобното място за съхранение на „стари неща“ и оставяне да събира прах, далеч от погледа) и представено по възможно най-остарелия и консервативен начин. Това противоречише на първоначалната ни идея за експозицията и пренебрегваше експертизата и резултатите от дългосрочни изследвания.

Това отразяваше фундаментален проблем: липсата на комуникация между дисциплините. Архитектите, проектиращи изложбата, е трябвало да включат откритията на историци, археолози, етнологии и антрополози, работещи в целевия район, в своята визия за изложбата. Тяхната задача е трябвало да бъде да интегрират тези открития в своята визия и всичко това е трябвало да бъде резултат от мултидисциплинарна и интердисциплинарна работа.

Като оставим настрана този специфичен опит, макар че не е изолиран случай и може да е полезен за всеки, който се захваща с подобни проекти, най-общо можем да зададем въпроса: каква е устойчивостта на подобни интерпретационни центрове?

Някои от тези центрове със сигурност ще оцелеят благодарение на солидни основи и сериозни институции, които ги подкрепят, но много, за съжаление, няма да оцелеят, поради ниска посещаемост, високи разходи за поддръжка или просто защото посетителите се пренасищат с подобно съдържание. Това не означава, че трябва да се откажем от подобни проекти; просто трябва внимателно да обмислим тяхната финансова устойчивост и да планираме дългосрочната експлоатация на такъв център.

9.5 Отвъд комодификацията: Автентичност срещу измислени традиции

На този етап бих поставил въпроса: наистина ли наследството е туристически продукт и нещо, което трябва да има изключително търговска стойност, за да оцелее? Наследството, когато е включено в проектите за развитие на местните общности, наистина може да служи като здравословна основа за тяхната идентичност, самосъзнание, самоуважение и разпознаваемост. Разпознаваемост в богатството на многообразието, за разлика от глобалната, мултинационална търговска еднообразност.

За съжаление, напоследък сме бомбардирани с фалшифициране на историческото наследство под формата на напълно измислени „исторически“ фестивали и събития, от които има все повече в нашите туристически предложения. Всъщност реалните ситуации и явления, колкото и трудно да е тяхното възстановяване, често са далеч по-завладяващи и интересни.

Образователното съдържание трябва да се изготвя според педагогическите стандарти и нуждите на различните възрастови групи, нива на интерес и общото образование на всеки потенциален потребител. Следователно, в подобни проекти е необходим интердисциплинарен, трансдисциплинарен и мултидисциплинарен подход и екипна работа. Учен или изследовател може да не е запознат с педагогическите аспекти на образователния процес, но неговите данни, които са добре проучени и публикувани, са от съществено значение за преподавателите, за да ги интегрират в работата си. Комуникацията е от решаващо значение тук. Процесът продължава с включването на експерт по интерпретация на наследството, който ще адаптира „разказването на истории“ за наследството към възрастта, образованието и интересите на крайния потребител.

Преплитането на визуални, текстови и мултимедийни презентации оставяме на експертите в тази област. Можем да продължим безкрайно, но реалността ще ни спре – заедно с цял набор от ограничения, които ще затруднят работата ни. Въпреки това е трудно, ако не и невъзможно,

да имаме всички тези аспекти в един човек. Следователно, постигането на всички тези цели изисква изкуството да се намери оптимален баланс между реалните възможности, фундаменталните идеи и желаните резултати.

9.6 Партньорство с общността и изграждане на капацитет

Накрая, нека се върнем към началото. Без инициативата на изследователя от една страна и местната общност от друга, нищо от описаното по-горе не би било постижимо. Вертикалните и хоризонталните връзки между изследователската инфраструктура, академичната общност, институциите в културата и най-вече искрените ентусиасти на наследството, независимо дали в рамките на или извън местните общности, са съществени елементи от този сложен процес. Положителен опит дойде от местната инициатива, която ме подкрепи, след като започнах да изследвам голям и възискателен обект, без никаква подкрепа от инфраструктурата нито на моята родна институция, нито от регионални и местни ресурси.

Всъщност, само няколко години след започването на системни изследвания, беше създадено местно сдружение за популяризиране на ценностите на историческото наследство в региона, с основна задача да подкрепя учените, които активно работят по него. Скоро съвместно стартирахме научно списание, първото и единствено в региона, организирахме научни конференции и инициирахме редица други дейности. Например, в сътрудничество с местната детска градина работихме по обучението и информирането на децата за изследователските дейности и наследството, което ще наследят от нас.

Работихме и с ученици от началните и средните училища в района. В сътрудничество с местната власт и кмета на селото, подготвяме лекция за жителите на близките села относно систематичните проучвания, които проведохме в миналото и които продължават тази година. В началото за членовете на това сдружение не беше лесно да оправдаят времето, инвестирано в тези дейности, нито пред семействата си, нито

пред когото и да било в местната общност. Често това се приемаше с подозрение, предпазливост и много често с неразбиране.

9.7 Текущо развитие: Към интерпретативно-образователен център

Днес се подготвя голям проект за интерпретационен и образователен център, предназначен за местната общност, всички възможни външни посетители и академичната общност.

Проектират се инфраструктурни условия за продължаване на изследванията, лаборатории за обработка на открития, лекционни зали и капацитет за настаняване за теренна работа и практическо обучение за студенти от нашата институция и други академични институции. Освен това ще има център за интерпретация на наследството, който ще служи и като място за информация за текущото състояние на изследванията. В ход са теренни подготовки за достъп до обектите и разработване на образователни пешеходни турове. Разбира се, нищо от това не би било пълноценно без читалище и място за събиране на местните жители.

Още от самото начало, преди двадесет години, ние се уверихме, че финансовите ресурси, които получавахме от различни източници, остават в местната общност, доколкото е възможно. Независимо дали ставаше дума за случайно наемане на сътрудници, настаняване и храна, поддръжка на автомобилния парк или други потенциални нужди, всички усилия бяха насочени към осигуряване на адекватно проучване, защита и оценка на наследството. Тогава интегрирането му в проекти за развитие става възможно и желателно.

Интерпретационните центрове откриват възможности за местна заетост като пазачи, обслужващи работници, екскурзоводи и т.н. Съществуващите капацитети за настаняване ще бъдат запълнени от посетители, които ще пребивават в общността повече от един ден, както често се случва днес. Ще има и възможности за пласиране на местни селскостопански продукти, ръчно изработени стоки и други.

Креативните предприемачи ще намерят възможности за организиране на велосипедни, пешеходни или конни турове, изследвайки интересните места, разпръснати из района.

Всичко това би укрепило общността, нейния икономически и интелектуален потенциал и може би дори би спряло емиграцията на млади и образовани жители. Виждам тук ниша за наемане на нашите завършили история, археология, история на изкуството, етнология и културна антропология, както и класически и съвременни езици. Те биха могли да намерят работа, с известно допълнително обучение, като интерпретатори на наследството, медиатори на наративи от изследвания, използвайки уменията, придобити по време на следването си.

Гореспоменатият европейски проект за интерпретация и представяне на историческото наследство ясно демонстрира диспропорцията във финансирането между изследвания и интерпретация. С много малки изключения, изследванията се финансират от националните бюджети. Европейският съюз финансира и подкрепя интерпретацията и представянето с изричната забележка, че средствата не са предназначени за изследвания. В този случай ставаше дума за четири или пет милиона евро за представяне и интерпретация.

За проучването на част от обект, което би служило и за представянето му на посетители, бяха отпуснати по-малко от четиридесет хиляди евро. Това несъответствие не само подчертава ограниченията на националния икономически потенциал, но и отразява отношението към наследството. Какво ще интерпретираме и представяме, ако не сме го изследвали?

Заклучение: За кого и за какво?

В началото и в края остава въпросът: за кого и за какво правим всичко това? Отговорът е единствено и изключително за общността и в рамките на общността. За всеки член на тази общност, без изключение. Нищо повече или по-малко от това. Без никакви илюзии, това е труден и

трънлив път, пълен с жертви, препятствия и трудности. Често, без разбирането на онези, от чието разбиране се нуждаем най-много. Само чрез упорит труд и постоянно присъствие на място, комуникация, понякога дори неуспешна, можем да положим основите за развитието на наследството. В крайна сметка, самата общност трябва да осъзнае неговата важност и да се превърне в негов автентичен тълкувател.

Референции

StudySmarter. (17 септември 2024 г.). Стойност на културното наследство: Значение и важност.

<https://www.studysmarter.co.uk/explanations/hospitality-and-tourism/tourism-economics/cultural-heritage-value/journals.plos>

Брукс, К., Уотъртън, Е., Сол, Х. и Рензахо, А. (2023). Изследване на връзките между туризма, свързан с културното наследство, устойчивото развитие на общността и здравето и благосъстоянието на приемащите общности: Систематичен преглед. *PLoS ONE*, 18 (3), статия e0282319. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0282319> studysmarter+1

Кашьяп, В. и Такур, В. (2025). Въздействието на туризма, свързан с културното наследство, върху местните икономики. *Journal of Informatics Education and Research*, 5 (4), 429–434.

<https://jier.org/index.php/journal/article/download/3604/2867/6379jier>

Managing ICH Conservation and Preservation

Chapter 5

Глава 5. Управление на опазването и защитата на НКН

Франко Чорич, доцент, д-р

Саня Лончар, доцент, д-р

Факултет по хуманитарни и социални науки, Хърватия

1. Въведение

Нематериалното културно наследство е определено в Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (ЮНЕСКО 2003) като

„практиките, представянията, изразите, знанията, уменията – както и инструментите, предметите, артефактите и културните пространства, свързани с тях – които общностите, групите и в някои случаи отделните хора разпознават като част от своето културно наследство. Това нематериално културно наследство, предавано от поколение на поколение, се пресъздава постоянно от общностите и групите в отговор на тяхната среда, взаимодействието им с природата и тяхната история и им осигурява чувство за идентичност и приемственост, като по този начин насърчава уважението към културното многообразие и човешкото творчество.“

Нематериалното културно наследство, дефинирано по този начин, се проявява в следните области: „(а) устни традиции и изрази, включително езикът като средство на нематериалното културно наследство; (б) сценични изкуства; (в) социални практики, ритуали и празнични събития; (г) знания и практики, свързани с природата и вселената; (д) традиционни занаяти.“. Терминът „ **живо наследство**“ се

използва и за нематериално културно наследство. Други термини, които се използват за определени практики, умения и знания, са: традиционно наследство, традиция, фолклор, духовна култура, социална култура и др. Терминът **„нематериална културна ценност“** се използва за нематериално културно наследство, което е регистрирано в официалния регистър на културните ценности.

Опазването на нематериалното културно наследство, т.е. нематериалните културни ценности, се регулира от **международни и национални документи и законодателство**. Най-важният документ на международно ниво е Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (2003 г.). С ратифицирането на тази конвенция националните държави поеха задължението да изградят собствена система за опазване на нематериалното културно наследство.

В резултат на това системите (национални закони, разпоредби, органът, който прилага конвенцията, процедури и др.) се различават между отделните национални държави. В някои страни, освен националното законодателство за защита и опазване на културното наследство, съществуват и други правни разпоредби, които (отчасти) се отнасят до нематериалното културно наследство (напр. разпоредби за интелектуална собственост, етични кодекси и др.).

Сред другите документи на международно ниво е необходимо да се подчертаят Рамковата конвенция на Съвета на Европа за стойността на културното наследство за обществото (известна като Конвенцията от Фаро) (2005 г.) и Международната харта и насоки за обекти с нематериално културно наследство на ИКОМОС (2024 г.).

Опазването и съхранението на културното наследство включва серия от процедури и дейности, насочени към опазването на наследството и предаването му на бъдещите поколения. Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (ЮНЕСКО 2003 г.) определя **опазването на нематериалното културно наследство** като

„мерки, насочени към осигуряване на жизнеспособността на нематериалното културно наследство, включително

идентифициране, документиране, изследване, съхранение, защита, популяризиране, подобряване, предаване, особено чрез формално и неформално образование, както и съживяване на различните аспекти на това наследство”.

Опазването на нематериалното културно наследство е „споделена отговорност“ (Конвенция от Фаро 2005 г.) на всички заинтересовани страни в системата за защита и опазване на културното наследство, включително държавни, регионални и местни власти, културни институции (музеи, архиви, библиотеки и др.), образователни институции (училища, факултети), местни общности, групи, семейства, отделни лица.

Общностите, групите и отделните лица имат специална роля в опазването на нематериалното културно наследство. Това са хора, „които участват пряко или косвено в практикуването и/или предаването на елемент от нематериалното културно наследство (или набор от елементи) и/или които го считат за част от своето културно наследство“ (ЮНЕСКО 2016:6).

Практикуващите, пазители или носители на традиции се считат за тези, „които имат специални познания за специфичен елемент или специална роля в предаването или прилагането на нематериалното културно наследство“ (пак там).

Този текст накратко определя и дава примери за основни мерки за опазване на нематериалното културно наследство.

2. Идентифициране и инвентаризация на нематериалното културно наследство

Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (ЮНЕСКО 2003) препоръчва идентифициране и инвентаризиране на нематериалното културно наследство. **Идентифицирането** включва процеса на описание и назоваване на един или повече специфични елементи на нематериалното културно наследство в техния контекст и разграничаването им от други елементи. Процесът на идентифициране

на нематериално културно наследство води до **инвентаризиране** - вписване на специфичен елемент от нематериалното културно наследство в инвентара (списъка) на нематериалното културно наследство.

Инвентаризациите на нематериалното културно наследство могат да съществуват на национално, регионално, местно ниво или за отделни общности и групи. Те често са първата стъпка при формулирането на конкретни планове за опазване на нематериалното културно наследство (ЮНЕСКО, sa1).

В различните национални държави се прилагат различни подходи при **създаването на инвентар (списък) на нематериалното културно наследство**. Същевременно това е процес както отгоре надолу, така и отдолу нагоре, в който могат да участват различни заинтересовани страни (отделни лица, местни общности, асоциации, изследователи, власти и др.) (ЮНЕСКО, sa1).

Създаването на инвентар на нематериалното културно наследство трябва да бъде непрекъснат процес и да включва членовете на съответната общност (ЮНЕСКО 2003). Процесът на идентифициране и инвентаризиране на нематериалното културно наследство се основава на проучване и създаване на документация.

Изследването има за цел „да се разбере по - добре даден елемент (или групи от елементи) от нематериалното културно наследство чрез изследване на формите, социалните, културните и икономическите функции, неговите практики, начините на предаване и художествените и естетическите характеристики, неговата история и динамиката на неговото създаване и пресъздаване“ (ЮНЕСКО 2016: 9).

Изследванията трябва да са насочени към продължаване на практиката и предаването на нематериалното културно наследство и трябва да се подготвят съвместно с общността (пак там). В зависимост от елемента или феномена на нематериалното културно наследство, изследванията могат да включват прилагането на специфични методи на изследване и участието на изследователи от различни дисциплини (етнология и

антропология, фолклористика, етнихореология, етномузикология, език и литература, религиозни изследвания, история на изкуството и др.).

В различните национални държави съществуват различни традиции в изследването и документирането на нематериалното културно наследство. В европейските страни носителите на подобни дейности често са институции, основани през 19-ти и 20-ти век, като академии на науките и изкуствата, факултети, институти, музеи и др.

В съвременното време центрове за нематериално наследство и неправителствени организации (НПО) често извършват изследователска и документационна дейност.

Документацията се създава чрез „записване на нематериалното културно наследство в неговото текущо състояние и разнообразие, чрез транскрипция и/или аудиовизуални средства, и събиране на документи, които се отнасят до него“ (ЮНЕСКО 2016: 9). Документацията може да включва различни носители и формати за запис (писмен текст, аудиозапис, видеозапис и др.).

В някои общности съществуват специфични начини за документиране на нематериалното културно наследство (напр. свещени текстове, книги с образци или шаблони и др.) (пак там). Създадените и събрани документи често се съхраняват в архиви, музеи, библиотеки или могат да бъдат достъпни в онлайн бази данни.

Понякога наличието и разпространението на документация може да бъде мярка за опазване на нематериалното културно наследство. Съществуващите записи могат да стимулират творчеството и да бъдат стимул за предаването и опазването на нематериалното културно наследство.

В днешно време множество институции са работили по дигитализацията на документацията за нематериалното културно наследство и са създали цифрови хранилища с цел да направят документацията достъпна за потребителите (Lončar 2018).

3. Предаване и възраждане на нематериалното културно наследство

За да се запази нематериалното културно наследство в една общност, е необходимо непрекъснато **практикуване и предаване** на жизнеспособен елемент. Предаването на нематериално културно наследство се случва, „когато практикуващи и други носители на традиции в рамките на една общност предават на други практики, умения, знания и идеи, свързани с нематериалното културно наследство, с оглед на бъдещото им прилагане.

Традиционните форми на предаване могат да бъдат повече или по-малко формални“ (ЮНЕСКО 2016:30). Следователно е важно да се създадат благоприятни обстоятелства за повторение, т.е. непрекъснато изпълнение в рамките на семейството и/или общността, т.е. чрез образование. Ако такова предаване не съществува, трябва да се планират и прилагат целенасочени действия за засилване на жизнеспособността на елемент от нематериалното културно наследство.

Възраждането на нематериалното културно наследство предполага „укрепване на практиките и изразите на нематериалното културно наследство, които са сериозно застрашени“ и се счита за подходяща мярка, когато нематериалното културно наследство „демонстрира поне известна степен на жизненост в рамките на съответната общност или група и не е престанало да бъде живо нематериално културно наследство“ (ЮНЕСКО 2016: 25-26).

Възраждането на практиката и предаването на нематериалното културно наследство може да включва различни дейности, като например повишаване на осведомеността в общността, насърчаване на създаването на организация, която ще насърчава опазването на нематериалното културно наследство, анализ на рисковете за опазването му, насърчаване на опитни практикуващи да предават знания, умения и ценности, осигуряване на образование и обучение,

създаване на подходяща среда с материални условия за продължаване на практиката и предаването и др. (пак там: б).

4. Регистрация

Процедурата за регистриране на нематериално културно наследство включва правен процес, по време на който елементи от нематериалното културно наследство се оценяват, изолират и регистрират в националния регистър на нематериалните културни ценности. Тази процедура се различава в различните държави и зависи от националното законодателство. Брошурата на ЮНЕСКО споменава българския, бразилския и венецуелския опит (ЮНЕСКО, са1: 12-14). Тук фокусът ще бъде върху хърватския опит.

Регистърът на културните ценности е изчерпателен списък на всички културни ценности под национална закрила. Регистърът на културните ценности на Република Хърватия (*Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*) е създаден през 1999 г. Министерството на културата и медиите на Хърватия отговаря за администрирането на този публичен регистър, който е създаден съгласно Закона за защита и опазване на паметниците на културата от 1999 г.

През 2004 г. първите пет вписвания за нематериални културни ценности са вписани в националния регистър (Hrovatin 2012: 126). Хърватия е един от лидерите в Европа по брой регистрирани и защитени културни ценности на нематериалното наследство: 211 елемента в националния регистър на културните ценности; 18 вписвания в Представителния списък на нематериалното културно наследство на човечеството, 1 вписване в Списъка на нематериалното културно наследство, нуждаещо се от спешно опазване, 2 вписвания в Регистъра на добрите практики за опазване (*Registar kulturnih dobra Republike Hrvatske*, UNESCO – Нематериално културно наследство, Хърватия). Това е резултат от многогодишна интензивна работа на създадения в Министерството на културата Отдел за нематериални културни ценности, който периодично е свиквал специален комитет. В съставянето на списъка за вписване в националния регистър са

участвали експерти от Министерството на културата, Института за етнология и фолклорни изследвания, Института за хърватски език и лингвистика, Катедрата по етнология и културна антропология на Факултета по хуманитарни и социални науки на Загребския университет и редица експерти от редица музеи и отдели за консервация на Министерството на културата (Hrovatin 2012: 126).

Целта на категоризацията и регистрацията е да се регистрират 1) онези нематериални културни ценности, които все още имат възможност да бъдат предадени на по-младите поколения, 2) нематериални културни ценности от особено значение за Република Хърватия, както и 3) нематериални културни ценности, които са по-малко разпознаваеми или с по-ниско качество, но по определена причина са много важни за местната общност (Hrovatin 2012: 127).

Първите съмнения при съставянето на списъка за регистъра бяха свързани с категоризацията на нематериалното културно наследство: дали то трябва да бъде регистрирано като 1) традиционно умение, занаятчийство, знание, обичай, социална практика или танц, като 2) индивидуален културен ценност, свързан с конкретно семейство или район, или 3) според използването на специфична техника за изработка на традиционния предмет.

Практиката на регистрация изясни няколко възможности, така че регистърът да включва традиции, които се практикуват от един или няколко души или семейства, както и традиции, които се практикуват само в някои райони, но също и такива, които присъстват в няколко региона. Има и примери за регистриране на традиции, които са били реконструирани или възродени, и дори по-нови, създадени въз основа на комбинация от множество знания и умения, защото местната общност се идентифицира с тях (пак там).

Категоризацията рядко променя отношението на носителите към наследството, а най-вече ги насърчава да го опазват допълнително и ги осъзнава за важността на професионалната оценка на тяхното наследство. Решението за регистриране на конкретен нематериален актив винаги е уникално и в някои случаи не могат да се спазват

предварително дефинирани категории и правила, както и уникална форма на описание на културното благо.

Формулярът за кандидатстване за предлагане на установяване на закрила на нематериален културен ценност, изготвен в Министерството на културата, се състоеше от следните категории: наименование на ценността, информация за предложителя, идентификационни данни за културния ценност:

- 1) исторически данни (първо споменаване, документация, исторически източници и исторически преглед),
- 2) описание на културния ценност (метод на изпълнение, внедряване, производство, поддръжка, правила и др.)
- 3) носители на традиции/знания/умения и значението, което ценността има за общността, текущо състояние (описание, промени във връзка с исторически модели и др.), предложение за мерки за защита на ценността (нужди, методи за опазване, планове и др.), бележки и приложения (Hrovatin 2012: 129).

Всички предложения се обсъждат в Министерството и отделите по опазване на културата и с помощта на експерти се решава под кое наименование, категория и за кой географски район да бъде защитена културният ценност.

Мерките за опазване се разработват въз основа на спецификата на самото наследство и препоръките на ЮНЕСКО. В зависимост от вида на обекта, те могат да включват: създаване и водене на записи за тях, насърчаване на предаването и грижата в оригиналната и други среди, включване на обекта в програми за планиране, осигуряване на устойчивост чрез образование, идентификация, популяризиране, повишаване на стойността, предаване чрез формално и неформално образование, съживяване на обекта, професионална и научна оценка, допълнителни изследвания и повишаване на обществената осведоменост (Hrovatin 2012, стр. 132).

Съществува и Регистър на добрите практики за опазване на НКН на ЮНЕСКО (Регистър на добрите практики за опазване на ЮНЕСКО).

Регистрацията на нематериални културни ценности в националния инвентар беше едно от предварителните условия за **регистрация в два списъка на ЮНЕСКО**: Представителен списък на нематериалното културно наследство на човечеството и Списък на нематериалното културно наследство, нуждаещо се от спешно опазване.

В допълнение към специфичен формуляр, беше необходимо да се подготвят десет снимки, изявления или записи на притежателите, които изрично заявяват съгласието си с номинирането на културната ценност за списъците на ЮНЕСКО, както и кратък филм, библиография и, ако е необходимо, дискография за тази културна ценност (Hrovatin 2012: 130).

Въпреки че в някои случаи решението за регистриране на даден обект може да зависи от донякъде субективното отношение на определени експерти на ЮНЕСКО, както и от формулирането на обяснения в номинациите и допълнителното политическо и професионално лобиране, критерият, който досега се е доказал като най-важен, е жизнеността на определени практики и значението, което общността им придава (Hrovatin 2012: 130-131).

Изчезването на наследството се дължи на негативните ефекти от глобализацията, емиграцията на населението от селските райони, миграцията поради войни, липсата на мотивация на новите поколения да усвояват традиционни умения и др.

Ефектите от инвентаризацията са интензифицирането на съществуващите и иницирането на нови проекти за опазване на нематериалното наследство. Не само че започна да се обръща специално внимание на регистрираните стоки, но и останалата част от традиционното наследство се съживява и съхранява, дори тези, които засега нямат перспектива да бъдат регистрирани (Hrovatin, 2012: 132).

Най-честите негативни последици от включването в списъка са свързани с някои аспекти на туризма (масов туризъм, прекомерна експлоатация на наследството, идеализиране на наследството за туристически цели и др.), емиграция от селските райони, намаляване на броя на хората, които усвояват традиционни знания и умения (Hrovatin 2012: 132).

5. Повишаване на осведомеността относно нематериалното културно наследство

Повишаването на осведомеността относно нематериалното културно наследство предполага информиране за разнообразието и разпространението на нематериалното културно наследство, за заплахите и рисковете за неговата устойчивост, необходимостта от неговото опазване и предложените действия за опазване или за Конвенцията като цяло (ЮНЕСКО, т.нар. „страница“).

Различни нива и заинтересовани страни могат да участват в повишаването на осведомеността относно нематериалното културно наследство, например международни организации (ЮНЕСКО), държавни органи, медии, културни институции, образователни институции, центрове за нематериално наследство, неправителствени организации и други организации, преподаватели и частния сектор. Повишаването на осведомеността относно нематериалното културно наследство може да бъде насочено към широката общественост или към целеви групи (например млади хора).

Популяризирането и подобряването - като инструменти за повишаване на осведомеността - целят „да увеличат стойността, придавана на наследството както в рамките на, така и извън съответните общности“ (ЮНЕСКО 2106). В популяризирането на нематериалното културно наследство, особено сред широката общественост, медиите, телевизията, радиото и интернет играят основна роля. Културните институции участват в популяризирането на нематериалното културно наследство чрез организиране на публични лекции, изложби и създаване на рекламни материали, а туристическите бордове и местните власти - чрез организиране на публични събития, манифестации и фестивали.

Интерпретационните центрове и посетителските центрове могат да бъдат посветени на специфичен елемент или феномен на нематериалното културно наследство и могат да играят важна роля за повишаване на разбирането за нематериалното културно наследство

чрез различни форми на комуникация. Те обикновено са фокусирани върху дейности като постоянни и временни музейни изложби, публични лекции, семинари със специфични групи посетители и др. (Lončar 2018).

6. Образование

Образованието играе ключова роля в предаването на нематериално културно наследство. Предаването на знания, умения и практики може да се осъществи в рамките на общността и семейството, „от родител на дете, от учител на ученик като част от обред на посвещение или от учител на ученик в повече или по-малко формална образователна среда“ (ЮНЕСКО 2016:10). Когато традиционните начини за предаване на знания, умения и практики в семейството и общността станат неефективни, е необходимо да се планират други начини за предаване, често чрез организирано образование.

Конвенцията призовава държавите-страни „да осигурят признаването, уважението и развитието на нематериалното културно наследство чрез образователни програми“ (пак там). По този начин образователните институции се разглеждат като нови пространства, които могат да осигурят предаването на нематериалното културно наследство на новите поколения (ЮНЕСКО, глава 2).

Формалното образование е образование, което се осъществява „в различни акредитирани институции по одобрени програми, с цел подобряване на знанията, уменията и компетенциите за лични, социални и професионални нужди, чрез което се придобиват признати дипломи и квалификации“ (SNSA). Формалното образование най-често се осъществява като „структурно, хронологично определено редовно образование за по-млади хора (обикновено между 5 и 25 години) в начални и средни училища, в университети и в специализирани програми за редовно професионално и висше образование.

В допълнение към това образование, то включва и формално образование за възрастни.“ (пак там). Формалното образование изисква

време и обучен персонал (учители). Информацията за нематериалното културно наследство може да бъде включена в отделни предмети на всички нива на образование, чрез учебници, работни материали и извънкласни дейности (работилници, екскурзии, посещения на музеи и др.).

Професионалното образование и кариерите, свързани с нематериалното културно наследство, са признати за имащи важна роля за запазването на определени знания, умения и практики (Kelemen and Lončar 2019). На университетско ниво, курсовете, посветени на нематериалното културно наследство, особено в областите на етнологията и културната антропология, музикологията, езика и литературата и др., могат да допринесат за изследването на нематериалното културно наследство и критичното размишление върху неговото опазване.

Университетските мрежи, създадени през последните години, спомагат за свързването на учебните програми и преподавателите, които включват информация за нематериалното културно наследство в преподаването си.

Неформалното образование се отнася до „организираните учебни процеси, насочени към обучение на възрастни за работа, за различни социални дейности и за личностно развитие.“ (snsa). Тази форма на образование не води до придобиване на нови квалификации, нови дипломи или напредък по квалификационната стълбца (пак там).

Неформалното образование обаче е необходимо за предаването на различни умения и знания, например чрез семинари, (кратки) курсове, обучение в общността, дейности за изграждане на капацитет, семинари, конференции, доброволчески програми, училищни асоциации и кооперации, работа по проекти и др.

Неформалното учене се осъществява извън образователните институции и предполага учене без обучение, т.е. ситуации, в които човек преживява нещо (когато вижда нещо ново, чува нещо, прави нещо) и по този начин неволно се създава ненаучен опит. Това е „неволно учене“ (от гледна точка на учащия), което „е резултат от

ежедневни дейности, свързани с работа, семейство или свободно време” (SNSA). Например, знания за нематериалното културно наследство могат да бъдат придобити чрез наблюдение, четене, използване на медиите, посещение на търговски панаири и др. Творческият процес на междупоколенческо предаване, който е в центъра на защитата на нематериалното културно наследство и чрез който нематериалното културно наследство постоянно се пресъздава, се счита за форма на неформално образование (UNESCO sa2).

Като се има предвид, че нематериалното културно наследство може да бъде част от образованието на различни нива и в различни форми и да включва хора от различна възраст и роли в опазването на нематериалното културно наследство (носители на култура, специалисти по наследство, преподаватели, ментори, студенти, политици и др.), опазването на нематериалното културно наследство е и част от **образованието през целия живот, т.е. ученето през целия живот.**

7. Финансиране

Конвенцията призовава държавите-страни да „приемат подходящи правни, технически, административни и финансови мерки” с цел създаване или укрепване на институции в управлението на нематериалното културно наследство и предаването на такова наследство, след което осигуряване на достъп до нематериалното културно наследство и създаване на институции за нематериалното културно наследство и улесняване на достъпа до тях (ЮНЕСКО 2003).

На **държавно ниво** може да съществуват различни програми на Министерството на културата (публична покана за програми в културата, програми, които подкрепят културния и артистичен аматьоризъм, новите медии и издателствата), различни програми на министерствата на туризма, икономиката и земеделието, както и други институции като Търговската камара.

На **регионално, градско и местно ниво** могат да съществуват различни програми и проекти, които могат да бъдат насърчавани и подкрепяни от експерти от различни институции със своите съвети. Чрез създаване на позитивна среда и по-голям интерес, както и с подкрепата на местните и държавните институции, се създават условия за реализиране на различни проекти (Hrovatin 2012: 132).

Заклучение

Идеята зад създаването на конвенцията от 2003 г. е била да се запазят традициите за бъдещите поколения (ЮНЕСКО 2003). Само документирането не може да гарантира предаването на знания. При традициите предаването на знания директно от човек на човек е по-важно (Хроватин 2012: 132). Този, който се учи, придобива знания чрез наблюдение и имитация. Етнолози и други експерти могат да участват в разработването на проекти, в които традиционните знания биха могли да бъдат приложени в съвременния живот, да помагат при подготовката на програми за кандидатстване по местни и държавни търгове и грантове, установяването на международно сътрудничество и други подобни.

За да се постигнат дългосрочни и по-добри резултати, е важно да се включат по-голям брой хора и групи в определена общност и да се вземат предвид други елементи на наследството (недвижимо наследство, движимо и природно наследство) (ICOMOS 2024).

Вписването в списъка и опазването на нематериалното културно наследство е значимо признание за усилията на отделни лица, групи и общности в непрекъснатия трансфер на нематериални умения и знания. То може да бъде основа за създаване на добре проектирани продукти за пазарно позициониране и ново приложение на нематериалното наследство. Наред с чувството за принадлежност и идентичност, нематериалното наследство може да повиши качеството на живот, да стимулира креативността и да бъде основа за различен мироглед (Hrovatin 2012: 134). То може да стимулира различни дейности,

които могат да обхванат и включат наследството в проекти за устойчиво развитие и да допринесат за културното многообразие.

Референции

Съвет на Европа. 2005. Рамкова конвенция на Съвета на Европа за стойността на културното наследство за обществото (известна като Конвенцията от Фаро). Връзка: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention>

Хроватин, Мирела. 2012. Процеси на опазване и описване на нематериални културни стоки в Хърватия. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 36: 125-136. Линк: <https://hrcak.srce.hr/129558>

ИКОМОС. 2024. *Международна глава и насоки за обекти с нематериално културно наследство*. Връзка: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2024/AGA_2024/Documents_de_travail/6-1-1_Report_ICH_Charter_Guidelines.pdf

Келемен, Петра и Саня Лончар. 2019. „Нематериална културна наследство и структурно образование и оспособяване – възможности и възможности“. У: *Неосновна наследство между практиката и регистрите*. 15. *Vzporednice med slovensko in hrvaško etnologija*, ur. Ана Светел и Тихана Петрович Леш. Любляна – Загреб: Slovensko etnološko društvo – Hrvatsko etnološko društvo, 123–147.

Лончар, Саня. 2018. *Nematerijalna kulturna baština – mere zaštite i očuvanja* (nastavni materijali za kolegij Nematerijalna kulturna baština na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu) / Нематериално културно наследство - мерки за опазване (материали за курса Нематериално културно наследство в Катедрата по етнология и културна антропология, Факултет по хуманитарни и социални науки, Загребски университет).

ЮНЕСКО. 2003. Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство. Връзка: <https://ich.unesco.org/en/convention>

ЮНЕСКО. 2016. *Прилагане на Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство в Хърватия, Загреб, 20-24 септември 2016 г.* (Текст на участника).

ЮНЕСКО. 2017. Интегриране на нематериалното културно наследство в образованието. (Доклад)

ЮНЕСКО. sa1. Идентифициране и инвентаризация на нематериалното културно наследство. Връзка: <https://ich.unesco.org/doc/src/01856-EN.pdf> (достъпно на 6.1.2025 г.)

ЮНЕСКО. sa2. Относно живото наследство и образование. Връзка: <https://ich.unesco.org/en/about-01159> (достъпно на 6.1.2025 г.)

Интернет уебсайтове

ЮНЕСКО – Нематериално културно наследство:
<https://ich.unesco.org/en/home> (достъпно на 6.1.2025 г.)

ЮНЕСКО – Нематериално културно наследство, Хърватия,
<https://ich.unesco.org/en/state/croatia-HR?info=elements-on-the-lists>
(достъпно на 6.1.2025 г.)

ЮНЕСКО – Регистър на добрите практики за опазване на нематериалното културно наследство <https://ich.unesco.org/en/register>
(достъпно на 6.1.2025 г.)

Регистър на културните ценности на Република Хърватия,
<https://registar.kulturnadobra.hr/#/> (достъпно на 6.1.2025 г.)

snsa Tjedan cjeloživotnog učenja - Pojmovnik: <https://www.cjelozivotno-ucenje.hr/pojmovnik/> (достъп на 6.1.2025 г.)

Sustainable Tourism Practices regarding ICH and Community Involvement

Chapter 6

Глава 6. Практики за устойчив туризъм: Ролята на нематериалното наследство от бракуване и участието на общността

Соня Авелар

Училище по бизнес и икономика – CEEApIA – Азорски университет

Сузана Гуларт Коста

Факултет по социални и хуманитарни науки – Катедра по история -
CHAM

Флавио Тиаго

Училище по бизнес и икономика – CEEApIA – Азорски университет

1. Въведение

Устойчивият туризъм (УТ) играе жизненоважна роля в опазването на НКН чрез хармонизиране на икономическите, социално-културните и екологичните ценности. Според ЮНЕСКО, НКН обхваща традициите, знанията, уменията и изразите, които общностите ценят като част от своята културна идентичност. Тези практики, предавани през поколенията, са ключови за поддържането на културното разнообразие и устойчивост. УТ предлага начин за ангажиране с НКН по уважителен начин, създавайки социално-икономически ползи за местните общности, като същевременно се признава НКН като жизнен аспект на живите култури, а не просто като туристически продукт.

Основен принцип на УТ е почитането на културната идентичност, което означава защита на местните традиции и предотвратяване на тяхната

комерсиализация или експлоатация. Той насърчава истинските взаимодействия между посетителите и общностите, насърчава взаимното уважение и запазва автентичността на културните практики. Това участие на общността е от съществено значение, като дава възможност на местните жители да проектират и контролират туристически проекти, които защитават тяхното наследство, като същевременно се радват на икономически предимства.

По този начин, чрез съчетаване на туризма с културните ценности, общностите могат да повишат социалното си благополучие и да запазят традициите си живи. УТ също така гарантира, че икономическите ползи от дейностите, свързани с НКН, се споделят справедливо, подкрепяйки прехраната и мотивирайки опазването на наследството.

Този подход помага за запазването на НКН за бъдещите поколения чрез документиране, популяризиране и съживяване на културните практики. Образоването на посетителите за НКН задълбочава тяхната оценка, обогатява преживяванията им и помага за опазването на тези ценни традиции.

2. Концептуални основи

2.1 ST и ICH

ЮНЕСКО създаде Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство (НКН) през 2003 г. Както бе споменато по-рано, НКН обхваща практиките, знанията, уменията и изразите, които общностите, групите и отделните хора ценят като част от своята културна идентичност.

Материалното културно наследство може да бъде докоснато и видно, но НКН е свързано с нефизическите аспекти – онези богати традиции и изрази, които се предават през поколенията (вижте Таблица 1).

Таблица 1. Изрази на ICH

Експресия на ИСН	Описание	Потенциал	Слабости
Устни традиции	Разказване на истории, пословици, песни и скандирания.	Запазване на паметта и идентичността на общността; насърчаване на междупоколенческото учене.	Уязвим за загуба, ако не се практикува активно или не се документира; зависи от паметта и устно предаване.
Ритуали и церемонии	Религиозни церемонии, празнични събития и социални практики.	Укрепване на социалното сближаване; насърчаване на духовната и общностна идентичност.	Рискът от комерсиализация или невярно представяне чрез туризма може да намалее с обществените промени.
Традиционно занаятчийство	Грънчарство, тъкачество, дърворезба, металообработка.	Демонстрирайте креативност и иновации; подкрепете препитанието чрез занаятчийски умения.	Може да намалее поради индустриализация и липса на интерес сред по-младите поколения.

Традиционни екологични знания	Познания за природния свят, включително земеделски техники, медицински практики и стратегии за устойчивост.	Насърчаване на екологичната устойчивост; адаптиране към екологичните предизвикателства.	Загуба на актуалност в съвременния контекст; риск от изчезване с урбанизация и липса на документация.
Сценични изкуства	Танци, музика и театър.	Ангажирайте емоционално публиката; запазете културните наративи и традиции.	Склонността към размиване или погрешно тълкуване изисква ресурси и платформи за устойчива практика.
Местни обичаи и социални практики	Празниците на реколтата, обществените празненства и други традиции оформят взаимодействията в общността.	Укрепване на обществените връзки; насърчаване на чувството за принадлежност и приемственост.	Може да ерозира с модернизацията и промените в начина на живот, с риск да се превърне в токенизиран за туризъм.

ЮНЕСКО подчертава, че когато става въпрос за опазване на НКН, общностите трябва да бъдат начело на процеса на вземане на решения (ЮНЕСКО, 2003 г.). Този подход помага да се гарантира, че туризмът уважава и популяризира наследството, без да го изкривява или

комерсиализира. Също така е изключително важно културните практики да се представят по начин, който наистина зачита тяхната същност и цялост. Когато общностите се занимават с туризъм, целта е да се защитят оригиналните значения и функции на практиките, свързани с НКН.

В тази светлина туризмът всъщност може да бъде мощен инструмент за повишаване на осведомеността относно НКН, като помага на хората да развият по-дълбоко разбиране и оценяване на културното многообразие.

Ето защо устойчивият туризъм е ключов фокус в насоките на ЮНЕСКО, като се подчертава, че туризмът трябва да подкрепя дългосрочната устойчивост на културното наследство. Това означава внимателно управление на туристическите потоци, за да се предотврати масовият туризъм да завладее или промени културните практики.

2.2 Участие на общността в туризма

Идеята за включване на общностите в планирането и управлението на туризма се основава на няколко теоретични рамки, които хвърлят светлина върху неговата динамика и влияние върху устойчивото развитие на туризма. Тези теории полагат основите за разбиране как да се насърчава и поддържа участието на общността по начини, които водят до справедливи и ефективни туристически практики.

Фигура 3. Участие на общността в планирането и управлението на туризма

Теорията за овластяване подчертава колко е важно общностите да поемат отговорност за собственото си развитие. От гледна точка на туризма, това означава включване на жителите във вземането на решения и гарантиране, че гласовете им се чуват при оформянето на туристическите дейности, които засягат живота и поминъка им (Joo et al., 2020).

Теорията признава, че местните общности притежават ценни знания и прозрения за своята околна среда и култура, които са от съществено значение за планирането на устойчивия туризъм. Когато общностите са овластени, им се дава шанс активно да оформят развитието на туризма.

По този начин то наистина отразява техните ценности, приоритети и начин на живот.

От друга страна, теорията за социалния обмен предлага различен ъгъл, като предполага, че хората участват във взаимодействия въз основа на оценката си за разходите и ползите. В контекста на туризма това означава, че жителите са по-склонни да се включат в туристически инициативи, ако вярват, че ползите, като икономически печалби, подобрена инфраструктура и културно възраждане, надвишават всички потенциални недостатъци, като например вреда за околната среда или културна комерсиализация (Chang, 2021). Следователно, осигуряването на справедливо разпределение на ползите от туризма и справянето с проблемите на общността са ключови за насърчаване на участието в тази рамка.

Теорията за заинтересованите страни разширява разбирането ни, като подчертава необходимостта да се вземат предвид интересите на всички, засегнати от развитието на туризма (Theodoulidis et al., 2017). Това обхваща местните общности, туристите, бизнеса, държавните органи и неправителствените организации (НПО).

Теорията подчертава важността на балансирането на често противоречивите приоритети на тези различни заинтересовани страни, за да се постигнат резултати, които са едновременно устойчиви и приобщаващи. За да се планира ефективно туризмът в тази рамка, е изключително важно да се признае колко взаимосвързани са тези заинтересовани страни и да се работи за съвместни решения, които зачитат правата и интересите на всички участници.

Теорията за съвместното управление се фокусира върху стойността на партньорствата и колективните усилия между различните участници в планирането и управлението на туризма. Тази перспектива признава, че никоя отделна организация не разполага с всички ресурси, знания или експертиза, необходими за успешното развитие на туризма. Вместо това, тя насърчава споделеното вземане на решения, съвместното решаване на проблеми и взаимното обучение между заинтересованите страни (Valderrama & Polanco, 2024). Чрез използване на силните страни

и гледните точки на различните участници, съвместното управление насърчава приобщаването и иновациите, което го прави мощна рамка за теорията на заинтересованите страни.

Теорията за социалния капитал подчертава как социалните мрежи, доверието и реципрочността играят ключова роля в развитието на общността. Когато общностите имат силен социален капитал, те са в много по-добра позиция да се обединят за колективни действия и да участват активно в планирането и управлението на туризма (Zhao et al., 2011).

Ето защо е толкова важно да се изгражда и укрепва социалният капитал чрез инициативи, които насърчават доверието, засилват сплотеността на общността и култивират споделени цели – тези елементи са ключови за успеха на туристическите проекти, базирани в общността.

Овластяването, социалният обмен, включването на заинтересованите страни, съвместното управление и рамките за социален капитал носят нещо уникално, когато става въпрос за разбиране на това как общностите могат наистина да се ангажират с развитието на туризма. Струва си да се отбележи, че тези теории не са изолирани; те могат да работят заедно, за да създадат по-цялостен подход към участието на общността.

Въз основа на тези прозрения, специалистите по планиране и мениджъри в туризма могат да разработят стратегии, които подкрепят устойчивото развитие, като същевременно зачитат и отразяват стремежите на местните общности.

3. Ползи от практиките на ST за ICH

Едно от забележителните предимства на устойчивия туризъм (УТ) е способността му да предоставя финансова подкрепа, насочена към опазване и споделяне на нематериално културно наследство (НКН). Чрез създаването на икономически модел, който привлича средства от туризма, като същевременно запазва автентичността на културните изрази, общностите могат да осигурят ресурсите, от които се нуждаят, за

да опазят наследството си, без да бъдат прекалено зависими от външни субсидии или държавна помощ.

Вземете например как туризмът може да служи като сцена за местни занаятчии, изпълнители и културни деятели, за да покажат своите таланти. Именно затова ЮНЕСКО (2003) посочва, че общностите, занимаващи се с туризъм, могат да реинвестират приходите си в жизненоважни области като инфраструктура, образователни инициативи и обучение на местни таланти, като гарантират, че културното наследство не само се запазва, но и се предава на бъдещите поколения.

Приходите, генерирани от семинари, изложби и продажбата на традиционни занаяти, могат да се използват за обучение на по-младите поколения, като се гарантира, че тези ценни знания ще продължат. В Бутан (Khadi, 2019) средствата от културен туризъм се насочват към подкрепа на продължаващата практика на традиционните изкуства и занаяти, като се гарантира, че тези традиции остават жизнени и развиващи се.

Практиките в областта на устойчивия туризъм могат да овластят местните общности, като им дадат възможност да покажат и интерпретират собственото си наследство, гарантирайки, че културните практики са представени по автентичен начин. Когато местните практикуващи участват в проектирането и управлението на туризма, това помага за предаването на НКН по начин, който остава верен на първоначалното му значение и значение.

Освен това, стратегиите за устойчив туризъм насърчават сътрудничеството между заинтересованите страни в туризма и местните общности. Чрез обединяване на сили тези групи могат да създадат системи, които гарантират, че ползите от туризма са насочени към опазването на НКН.

Вземете например Кения, където общностите на масаите са се обединили с оператори на екотуризм, за да развият културни преживявания, които пряко подкрепят местните практики в областта на наследството. Средствата, генерирани от тези туристически

инициативи, помагат за обучението на нови занаятчии и изпълнители, като гарантират, че знанията и уменията се предават през поколенията. Подобен подход може да се наблюдава в Мирандела, Португалия, където участието на общността в запазването на местния език е довело до уникални туристически преживявания.

има потенциал да създаде значими възможности за работа за местни занаятчии, екскурзоводи и изпълнители, което им позволява да се прехранват, докато празнуват своето културно наследство. Чрез предоставяне на автентични преживявания – като участие в традиционни церемонии или изучаване на занаяти от опитни майстори – туризмът насърчава по-младите поколения да възприемат тези практики, като гарантира, че те ще процъфтяват в продължение на години. Този образователен аспект на туризма насърчава истинското оценяване на културното многообразие и задълбочава разбирането на посетителите защо опазването на културното наследство е толкова важно.

Освен това, устойчивият туризъм може да улесни межкултурния диалог, създавайки пространства за споделяне на културни знания и насърчаване на уважение към нашите различия. Важно е да се подчертае, че устойчивият туризъм възприема холистичен подход към опазването, преплитайки защитата на културното наследство с опазването на нашата природна среда.

Много практики, свързани с нематериалното културно наследство (НКН), са тясно свързани с природния ландшафт, включително традиционни земеделски техники, методи за естествено боядисване и екологична мъдрост, която подкрепя устойчивото земеползване. Подобно на Нова Зеландия, общността маори е вплела културния туризъм в своите инициативи за опазване на околната среда, разбирайки, че запазването на традиционните им знания за земята е от решаващо значение не само за културната идентичност, но и за екологичната устойчивост (Barcham, 2020).

По подобен начин на Азорските острови наследството на лова на китове се е трансформирало в туризъм за наблюдение на китове, където

местната култура, обграждаща китовете, се отразява в сувенири, разказване на истории и музейни експонати.

4. Предизвикателства и рискове

4.1 Прекалено голям туризъм и комерсиализация

Прекомерният туризъм и комерсиализацията представляват реални пречки в усилията за опазване на нематериалното културно наследство. Може да изглежда иронично, тъй като тези предизвикателства често идват от туристите, които искат да се потопят в автентични културни преживявания. Когато едно място е наводнено с посетители, местните общности могат да почувстват натиск да променят или дори да комерсиализират своите традиционни практики, ритуали и обичаи, само за да задоволят туристическите очаквания или да спечелят пари. Това може да доведе до „постановка“ на културни представления, където свещените церемонии се съкращават, опростяват или изваждат от контекста, бавно нарушавайки първоначалното им значение и важност.

Комерсиализацията – превръщането на културните практики в продаваеми продукти – носи значителни рискове за автентичността и целостта на нематериалното културно наследство. Когато културните изрази се третираят като стоки, истинските им значения и контекст могат лесно да бъдат изкривени или загубени. Това често води до процес на опростяване, стандартизиране и адаптиране на традициите, за да отговарят на пазарните изисквания, което води до повърхностни представления на богати и сложни културни практики.

Натискът за комерсиализиране на традиционни занаяти, музика или кухня в големи количества може наистина да компрометира качеството и автентичността. Вместо да се придържат към стари методи и материали, търговските интереси често настояват за промени или дори изкривявания на културните традиции, само за да увеличат печалбите. Това може да доведе до представления, които изглеждат инсценирани, ритуали, които са прекалено „очистени“, или до появата на

„псевдотрадиции“, на които им липсва истинска културна дълбочина (Young & Markham, 2020).

Младите хора в тези общности, гледайки на своето наследство главно през икономическа призма, може да загубят интерес към запазването и практикуването на своите традиции в истинската им форма.

Това създава трудна ситуация: макар туризмът да може да донесе икономически ползи и да повиши глобалната осведоменост за културните традиции, той също така рискува да превърне нематериалното наследство в просто забавление, застрашавайки неговата автентичност и дългосрочно оцеляване.

Нещо повече, очакванията на туристите играят огромна роля, тъй като много от тях търсят преживявания, които са леснодостъпни и забавни. За да задоволят тези изисквания, общностите могат да променят или стандартизират своите традиции, губейки богатите културни значения в процеса в полза на по-продаваеми предложения. Липсата на обществен контрол върху това как е представена тяхната култура само влошава нещата. Когато външни лица поемат юздите на вземането на решения, шансовете за погрешно тълкуване и експлоатация се увеличават. Свещените ритуали могат да се превърнат в стока, а значими традиции могат да бъдат тривиализирани, всичко това, защото печалбата е с приоритет пред опазването на културата (Mihalic, 2020). Тази стока може да доведе и до културно присвояване, при което елементи от дадена култура се вземат от външни лица без правилно разбиране или уважение. Това не само представя погрешно тези културни практики, но може и да обиди и подкопае самата идентичност на културата.

Загубата на автентичност в резултат на комодификацията има дълбоки последици за общностите. Един от основните ефекти е загубата на културна идентичност, тъй като практиките, които се превръщат в стока, често не успяват да предадат културните ценности, които обединяват общностите.

Автентичността е дълбоко свързана с културната стойност; когато културните практики се превърнат в стоки, тяхното значение може да намалее за местните жители и туристите, което може да възпрепятства

усилията за поддържане и честване на наследството (Ricky, 2022). Освен това, комодификацията може да разшири социалните и икономическите различия.

Докато външни субекти могат да печелят, местните общности често виждат малка полза и понасят културните и социалните тежести, което може да влоши съществуващите неравенства и да създаде вътрешни конфликти (Mihalic, 2020). За да се справят с предизвикателствата, породени от комодификацията, е изключително важно да се ангажираме с устойчиви туристически практики, които наблягат на опазването на културното наследство и овластяват общностите.

Положително въздействие може да се постигне чрез подкрепа на проекти за туризъм, базирани в общността, насърчаване на етичния маркетинг на културното наследство и насърчаване на уважителни взаимодействия между туристите и местните жители.

Тези стратегии са жизненоважни за поддържане на автентичността и целостта на нематериалното културно наследство, като същевременно се гарантира, че туризмът влияе положително върху благосъстоянието на местните общности.

4.2 Липса на общностна активност

Местните общности често срещат значителни трудности, когато става въпрос за участие в процесите на вземане на решения в областта на туризма. Тези пречки могат да ги лишат от възможността да контролират как тяхното културно наследство се представя, опазва и от което се извлича полза.

В много случаи правомощията за вземане на решения относно развитието на туризма се държат от външни играчи, като държавни служители, мултинационални корпорации или големи туристически оператори. Това създава дисбаланс, при който местните общности, особено маргинализираните групи, се оказват с малко влияние върху това как туризмът се отразява на техните културни практики и околна

среда. Когато тези общности са изключени от разговора, те рискуват да загубят контрол над собственото си наследство.

Друго предизвикателство е, че много местни общности често нямат финансови средства и технически познания, за да се включат ефективно в планирането и управлението на туризма. По-малките общности може да се затруднят да развиват и управляват туристически инициативи, които едновременно защитават тяхното наследство и им позволяват да се възползват от туризма. Освен това често има пропаст в образованието или осведомеността в местните общности относно потенциалните ефекти на туризма върху тяхното културно наследство.

Без солидно разбиране за това как туризмът може да служи като инструмент за устойчиво развитие, тези общности може да пропуснат възможността да се застъпят за своите права или да гарантират, че техните нужди са отразени в политиките за туризъм. С разрастването на туристическата инфраструктура, жителите може да се окажат принудени да се преместят, за да се приспособят към тези развития.

Вземете например Венеция; бумът в туризма доведе до разселване на много жители, защото вече не могат да си позволят да живеят в града, благодарение на нарастващите разходи за живот, предизвикани от притока на туристи (ЮНЕСКО, 2017 г.). Докато общностите се приспособяват към натиска на туризма, те могат да изпитат културно разминаване, което може да размие същността на техните културни практики, което води до загуба на автентичност и разрыв между наследството на общността и нейните съвременни изрази.

4.3 Екологични проблеми

Неустойчивите практики в обектите на културното наследство предизвикват сериозна верижна реакция, която застрашава както околната среда, така и самите културни съкровища, които общностите се опитват да защитят. Приливът на туристи, стичащи се към тези места, наистина оказва натиск върху местните ресурси.

Това причинява някои сериозни проблеми като недостиг на вода, обезлесяване и скок в потреблението на енергия. Тези ефекти не само изваждат местните екосистеми от равновесие, но и създават големи рискове за биоразнообразието.

Нарастващият брой посетители води до ерозия на почвата, увреждане на растителността и нарушения в местните екосистеми, което може да отслаби структурната цялост на историческите сгради и археологическите обекти. Освен това замърсяването на водите от лошо управление на отпадъците и прекомерно извличане на подземни води за туристически съоръжения ускорява разпадането на древните структури, особено на места, където водата е жизненоважна за културния пейзаж.

Замърсяването на въздуха от близките градски застройки и транспортни системи освобождава вредни вещества, които могат да корозират каменните паметници и архитектурните елементи.

Освен това, неконтролираното развитие на туристическата инфраструктура често пречи на буферните зони, предназначени да защитават тези обекти. Замърсяването от транспорта, настаняването и туристическите дейности замърсява въздуха, водата и почвата, докато неадекватното управление на отпадъците влошава екологичните щети, създавайки както визуални, така и здравни рискове.

Някои от тях успяха да се открият по време на карантината заради Covid, като например водата във Венеция, която промени цвета си. Изменението на климата, подхранвано от тези неустойчиви практики, носи нови предизвикателства като екстремни метеорологични условия, покачване на морското равнище и променящи се модели на валежите, с които тези обекти на културното наследство просто не са били построени да се справят. Физическите щети също са проблем, произтичащи от пренаселеността, неподходящото поведение на туристите и разширяването на инфраструктурата.

Изграждането на хотели, пътища и други съоръжения навлиза в естествените местообитания и променя историческите пейзажи, докато увеличеният пешеходен трафик и използването на превозни средства

допринасят за ерозия на почвата, загуба на растителност и влошаване на състоянието на археологическите останки. Тези ефекти не само намаляват естетическото и културното значение на обектите на културното наследство, но и застрашават дългосрочното им опазване.

5. Препоръки и бъдещи насоки

Програмите за обучение и изграждането на капацитет са от решаващо значение за овластяването на общностите. Тези персонализирани инициативи могат да предоставят на местното население ценни умения в областта на културната документация, управлението на наследството и практиките за устойчив туризъм. Тези програми трябва да се фокусират върху области като разказване на истории, управление на екотуризма и маркетинг на културни продукти, като същевременно насърчават предприемачеството и финансовата грамотност. Също така е жизненоважно да се улесни трансферът на знания между поколенията, като се помогне на традиционните умения да се развиват в днешния свят. Обучението по езици и гостоприемство може да подготви членовете на общността да се свързват с туристи от цял свят, като същевременно останат верни на своите културни корени.

Подходите, основани на участието в планирането на туризма, са също толкова важни. Приобщаващите семинари трябва да позволят на членовете на общността да изразят мнението си относно оформянето на туристическите стратегии, като гарантират, че техните приоритети и ценности са на преден план. Сътрудничеството със заинтересованите страни, като правителствени агенции, неправителствени организации и частния сектор, може да помогне за създаването на споделена визия за развитие на туризма.

Мониторингът и оценката на въздействието на туризма чрез оценки, водени от общността, гарантират, че управлението се адаптира към културните, социалните и икономическите нужди. Освен това, цифровите инструменти могат да подобрят популяризирането на нематериалното културно наследство чрез виртуални обиколки, мултимедийно разказване на истории и онлайн платформи.

Финансовите стимули и финансирането за инфраструктурни и културни инициативи могат да подкрепят тези усилия. Повишаването на осведомеността сред туристите чрез образователни кампании насърчава уважението и разбирателството.

За да се съчетае ефективно нематериалното културно наследство с устойчивия туризъм, стратегическото разработване на политики трябва да даде приоритет на ангажирането на общността, изграждането на капацитет и методите за участие. От прилагането на тези стратегии в действие, устойчивият туризъм може да защити нематериалното културно наследство, насърчавайки опазването на културата, като същевременно насърчава справедливото развитие.

Заклучение

Научно-техническите науки играят жизненоважна роля в защитата на НКН, като предлагат добре организиран начин за запазване на традициите, практиките и знанията, които оформят културната идентичност. Чрез насърчаване на истински културен обмен, подкрепя на местните икономики и насърчаване на споделянето на знания между поколенията, науката помага да се гарантира, че НКН остава жива и съществена част от живота на общността. Тя също така подчертава необходимостта от приобщаващо участие, давайки на общностите силата да управляват туристически проекти, които наистина отразяват и почитат техните културни ценности.

Съществуват обаче значителни предизвикателства, пред които трябва да се изправят, като културната комодификация, вредите за околната среда и загубата на автентичност, които изискват незабавни и координирани действия. Политиците, изследователите и практиките трябва да дадат приоритет на включването на НКН в политиките за туризъм, да създадат програми за изграждане на капацитет за местните заинтересовани страни и да възприемат методи за планиране, основани на участието.

Тези стъпки са от решаващо значение за изграждането на устойчиво бъдеще, където НКН и отговорно-генеративният туризъм могат да процъфтяват заедно, осигурявайки трайни ползи както за опазването на културното наследство, така и за социално-икономическия растеж.

Референции

Чанг, К.К. (2021). Влияещи нагласи към развитието на туризма, базирани на теорията за социалния обмен и теорията за социалните мрежи. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 26 (2), 167-182. DOI: 10.1080/10941665.2018.1540438

Joo, D., Woosnam, KM, Strzelecka, M., & Boley, B. (2020). Знание, овластяване и действие: Тестване на теорията за овластяване в туристически контекст. *Journal of Sustainable Tourism*, 28 (1), 69-85. DOI: 10.1080/09669582.2019.1675673

Михалич, Т. (2020). Концептуализиране на свръхтуризма: Подход към устойчивостта. *Annals of Tourism Research*, 84, 103025. DOI: 10.1016/j.annals.2020.103025

Rickly, JM (2022). Преглед на изследванията за автентичност в туризма: Стартиране на курираната колекция за автентичност „Annals of Tourism Research“. *Annals of Tourism Research*, 92, 103349. DOI: 10.1016/j.annals.2021.103349

Теодулидис, Б., Диас, Д., Крото, Ф. и Ранкати, Е. (2017). Изследване на корпоративната социална отговорност и финансовите резултати чрез теорията на заинтересованите страни в туристическите индустрии. *Tourism Management*, 62, 173-188. DOI: 10.1016/j.tourman.2017.03.018

ЮНЕСКО (2003). *Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство*.

Valderrama, EL, & Polanco, JA (2024). Разбиране как съвместното управление медира селския туризъм и устойчивото развитие на териториите: систематичен преглед на литературата. *Tourism Recreation Research*, 49 (4), 888-904. DOI: 10.1080/02508281.2022.2072653

Йънг, М. и Маркъм, Ф. (2020). Туризм, капитал и превръщането на мястото в стока. *Progress in Human Geography*, 44 (2), 276-296. DOI: 10.1177/030913251982667

Zhao, W., Ritchie, JB, & Echtner, CM (2011). Социален капитал и предприемачество в туризма. *Annals of Tourism Research*, 38 (4), 1570-1593. DOI: 10.1016/j.annals.2011.02.006

Marketing and methods of promoting ICH

Chapter 7

Глава 7. Маркетинг и методи за популяризиране на НКН

Андроники Кавура, Университет на Западна Атика, Гърция

Елени Мартини, Университет на Западна Атика, Гърция

София Асониту, Университет на Западна Атика, Гърция

1. Въведение

Значението на нематериалното културно наследство (НКН) се свързва със знанието, което се предава от поколение на поколение. Това предаване на знания има икономическа и социална стойност в рамките на една държава, може да бъде свързано както с малцинствата, така и с основните социални групи и е от решаващо значение както за развиващите се, така и за развитите държави (Gross-Gołacka, Kavoura, Asonitou, & Martini, 2024).

Културният мениджмънт използва концепции от маркетинга, които се основават на промотирането на продукти и услуги и се позовава на 4-те П (продукт, място, промоция, цена). Тази глава разглежда факторите, свързани с управлението на културното наследство, като се основава на концепции, описани в маркетинговата теория за 4-те П, които могат да бъдат приложени за започване на рекламна кампания. След това тези основни концепции се разглеждат и свързват с културното наследство.

2. Продукт

НКН, както е представено от ЮНЕСКО, трябва не само да бъде запазено, но и да бъде предадено на бъдещите поколения и популяризирано в полза на местната общност чрез откриване на свързани с него работни места за местните хора.

По света много изрази на култура нямат осезаема субстанция, въпреки че са записани. Тези нематериални форми на изразяване могат да включват: музика, фестивали, гастрономия, спорт и др. Тези форми на култура не могат да бъдат физически съхранявани, например в музей, а само преживявани „чрез средство, което я изразява. Такива културни средства се наричат „човешки съкровища“ от ООН“ (https://en.wikipedia.org/wiki/Intangible_cultural_heritage).

През 2001 г. комитет в Торино (Италия) разработва работно определение за „нематериално културно наследство“. Въз основа на становищата, изразени по време на Вашингтонската конференция, и резултатите от серия проучвания, ЮНЕСКО изготвя ново определение за НКН, описващо го като умения и знания, които се предават от хора на други хора, създаващи продукти и обхващащи пространства, които са от съществено значение за тяхната устойчивост. По този начин се създава чувство за приемственост сред общностите, които се стремят да запазят културната идентичност, но също така и културното многообразие и креативността на човечеството (Matsuura, 2001).

Освен това се очакваше ЮНЕСКО да подготви нов международен процес за опазване на НКН. Опазването трябва да се основава на специфични цели:

- а) запазване на човешките творения, които могат да изчезнат завинаги,
- б) тяхното признание на глобално ниво,
- в) укрепване на идентичността,
- г) възможност за социално сътрудничество в рамките на и между групите,
- д) запазване на историческата приемственост,
- е) насърчаване на творческото многообразие на човечеството,
- ж) улесняване на достъпа до плодовете на това творчество.

ЮНЕСКО прие Конвенцията от 2003 г. за опазване на нематериалното и материалното наследство. Конвенцията идентифицира характеристики

на съвременния живот, като глобализацията, социалната трансформация и нетолерантността, които са изложени на риск от изчезване, тъй като не е предприето никакво действие за тяхната защита (ЮНЕСКО, 2024a).

Разбирането на нематериалното културно наследство на етническите групи помага за межкултурния диалог и насърчава взаимното уважение към различните мисли. В ерата на глобализацията обаче е наложително да се намерят методи за опазване и предаване на нематериалното културно наследство на следващото поколение, тъй като то представлява съществен фактор за културното многообразие (ЮНЕСКО, nd).

Документът от Нара за автентичността въплъщава духа на Венецианската харта от 1964 г., надгражда я и я обогатява, отговаряйки на разширения обхват на изследванията и интересите към културното наследство в съвременния свят, включително Международната конвенция за културно наследство (ИКОМОС, 2012).

Документът от Нара се позовава на факта, че за да имаме човешко развитие, трябва да защитим културното наследство.

През последните години се появиха нови перспективи и заплахи. Наложително е да се проучи как НКН взаимодейства с технологиите (изкуствен интелект, виртуална реалност), телекомуникациите, хипертуризма, изменението на климата, културната хомогенизация, езиковото взаимодействие и сливане, разширяването на градовете и устойчивото развитие.

По-специално, защитата на езиците е един от най-важните елементи за опазването на НКН, според Карл фон Хабсбург (https://en.wikipedia.org/wiki/Intangible_cultural_heritage). В ерата на глобализацията и конфликтите за идентичност езикът може да се превърне в цел на атака като символичен културен актив.

2. Място

Управлението на проблем, свързан с НКН, се отнася до специфична местна област и предлага уникално търговско предложение (УТП), което може да бъде внедрено на местно, национално и глобално ниво.

Концепцията за място се отнася до мястото в разпределението на действията за НКН.

3. Промоция

За популяризирането на НКН е необходимо да се определи целевата група, така че промоцията да е насочена към специфични групи (семейства, двойки, млади хора или към всички). Акцентът трябва да се постави върху хората със специални нужди (напр. излъчване на събития на живо).

Необходимо е също така да се определи времето за такава промоция, както и участващите участници и заинтересовани страни. Трябва да се определи и видът рекламна кампания, напр. информационна кампания или напомняща кампания.

Що се отнася до начина, по който се осъществява промоцията, е необходим въпросник, за да се определят мненията на целевите групи, който се разпространява чрез Google линк. Въз основа на събраните отговори ще се определят форматът и формулировката на кампанията (напр. хумористично, сериозно реалистично послание), както и визуалният подход.

Визуалната комуникация на подобни кампании е предмет на изследване на местното нематериално културно наследство и събраната информация и следва да се осъществява от професионални дизайнери и графични дизайнери в сътрудничество с местни общности и експерти или учени в съответната област на нематериалното културно наследство. Резултатът от такава екипна работа ще подчертае многообразието спрямо хомогенността, която е преобладавала през 20-ти век.

„... западният модернизъм на XX век положи основите за епистемологична хегемония на Запада в регионалните култури, доминирайки чрез модернистични модели на познание, живот и съществуване, според глобализирани форми на функциониране, производство, интелектуални и естетически ценности“ (Decolonising Design Group, 2019).

Един пример, наред с други, който се е доказал като добра дизайнерска практика, е системата за брендиране и комуникация на един град, проектирана с отчитане на местното наследство и човешките ценности, трансформирана в модерна представителна визуална идентичност: (Победители в наградите D&AD, 2024 г.).

Въз основа на избора на метод за промоция ще бъдат използвани съответните медии, традиционни и/или социални, въз основа на статистиката, показваща кои от тези медии са предпочитани от целевата група. Пример за управление на НКН е рекламните материали, където се промотират дадена област и нейното НКН.

Предлага се също така да се използват иновативни интерфейсни технологии, които свързват виртуалния и физическия свят, като например приложения за добавена, виртуална и смесена реалност, за да се подобри потребителското изживяване чрез мобилни телефони и онлайн изложби (Bricu, Briciu & Kavoura, 2020).

Различни инструменти могат да се използват и за насърчаване на активното участие на младите хора чрез цифрови платформи, като например:

- Серия игри Lego, онлайн игрови платформи (H4GG, 2025; WKC Chronicles, 2025).

Използването на съвременни технологии в популяризирането на нематериалното културно наследство може да създаде подходяща среда за участието на нови поколения (студенти и ученици от гимназиите). Младите хора, запознати с технологичните разработки, намират пространство за себеизразяване, като същевременно се докосват до традициите, учат за миналото си и култивират емпатия.

Изкуственият интелект е друг пример за използването на цифрови технологии, които могат да предложат много начини за популяризиране и представяне на местни традиции, изкуство, музика или други видове култура.

ЮНЕСКО препоръчва на държавите членки да интегрират системи с изкуствен интелект, където е уместно, за „опазване, обогатяване, разбиране, популяризиране, управление и достъпност на материално, документирано и нематериално културно наследство, включително застрашени езици, както и местни езици и знания“ (Pinto, 2024).

Правителствените или общностните действия могат да включват актуални образователни програми, свързани с приложението на системи с изкуствен интелект в тези области, в техните промоционални програми, като се гарантира подход, основан на участието, насочен към институции, училища и широката общественост. Системите с изкуствен интелект предлагат възможности и предизвикателства по отношение на нематериалното културно наследство, когато са насочени към специфични категории потребители.

Например, когато е насочен към общностите, изкуственият интелект може да помогне, като предложи иновативни програми, които ще съобщят тяхното наследство на по-широка аудитория. В същото време общностите трябва да са наясно с риска от злоупотреба, тъй като могат да адаптират „късогледи“ общностни интереси или обяснения за нематериалното културно наследство от една гледна точка, без да могат да чуят множеството мнения, които могат да съществуват по дадена тема.

За обикновените потребители изкуственият интелект може да направи нематериалното културно наследство по-достъпно и интересно, но съществува риск от подвеждане с дезинформация. Като цяло, образованието чрез изкуствен интелект може да направи нематериалното културно наследство известно на по-широка аудитория, но винаги съществува потенциал за неетично използване на данни (UNESCO, 2024b).

4. Цена (себестойност)

Друга концепция, в популяризирането на НКН, се отнася до разходите за неговото популяризиране. Например, закупуването на време и пространство в традиционните и социалните медии е решаващо за избора на медии, които ще бъдат използвани за популяризиране на НКН. Например, цената на отпечатването на 100 плаката за събитие, свързано с популяризирането на НКН. Село с 500 жители ще се нуждае от десет плаката с размер 50X70 см, докато за град биха се използвали външни реклами на автобусни спирки.

В допълнение към познаването на 4-те П, 5-то П е свързано и с маркетинга и е свързано с фактора „хора“. Предоставената информация е от решаващо значение и може да повлияе на цялостния резултат.

Трябва да вземем предвид, че въпреки че има много места, ритуали и събития, свързани с НКН, информацията може да е асиметрична. Това означава, че може да има разминаване между създателя на посланието и потребителя. Добавената стойност на промоционалните усилия може да не бъде осигурена, ако няма ясно дефинирана информация за НКН.

Освен това, участниците в популяризирането на нематериалното културно наследство (НКН) трябва да изберат подходящата технология за всяко място, музей и колекция, ритуали и вярвания, събития и културни практики. Не всички случаи се популяризират по един и същи начин. Например, музей на открито изисква различен подход от този на малък музей. Друг пример може да бъде използването на аудиогид някъде, където наследството на района не е вписващо се в него.

Важно е да се съсредоточите върху маркетинга, имайки предвид ценностите на ИСН. Препоръчително е да планирате набирането на финансови средства за популяризиране на ИСН чрез спонсорства. Спонсорите могат да участват, като показват своите отличителни логотипи в промоционални дейности. Могат да се използват и промоции на продажбите, като например карти за лоялност (абонаменти за лоялност), например тези, които посещават даден район, могат да събират точки и да допринасят за устойчивостта и опазването на околната среда, или създаването на приложения, където участниците в

събитие на APC могат да рециклират празните си бутилки по екологичен начин.

Експерименталният маркетинг може да се приложи и в популяризирането на ICH (например гастрономически събития, свързани с ICH). Подобни действия могат да бъдат обявени чрез прессъобщение и може да се създаде бизнес анализ (силни страни, слаби страни, възможности, заплахи - SWOT), оценяващ силните и слабите страни на промоцията.

5. Етично третиране на промоционалните дейности

Широкото популяризиране на нематериалното културно наследство (НКН) включва етичното третиране на културните обекти на всички народи и групи. Особено при технологиите с изкуствен интелект, трябва да обмислим как те ще бъдат приобщаващи и ще уважават културите и системите от знания на коренното население. Поради тази причина ЮНЕСКО публикува Доклада за коренното население за 2023 г. (Pinto, 2024).

В него се подчертават рисковете, пред които са изправени етническите общности с развитието на изкуствения интелект, включително злоупотребата с данни, културните предразсъдъци и потенциалното изключване от цифровите разработки.

Ключовите теми на доклада са суверенитетът на данните, развитието на приобщаващ изкуствен интелект, културните предразсъдъци и цифровото разделение. По отношение на суверенитета на данните, докладът съветва местните общности да „поддържат контрол върху своите данни, за да предотвратят експлоатацията и да гарантират, че техните културни знания не се присвояват“ (Pinto, 2024).

Местните общности също трябва да участват активно в разработването на системи с изкуствен интелект, за да гарантират, че техните културни ценности се зачитат и включват. Всички участници в технологични продукти, които насърчават нематериалното културно наследство, трябва да обмислят как да избегнат засилването на стереотипите или

подвеждащото изобразяване на местните култури. И накрая, правителствените агенции и други органи трябва да вземат предвид, че местните общности често имат ограничен достъп до и познания за цифровите технологии. Разликата в знанията и достъпа трябва да бъде адекватно решена, за да се гарантира, че те могат да се възползват от приложенията на изкуствения интелект.

По-нататъшното развитие на традиционните знания и културни изрази диктува, че местните общности трябва да бъдат уважавани и техните права да бъдат признавани, практикувани, съхранявани, контролирани и притежавани от тях, тяхното културно наследство и знания, включително изрази на музика, песни, истории, церемонии, танци, символи, езици и знания.

Това наследство обикновено е устно, не принадлежи на отделни лица и се предава на бъдещите поколения. ЮНЕСКО подчертава в своите доклади необходимостта от правно признаване на традиционните знания и културни изрази, за да се защитят от злоупотреба. Всички техники за насърчаване на НКН трябва да отчитат етичните протоколи за опазване на културното наследство (Adjei nd).

Австралийското правителство публикува етични протоколи за това как да се популяризират произведения на изкуството и наследството на коренното население. То също така предоставя обучителни сценарии за това как да се прилагат етичните протоколи при популяризиране на традиционни и културни изрази на изкуството и знанията на коренните общности (Creative Australia, nd).

Примери за участие и ангажираност на гражданите в разработването на стратегии, брандиране и етично насърчаване на местните общности, които подчертават местната идентичност и допринасят за устойчивото развитие, са изброени по-долу на следния линк: (City Nation Place, 2024).

Заклучение

Тази глава подчертава значението на маркетинговите техники и методи за популяризиране на нематериалното културно наследство по

устойчив и етичен начин в дигитална и физическа среда/използвайки традиционни и нови технологии.

Референции

Аджей, П. (2024). ЮНЕСКО: Изкуствен интелект и нематериално културно наследство <https://ich.unesco.org/doc/src/66682-EN.pdf>, достъп на 10.01.2025 г.

Бричу, А., Бричу, В.-А. и Кавура, А. (2020). Оценка на това как Брашов, Румъния може да бъде „умен“ виртуално чрез мобилно приложение за културен туризъм. *Sustainability*, 12 (13), 5324.
<https://doi.org/10.3390/su12135324>

City Nation Place (2024). Зала на славата: Най-добри примери за брендиране на места и маркетинг на места, <https://www.citynationplace.com/hall-of-fame-15-of-the-best-place-branding-campaigns>, достъп на 10.01.2025 г.

Creative Australia (тт). Протоколи за използване на културната и интелектуална собственост на коренното население в изкуствата. <https://creative.gov.au/investment-and-development/protocols-and-resources/protocols-for-using-first-nations-cultural-and-intellectual-property-in-the-arts/>, достъп на 20.01.2025 г.

Група за деколонизиран дизайн (2019). Деколонизация и дизайн. В Bloomsbury Design Library Lesson Plans. Лондон: Bloomsbury Publishing.
<http://dx.doi.org/10.5040/9781350097964.003>

Носители на наградите D&AD (2024). Идентичност за Порто <https://www.dandad.org/awards/professional/2015/branding/24379/identity-for-porto/> достъп на 10.01.2025 г.

Грос-Голацка, Е., Кавура, А., Асониту, С. и Мартини, Е. (2024). Глава „Перспектива“: Концепцията за управление на многообразието като подход за преодоляване на социалните неравенства, Intechopen <https://www.intechopen.com/chapters/1175796>

H4GG (2025) Платформата за най-добра игра <https://h4gg.eu/> достъпна на 20.01.2025

ИКОМОС (2012) Документът на NARA за автентичността

<https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/386-the-nara-document-on-authenticity-1994>, достъпен на 20.01.2025 г.

Мацуура, К. (2001). Международна кръгла маса: Нематериално културно наследство: Работни дефиниции,

<https://ich.unesco.org/en/events/international-round-table-intangible-cultural-heritage-working-definitions-00057>, достъп на 10.01.2025 г.

Пинто, КМ (2024). Уебинар за изкуствения интелект и никое национално наследство, <https://ich.unesco.org/doc/src/66672-EN.pdf>, достъпен на 05.01.2025 г.

ЮНЕСКО (2024а). Основни текстове по Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство от 2003 г., ЮНЕСКО, Франция

https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts_2024_version_EN.pdf достъпно на 10.01.2025 г.

ЮНЕСКО (2024б). Уебинар за изкуствения интелект и нематериалното културно наследство (н). <https://ich.unesco.org/en/events/webinar-on-artificial-intelligence-and-intangible-cultural-heritage-01012>, достъпен на 20.01.2025 г.

ЮНЕСКО (тг) Какво е нематериално културно наследство <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>, достъп на 10.01.2025 г.

Хрониките на WKC (2025) Art Heist, Хрониките на Вайс Крезински <https://ivetagr.org/wkc/>, достъп на 10.01.2025

https://en.wikipedia.org/wiki/Intangible_cultural_heritage, достъп на 17.01.2025 г.

The importance of ICH preservation, understanding and promoting of EU integration processes

Chapter 8

Глава 8. Значение на опазването, разбирането и насърчаването на процесите на интеграция в ЕС на нематериалното културно наследство

Спасимир Домарадски

Варшавски университет

„Вярвам, че развиването на чувство за европейска идентичност обогатява и укрепва нашата местна, регионална и национална идентичност и наследство, тъй като ставате част от общност от 500 милиона граждани, които имат толкова богата история и преплетени култури. Като станете европейец, ще споделите всичко това. Мисля, че е прекрасно и вдъхновяващо, че в днешна Европа всеки може да се наслаждава на нашето общо културно наследство.“ (Тибор Наврачич, комисар по образованието, културата, младежта и спорта, 15 ноември 2017 г.)

1. Въведение

Нематериалното културно наследство (НКН) е част от културната тъкан на човечеството и обхваща устни традиции, изпълнителски изкуства, социални практики, ритуали, празнични събития и традиционни знания и умения. Опазването на НКН е належаща грижа на световно ниво, особено в Европейския съюз (ЕС), чието многообразие и споделено наследство представляват основополагащи ценности на интеграцията.

Както твърди Хана Шрайбер, „политиката на ЕС към нематериалното културно наследство е „работа в процес““ (2019 г.), все още определяна от стари парадигми. Трябва обаче да помним, че опазването на НКН не само осигурява продължаването на традиционните практики, но и

насърчава взаимното разбирателство, уважение и сътрудничество между държавите членки на ЕС. Тази глава разглежда защо опазването на НКН е важно, механизмите, с които разполагаме за опазването му, тяхната ефективност и как те допринасят за интеграционните процеси на ЕС.

2. Защо е важно опазването на нематериалното културно наследство

Опазването на НКН е важно поради няколко фактора. Например, то поддържа културното многообразие, основа на човешкото творчество и иновации. Всяка практика, традиция или начин на изразяване има уникален мироглед, който предоставя представа за произхода и идентичността на тези, които го практикуват.

Ако не успеем да запазим тези традиции, жизненоважни аспекти на човешката цивилизация биха били загубени в полза на хомогенизираната култура. Културното многообразие помага за обогатяването на обществата чрез насърчаване на творчеството и вдъхновяване на нови начини на изразяване, които стимулират иновациите в изкуствата, образованието и други сектори.

Второ, НКН насърчава социалното сближаване и принадлежност. Фестивалите, ритуалите и обичайните практики създават социални връзки между хората и генерират диалог между поколенията и предаване на ценности и знания. Когато хората участват активно в опазването на своите традиции живи и в честването им, те стават по-привързани към своята идентичност и се гордеят със своето наследство.

Такава колективна идентичност може да намали социалното напрежение и да генерира единство в културно разнообразни общества. Освен това, подобни практики предлагат платформи за колективно размишление, които потвърждават споделените цели и стремежи.

Трето, опазването на НКН допринася за устойчивото развитие. Културният туризъм, например, носи икономическа стойност на

общностите, като същевременно представя тяхното уникално наследство на световната публика. Фестивалите, занаятите и кухнята могат да приемат посетители и да създават работни места, особено в отдалечени места с малко други възможности. Освен това, традиционните системи от знания, особено в селското стопанство, медицината и управлението на ресурсите, предлагат възможности, които отговарят на днешните екологични проблеми. Такива системи могат да помогнат за справяне с глобални предизвикателства като изменението на климата и загубата на биоразнообразие.

И накрая, защитата на НКН насърчава мира и разбирателството чрез споделени ценности и уважение към многообразието. В контекста на ЕС това е особено важно, защото многообразието и наследството съставляват самите основи на обединена, но разнообразна европейска идентичност. Честването и утвърждаването на разнообразните изрази може да преодолее ксенофобията и да насърчи межкултурния диалог. Когато обществата ценят и признават наследството на другите хора, те могат да създадат приобщаващи общества, които позволяват взаимно уважение и сътрудничество.

3. Механизми за опазване на нематериалното културно наследство

Както беше обсъдено в Глава 2, защитата на НКН се основава на комбинация от правни, институционални и общностни подходи. Тези подходи се срещат на международно, регионално, национално и местно ниво и често се допълват взаимно.

Основният стълб на международно ниво е Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. за опазване на нематериалното културно наследство, която предоставя световна рамка за идентифициране, документиране и опазване на нематериалното културно наследство. Тя насърчава държавите-страни по Конвенцията да предприемат институционални и правни мерки за опазване на наследството. Държавите-страни по Конвенцията трябва да правят инвентаризации на своето нематериално културно наследство и да представят периодични

доклади за своите действия. Такова световно признание също така повишава осведомеността и насърчава световното сътрудничество за опазване на застрашените традиции.

Националните разпоредби са следващото ниво на защита на НКН. Някои държави-членки на ЕС са приели законодателство за защита на НКН чрез вписване в списъка на наследството, осигуряване на финансиране и подкрепа за изследвания и документиране. Правните рамки като цяло следват международните препоръки и се вписват в местния контекст. Например, някои държави са разработили политики, които интегрират НКН в учебните програми в училищата, за да го предадат на бъдещите поколения. Правителствата също така предлагат финансиране за опазване на наследството, което може да се използва за спонсориране на музеи, центрове за култура и изследвания.

В основата на опазването на НКН е ангажирането на общността. Местните общности са пазители на наследството и играят централна роля в предаването на знания, практики и традиции. Инициативи, ръководени от общността, като фестивали, семинари и проекти за документиране, помагат за затвърждаване на опазването в живата практика. Общностите често взаимодействат с правителства и неправителствени организации, за да получат достъп до ресурси и технически принос за създаване на възпроизводими модели за опазване на наследството.

Както държавата, така и местните общности имат капацитета да се включат във формални и неформални образователни инициативи, които позволяват повишаване на осведомеността за стойността на НКН, за да се предаде на бъдещите поколения. Формалните образователни институции, фестивали и семинари често се превръщат в платформи за преподаване и учене. Формалните образователни институции могат да интегрират НКН в учебните програми, за да предоставят на учащите се възможност да се запознаят с традициите от първа ръка. Разказването на истории в общността и чиракуването също са значими неформални образователни инициативи, които позволяват предаването на традициите.

Вероятно най-зрелищните примери за опазването на НКН са многобройните празнични фестивали, които не само представят НКН, но и разширяват практиката му и го правят достъпно за общностите. Те също така предлагат възможност за межкултурен разговор и диалог. Фестивалите могат да приемат посетители, да генерират икономическа стойност и да предоставят платформи на занаятчии, изпълнители и други практикуващи култура. Такива фестивали имат склонност да обединяват различни общности с общо наследство и чувство за единство.

С напредъка на технологиите се появиха нови възможности за поддържане на НКН. Днес дигиталното архивиране съхранява НКН за идните поколения. Цифровите платформи също така увеличават достъпа и глобалната видимост. Онлайн базите данни, виртуалните музеи и интерактивните платформи правят възможен достъпът и изучаването на НКН навсякъде по света. Те също така предлагат сравнителни и изследователски възможности, без да се напуска дома, като по този начин премахват границите и предразсъдъците както на национално, така и на международно ниво. Осигуряването на универсален достъп до такъв достъп обаче включва преодоляване на цифровите разделения и насърчаване на цифровата грамотност.

4. Оценка на ефективността на механизмите за съхранение

Ефективността на механизмите за опазване на НКН зависи от прилагането, разпределението на ресурсите и участието на общността. Успехът на тяхното прилагане се определя от следните фактори: ефективност на правните рамки, осигурено финансиране, ниво на участие на общността и образование и осведоменост.

Въпреки че инструменти като Конвенцията на ЮНЕСКО предоставят препоръки, техният успех зависи от приемането и прилагането им на национално ниво. За някои страни е трудно да приложат тези принципи в политиките си. Неадекватното прилагане и липсата на хармонизация между националните и местните власти могат да отслабят

инициативите за опазване. Както видяхме в глава 2, дори сред страните, участващи в този проект, може да се наблюдава много различен опит. Както Гергова посочва, независимо от богатия културен живот и поддържаните традиции в България, само малка част от тях са регистрирани в списъка на ЮНЕСКО за нематериално наследство поради нефункционална администрация, неясно разделение на компетенциите и пренебрегване на националната култура и традиции.

В същото време в Хърватия може да се наблюдава последователен подход, който води до обширен списък с дейности, вписани в същия списък. С други думи, запълването на тези празнини изисква изграждане на капацитет и по-ефективни институционални рамки. Проектът демонстрира различното ниво на загриженост относно опазването на нематериалното наследство, като поставя на преден план политиките за опазване в Хърватия.

Опазването на НКН зависи от достатъчни финансови ресурси. По-голямата част от инициативите разчитат на публично или частно финансиране, което може да варира в зависимост от икономиката или приоритетите. Когато съществуват стабилни и дългосрочни механизми за финансиране на изследвания, документация и инициативи, базирани в общността, резултатите са видими веднага. Частичните дейности не са достатъчни за оцеляването и ефективното популяризиране на НКН. Партньори от частния сектор, като например бизнес и културни фондации, също могат да предоставят допълнителни ресурси. Тяхното участие обаче не бива да замества ролята на държавата в осигуряването на благоприятни условия за оцеляването на НКН.

Местните общности остават незаменими за опазването на НКН. Сред многобройните случаи, разгледани в предишните глави, няма нито един случай, в който НКН съществува извън местната общност. В този смисъл, без механизми, които активно ангажират местните общности, усилията за НКН ще бъдат по-малко ефективни и трайни. Ако инициативите за опазване не включват общността, те рискуват да се откъснат от практиките, които целят да съхранят. Местните общности също могат да ги считат за външни и мълчаливо да ги отхвърлят.

Участието на общността във вземането на решения ще направи инициативите за опазване по-отзивчиви към техните стремежи и нужди. Овластяването на практикуващите чрез програми за изграждане на капацитет също може да подобри способността им да поддържат традициите.

Една от най-значимите характеристики на дейностите, свързани с НКН, е не само тяхното опазване, но и последователните образователни дейности, служещи като предавателни ленти между поколенията. Успешните инициативи обикновено включват образователни програми, които култивират разбиране и оценяване на НКН. Такива програми трябва да бъдат финансирани редовно и включени в по-широки политики в областта на културата. Обществената осведоменост може да се постигне чрез медийни кампании, изложби и семинари, които могат да генерират обществена подкрепа за опазването ѝ. Сътрудничеството между образователните институции и институциите на културата може да разшири обхвата и въздействието на подобни програми.

Разпространението и документирането на никалното културно наследство (НКН) претърпяха революция от цифровите технологии. Но обхватът им може да бъде ограничен от неравностойния достъп до технологии и дигитална грамотност. Осигуряването на достъпност и приобщаване на цифровите платформи е ключово за пълния им потенциал. Съвместните усилия за създаване на многоезични материали и бази данни с отворен достъп могат да направят цифровите архиви по-достъпни.

Въпреки тези трудности, добри практики в опазването на НКН могат да бъдат открити в целия ЕС. Документирането на народните танци в Румъния, популяризирането на музиката Ребетико в Гърция и опазването на фадо в Португалия показват, че добре фокусираните инициативи могат да имат значителен културен обхват и осезаеми икономически ползи.

5. Ролята на опазването на НКН в процесите на интеграция в ЕС

„Обединени в многообразието“ уместно акцентира върху естеството на интеграционния процес. Не само двадесет и седемте държави са организирани около своята уникалност, но и в рамките на тези страни лесно могат да се идентифицират множество регионални и местни общности, ревниво съхраняващи своите навици, традиции, обичаи и празненства. В размислите си върху еволюцията на поезията в Европа, Т. С. Елиът признава, че „никой народ, никой език не би постигнал това, което е постигнал, ако същото изкуство не беше култивирано в съседни страни и на различни езици.“ (Елиът, 1948, стр. 112) Това е не по-малко уместно за всяко друго измерение на културата.

Кратки размисли върху празнуваните традиции на всеки от обсъжданите случаи предоставят примери за местна уникалност, която твърде често наподобява празненствата в други страни. Определяни от споделения религиозен опит, климатичните условия, смяната на сезоните и местните условия, карнавалът, парадите с маски или заминаването на зимата и копнежът за пролетта, са все стимули за общи дейности. Всяка една от тях е уникална и въпреки това следва споделено възприятие за мироглед и признава едни и същи приоритети.

Опазването на НКН осигурява необходимата основа за подхранване на чувството за принадлежност и уникалност, които определят индивидуалната и социалната идентичност.

В този смисъл, само когато тези фундаментални принципи са осигурени, чувството за откритост и приобщаване може да разгърне своя интеграционен капацитет. Като акцентира върху общите ценности и традиции, НКН обединява, като същевременно зачита многообразието на държавите членки.

Основните предимства, които носи НКН, са културното сближаване и идентичност, насърчаването на взаимното разбирателство, икономическите възможности, укрепването на политиките на ЕС и социалната съгласуваност. Опазването на НКН подчертава, че общото

наследство обединява държавите-членки на ЕС. Традиционната музика и танци или средиземноморската диета представляват едни от онези традиции, които пресичат границите и правят хората част от по-широка европейска общност. ЕС укрепва своята културна идентичност и обединява хората чрез честване на тези общи черти.

Опазването на НКН обогатява националните наративи, които често са предшествани от местните и регионалните обичаи и навици. Следователно, по-внимателният поглед към различни уникални традиции разкрива културни връзки и обмен далеч отвъд настоящите държавни граници.

Оценяването и идентифицирането с многообразието в такова общо наследство увеличава богатството на европейското културно наследство.

Трансгранични инициативи, като културни фестивали и програми за обмен, създават диалог и сътрудничество. Те предоставят на държавите членки форум, където да представят своето уникално наследство, като същевременно се учат да намират прилики. Тези взаимодействия генерират взаимно уважение и разбирателство и намаляват недоразуменията и напрежението между културите.

Съвместните начинания, като изложби и изследователски проекти, също така подчертават взаимосвързаността на европейските култури. Предаването на общи елементи на нематериалното наследство от няколко държави или общности е резервоар на нова информация за взаимовръзките на културите в миналото и за универсалната връзка и представите на човека с природата. Едновременно с това се намалява напрежението и се разбиват фалшиви националистически наративи, целящи да подбуждат напрежение между съседните общества.

В съвременната глобализирана среда, която насърчава стандартизацията и унификацията, се забелязва копнеж за социална и икономическа уникалност.

Ренесансът на локализма, с неговите обичаи и навици, осигурява условия за развитие на културния туризъм. Нематериалното културно

наследство обогатява регионалното развитие и възможностите за заетост. Споделените обекти на наследството и фестивалите привличат чуждестранни туристи в ЕС и подобряват световната му културна репутация.

Инвестициите в сектори на нематериалното културно наследство, като традиционна кухня и занаяти, могат да създадат дългосрочни икономически възможности за общностите. Популяризирането на Европа като дестинация за културно преживяване повишава нейната стойност на световния туристически пазар.

Съгласуването на нематериалното културно наследство с по-широките политики на ЕС в областта на образованието, устойчивостта и регионалното развитие максимизира ролята на културата за постигане на стратегическите цели на ЕС. Например, включването на нематериалното културно наследство в политиките за устойчивост може да помогне за насърчаване на традиционните практики, които са от полза за екологичните цели.

Културното наследство също играе роля в социалното сближаване и борбата с неравенствата и подкрепя приоритетите на ЕС за социално сближаване. Това е най-добре видимо в активното участие на разнообразните общности. Опазването на нематериалното наследство преодолява културните разделения и насърчава приобщаването. То засилва връзките между градските и селските общности, младите и по-възрастните поколения, както и между мнозинството и малцинствените общности.

Всичко това допринася за по-хармонично и обединено общество, в което многообразието е сила, а не разделение.

Заклучение

Опазването на нематериалното културно наследство не е просто въпрос на култура, а и централен компонент от процесите на интеграция в Европейския съюз. ЕС гарантира своето единство, многообразие на културата и устойчиво развитие чрез опазване на нематериалното

културно наследство. Механизми като Конвенцията на ЮНЕСКО, националното законодателство и действията на местно ниво предоставят важни инструменти за тази цел, въпреки че тяхната ефективност зависи от адекватни ресурси, участие на хората и съгласуваност с политиките.

За интеграцията в ЕС, опазването на нематериалното културно наследство допринася за развитието на споделена идентичност, уважение между народите и трансгранично сътрудничество. То подчертава значението на културното наследство за развитието на обединена Европа, като същевременно се запазват уникалните традиции на държавите членки.

На фона на продължаващата глобализация и модернизация, които застрашават традиционния начин на живот, ЕС трябва да даде приоритет на опазването на нематериалното културно наследство, за да изгради по-интегрирано, приобщаващо и културно разнообразно бъдеще.

Референции

Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство, ЮНЕСКО 2003, <https://ich.unesco.org/en/convention>

Елиът, Т. С. Бележки към определението на културата, 1948 г. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.159230/page/n5/mode/2up>

Lähdesmäki, T. (2020). Lähdesmäki, Tuuli, Čeginskas, Viktorija LA, Kaasik-Krogerus, Sigrid, Mäkinen, Katja и Turunen, Johanna (2020): Създаване и управление на културното наследство в Европейския съюз: Етикетът за европейско наследство. Лондон: Routledge. Рутлидж.

Шрайбер, Х. (2019). „Глава 13 Нематериално културно наследство, Европа и ЕС: Опасни връзки?“. В *Културно наследство в Европейския съюз*. Лайден, Нидерландия: Brill | Nijhoff.

https://doi.org/10.1163/9789004365346_015

Contemporary challenges and solutions for the management of ICH (multiculturalism, crises, etc.)

Chapter 9

Глава 9: Съвременни предизвикателства и решения за управление на нематериалното културно наследство (мултикултурализъм, кризи и др.)

Христо Беров, доц. д-р

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и фондация

„Pax Rhodopica“, България

Управлението на нематериалното културно наследство (НКН) в съвременния свят означава преодоляване на редица предизвикателства, включително мултикултурализъм и кризи, включително пандемии, природни катастрофи и войни. Тази част разглежда настоящите проблеми и предлага решения, за да се гарантира ефективното поддържане и популяризиране на нематериалното културно наследство.

1. Въведение

Динамичен израз на човешката изобретателност, нематериалното културно наследство (НКН) се развива с всяко поколение и включва обичаи, език и знания, влияещи върху идентичността на обществото. Опазването на НКН е защита на исторически обекти и поддържане на приемствеността на културните знания, влияещи върху нашето настояще и бъдеще.

Според ЮНЕСКО, НКН се състои от устни традиции, сценични изкуства, социални събирания, ритуали, празнични чествания, знания и

практики, свързани с природата и космоса, и традиционни занаяти. Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство е договор на ЮНЕСКО, приет от Генералната конференция на ЮНЕСКО на 17 октомври 2003 г.

Подчертавайки начините за защита на хората, тяхното образование, повишаване на осведомеността и укрепване на техните възможности, Конвенцията се стреми да защити нематериалните културни активи. Чрез образование, споделяне на знания и развитие на умения, Конвенцията се стреми да защити нематериалните културни активи под юрисдикцията на всяка държава страна по Конвенцията, като насърчава тяхното опазване, подобряване и подкрепа.

Чрез образователни дейности, кампании за повишаване на осведомеността и информационни програми, Конвенцията има за цел да подобри признаването, уважението и развитието на уникалното културно наследство на обществото. За да защитят нематериалните културни съкровища, бизнесът и общностите се нуждаят от специализирани курсове за обучение и образователни кампании. Запазването на една общност зависи от това обектите от нейното културно наследство да бъдат използвани отново.

Защитата на нематериалните културни активи придобива все по-голямо значение във висшето образование поради институционалните цели и бързото развитие на технологиите.

Когато проблемите се решават и се генерират креативни идеи, нематериалните културни активи е по-вероятно да оцелеят и да бъдат запазени. Нарастващата хомогенност между държавите и процесът на глобализация помагат за предотвратяване на разпространението на уникални обичаи и ценности. В образователната среда традиционните ритуали и културни изрази обикновено получават по-малко внимание. Различни учени представиха различни гледни точки относно понятията „нематериално културно наследство“, „устни традиции и изрази“, „изпълнителски изкуства“, „знания и практики, отнасящи се до природата и вселената“, „знания и практики, отнасящи се до природата и вселената“ и „традиционни занаяти“. Създавайки Комитета за защита

на културните ценности и други специализирани организации за откриване и защита на обекти на нематериалното културно наследство (НКН), Япония беше първата страна, която подкрепи НКН в световен мащаб. От 70-те години на миналия век ЮНЕСКО работи за защита на нематериалното културно наследство (НКН) по целия свят, като по този начин насърчава идеята за опазване на НКН в много страни и подкрепя разработването на политики от тяхна страна.

2. Трудности при управлението на НКН

Засилената миграция и межкултурното взаимодействие, породени от глобализацията, доведоха до различни интерпретации и дори конфликти относно собствеността и представянето на нематериалното културно наследство (НКН). Различните културни групи биха могли да имат различни идеи за стойността и значението на общата история, което би довело до конфликт. В мултикултурна среда необходимостта от подходящо представителство и възможността за културно присвояване са на първо място.

Трудността е балансирането на ефекта от световните културни влияния със запазването на местните обичаи. Въпреки че това може да доведе и до ерозия или размиване на традиционните знания, включването на външни културни елементи може да засили местните обичаи. Поддържането на оригиналността и енергията на НКН зависи от хармонизирането на местните и световните вдъхновения. Особено по отношение на чувствителните елементи на нематериалното културно наследство (НКН), различните културни идеи и практики могат да доведат до недоразумения и конфликти.

Практики, считани за свещени или забранени в една култура, могат да се възприемат по различен начин в друга, което изисква внимателно договаряне и уважение. Доброто управление на тези възможни проблеми и насърчаването на взаимното уважение зависят от откритата комуникация и мултикултурното разбирателство. Чрез ограничаване на социалните събирания и физическите контакти,

пандемии като COVID-19 значително възпрепятстваха традиционното разпространение на НКН.

Епистемологично, мултикултурализмът произлиза от споделена идентичност и следователно може да бъде по-скоро включен в либералния национализъм. Той зачита собственото културно право, докато съжителства. Той разделя имигрантите, потвърждава (ако не и създава) непроменими и еднообразни културни етнически малцинства и им гарантира равни права.

Дебатът „ние срещу тях“ в мултикултурните общества създава различни модели на наследство или интерпретации на културното многообразие. Администрирането на културното наследство в тази мултикултурна среда включва записване, комуникация и опазване на културното наследство, свързано с малцинствените групи. Особено засегнати са празненствата, обичаите и устните традиции, зависещи от пряката комуникация, както и от ритуалите.

Преминаването към цифрови канали донесе както възможности, така и предизвикателства за жизнеспособността на тези събития. Много практикуващи културно наследство, включително художници и занаятчии, зависят от културните събития за своите доходи, което е силно засегнато от ограниченията, свързани с пандемията. Липсата на пари и възможности може да застраши продължаването на старите знания и умения. Съществуването и запазването на тяхното наследство зависят от това тези хора да получават както логистична, така и финансова помощ.

Природни събития, включително земетресения, наводнения и горски пожари, могат да унищожат физически места, ресурси, свързани с нематериално културно наследство, включително религиозни обекти, древни сгради и културни обекти. Загубата на тези материални реликви може да наруши практиката и предаването на нематериалното наследство. Психологическите и емоционалните ефекти на тези трагедии могат да възпрепятстват способността на общностите да запазят своите културни обичаи.

Общностите често намират начини да съхранят своето нематериално културно наследство чрез памет и групова дейност, въпреки че губят всичко. Продължаването на културната история зависи критично от упоритостта на човешкия дух. Наложително е да се помогне на общностите да запазят своите обичаи в трудни времена.

Конфликтите, включително войната и гражданските безредици, често водят до умишлено унищожаване и премахване на нематериалното културно наследство, за да се елиминира културната идентичност и история. Въпреки че нематериалната култура заслужава глобално опазване, политическата мобилизация е по-реалистична при добре дефинирани прагови условия, които насърчават световен консенсус и действия.

Унищожаването на недвижими културни съкровища не само нарушава общественото съзнание, но и носи сериозни последици, които далеч надхвърлят загубата на единични човешки постижения. Културни обекти, артефакти и обичаи биват нападнати, което води до трайни щети и загуби. Разселването на общности нарушава културните знания и поведение, предавани на следващите поколения.

Конфликтите подкопават семейните и обществените събития, както и социалните системи, необходими за разпространението на нематериалното културно наследство. Традиционните знания и умения могат да бъдат загубени, когато тези системи се разпаднат. По-младите поколения могат да покажат отчуждение от своя културен произход, като по този начин нарушат културната приемственост. За да помогне за помирението след конфликт, нематериалното културно наследство може да подпомогне изцелението, разбирането и комуникацията. Чрез културните традиции и разказването на истории човек може да помогне за запълване на празнините и възстановяване на доверието между хората. Впоследствие стабилността и нормалността могат да дойдат от културните събития.

ЮНЕСКО определя четири вида разрушения: умишлено увреждане, насилствено пренебрегване, плякосване и трафик, както и съпътстващи щети. Основен компонент във връзката между културата

и тънкостите на политиката вече е очевидно културното наследство. Това има значителни последици за ролята, която наследството играе във въоръжените конфликти. Като такива, изследванията на този преход са се превърнали в основен фокус на изследванията на наследството. Въпреки че не е ново явление, унищожаването на културни съкровища по време на войни непрекъснато предизвиква голямо глобално отвращение.

По ирония на съдбата много страни претендират за изключителна собственост върху споделените културни активи, тъй като глобализацията намалява разстоянията и насърчава свързаността. Тъй като културният национализъм доминира в дебатите, космополитните гледни точки – известни още като културен интернационализъм – са станали политически некоректни.

3. Методологии за управление на нематериалното културно наследство (НКН)

Доброто управление на нематериалното културно наследство (НКН) изисква многостранна стратегия, която набляга на участието на общността, технологичната адаптивност, силните политически рамки, устойчивото развитие и готовността за кризи.

3.1 Методологии, базирани на общности

Ефективното управление на НКН се основава най-вече на отдаденост на подходи, ориентирани към общността. Участническото документиране и инвентаризация – където общностите директно идентифицират, записват и инвентаризират своето наследство – започват този процес. Използването на подходи, които зачитат местните знания – като устни истории и картографиране на общността – гарантира, че общностите запазват контрол върху записаните ресурси.

Освен това, защитата, основана на общността, е много важна. Чрез програми за чиракуване и междугенерационни семинари, подкрепящи

конвенционалните техники за предаване, лидерите и практикуващите в общността се овластяват. Създаването на места за честване и практикуване помага на НКН да остане непрекъснато. В основата на всички тези инициативи са моралните въпроси.

Преди да се предприеме каквото и да е изследване или документиране, първо трябва да се получи свободно, предварително и информирано съгласие (СПИС). Справянето с проблемите на собствеността, правата върху интелектуалната собственост и споделянето на ползите, както и насърчаването на учтивото представяне и избягването на културно присвояване, помага за запазване на идентичността на НКН.

3.2. Цифрови и технологични стратегии

Технологиите и дигиталните техники на дигиталната ера са много важни. Цифровата документация и архивиране съхраняват НКН, използвайки 3D моделиране, дигитална фотография, аудио и видео записи, както и дигитални технологии. Дългосрочното съхранение се гарантира чрез изграждането на леснодостъпни онлайн архиви и бази данни в съответствие със силни механизми за съхранение и архивиране.

Цифровото предаване и образование използват платформи за онлайн изложби, виртуални обиколки и обучителни филми, за да включат НКН в учебната среда и по този начин да насърчат съживяването на езика. Въпреки това, внимателното използване на технологиите е абсолютно важно. Осъзнавайки дигиталното разделение, усилията трябва да бъдат насочени към предоставяне на достъп, но все пак да се поддържа осведоменост за възможността за невярно представяне.

Технологията трябва да бъде инструмент, който да помага, а не заместител на конвенционалното предаване.

3.3 Институционални рамки и политика

Доброто управление на НКН зависи от стабилни институционални рамки и политики. Интегрирането на НКН в националните и местните

политики означава изграждане на законодателни рамки, разпределение на ресурси, включително опазване на културните стратегии и планове за развитие, и по този начин укрепване на международното сътрудничество и координация за подпомагане на проекти в слабо развити райони, спомага за споделянето на най-добри практики и укрепва мрежите и съюзите.

Повишаването на осведомеността и образованието помагат НКН да бъде включено в училищните програми, да се създават публични кампании и да се подготвят специалисти в съответните области.

3.4 Развитие и устойчивост

Не може да се надцени приносът на НКН за развитието и устойчивостта. Устойчивият туризъм и НКН създават проекти, почитащи културните ценности, които помагат на близкото население. Подкрепяйки традиционните занаяти и бизнес, НКН и икономическото развитие помагат за обучението и насърчаването на справедливата търговия.

Разбирайки тясното взаимодействие между НКН и околната среда, НКН и екологичната устойчивост допълват конвенционалните методи, които помагат за опазването и включването на НКН в проекти за устойчиво развитие. Тези видове автентичност са повлияни от няколко елемента, включително контекста, вярванията, действията, културната идентификация, изпълненията и мненията на публиката, така че да не си противоречат.

Познаването на гледните точки на практикуващите ще позволи на законодателите да вземат добри решения, които биха били в услуга както на туристите, така и на практикуващите. Насърчаването на НКН сред жителите е абсолютно необходимо, тъй като без знания и употреба НКН не може да се запази. По-младите поколения обаче показват по-малък интерес към НКН, което компрометира неговия растеж и влияе върху склонността на хората да бъдат практикуващи.

Наложително е да се подкрепят по-младите хора в справянето с предизвикателствата, с които се сблъскват в стремежа си да опазят и предадат НКН като дълготраен туристически ресурс.

Повече авторитети, предоставени на практикуващите и асоциациите в областта на НКН, ще помогнат да се гарантира, че НКН остава стойностна туристическа дестинация. Този подход може да спечели от съвместното съществуване на туризма и управлението на културното наследство, като по този начин определи задачите на всеки сектор.

Практикуващите в областта на НКН могат да защитят културните ценности и да увеличат социално-икономическата стойност на НКН, като възприемат търговски маркетинг, прилагайки подход на паралелни взаимоотношения. Постигането на социален и икономически растеж, без да се жертва бъдещето на следващите поколения, зависи от устойчивото пътуване.

Докато техниките, базирани на ресурсите, изучават как се предават ценностите на културното наследство (НКН), подходите, базирани на общността и ресурсите, могат да помогнат за постигането на устойчиво пътуване. Трябва да се направят три основни стъпки, за да се превърне НКН в устойчив туристически ресурс: мотивиране на развитието както в туризма, така и едновременно защита на НКН чрез насърчаване на НКН сред жителите, предоставяне на повече авторитети на практикуващите в областта на НКН и по този начин гарантиране на устойчивостта на НКН.

Насърчаването на НКН сред жителите ще повиши тяхното любопитство и стойност в социалната, културната и финансовата сфера.

3.5. Криза, реакция и готовност

И накрая, готовността и реакцията при кризи са наистина от съществено значение. Докато дигиталното съхранение предпазва от загуба, плановете за управление на риска за обектите и практиките на НКН помагат за намаляване на ефекта от бедствия и конфликти.

Наред с подпомагането на проекти, ръководени от общността, както по време на, така и след бедствия, системите за реагиране при извънредни ситуации предлагат финансова и логистична подкрепа. Тези всеобхватни стратегии ще ни помогнат да гарантираме защитата и енергията на НКН за следващите поколения.

Заклучение

За правилното опазване и управление на нематериалното културно наследство (НКН) е необходима цялостна стратегия, включваща активно участие на общността, използване на технологии, солидни политически рамки, дългосрочно развитие и проактивно управление на кризи.

Основна идея в опазването на НКН е общностно-центричността, която трябва да бъде схваната и приложена. Започвайки с партиципативно документиране и инвентаризация – при която общностите директно наименуват, документират и категоризират своето културно наследство – този процес продължава.

Два начина за почитане на местните знания и гледни точки са устните истории и картографирането на общността. Това гарантира, че общностите запазват собствеността и контрола върху съхраняваните от тях ресурси. От гледна точка на обществото, защитата също е много важна. Чрез програми за обучение и семинари за хора от много поколения, подкрепящи конвенционалните начини за предаване на информация, лидерите и практикуващите в общността се овластяват.

Създаването на специални места за практикуване и честване на НКН помага за по-нататъшното му поддържане. Всички тези инициативи се въртят около ключови морални въпроси. Преди да се проведе каквото и да е проучване или документиране, хората трябва да предоставят своето свободно, предварително и информирано разрешение (СПИС).

Уважението към собствеността, правата върху интелектуална собственост и споделянето на ползите ще помогне за запазване на автентичността и чистотата на НКН чрез силна борба срещу културното присвояване.

Поддържането на НКН живо в наши дни разчита най-вече на цифрови техники и технологии. Цифрови фотоапарати, 3D моделиране, аудио и видео данни и цифрова фотография се използват за цифрово документиране и архивиране, за да се регистрира и поддържа НКН безопасно.

Единствените начини да се гарантира, че цифровите ресурси ще съществуват дълго време, са създаването на леснодостъпни онлайн архиви и библиотеки и изграждането на надеждни системи за съхранение и архивиране. Чрез цифрови инструменти – онлайн изложби, виртуални обиколки и обучителни филми – образованието и цифровото предаване доставят НКН на повече хора.

Използването на цифрови инструменти за връщане и разпространение на езици и проектирането на обучителни материали, включително НКН, както за официална, така и за неформална учебна среда, ще спомогне за по-нататъшното засилване на неговото влияние. Въпреки това, интелигентното прилагане на технологиите е от решаващо значение. Като се има предвид цифровата празнина, трябва да се положат усилия за гарантиране на равен достъп, като същевременно се следи за евентуално невярно представяне. Технологията трябва да помага за подобряване, а не за замяна на конвенционалните средства за комуникация.

Необходими са силни институционални структури и политики, за да се контролира достатъчно НКН. Включването на НКН в националните и местните политики означава защита на идеите в културните политики и планове за развитие, изграждане на законодателство за защита на НКН и за неговото разширяване, както и разпределяне на подходящи национални и местни средства.

Чрез публикации, конференции и семинари, международното сътрудничество и сътрудничество служат за създаване на мрежи и партньорства. Те също така позволяват обмен на най-добри практики и знания. Това подкрепя световни инициативи за опазване на НКН в райони, преживяващи конфликти и голяма опасност от бедствия. Инициативите за повишаване на осведомеността и образование,

включващи НКН в училищните програми на всички нива, кампаниите за повишаване на обществената осведоменост и професионалното обучение в съответните области като образование, туризъм и управление на културното наследство, ще позволят на всеки да научи повече за НКН и да го оцени.

Участието на НКН в устойчивостта и разширяването става все по-важно. Чрез повишаване на осведомеността за НКН и гарантиране, че туристическите компании поддържат традиционните ценности и избягват превръщането на историята в стока, програмите за устойчив туризъм са от полза за близките райони.

Чрез предоставяне на инструменти и обучение, НКН и икономическото развитие подкрепят разширяването на традиционните занаяти и предприятия, свързани с НКН. Това спомага за разширяването на културните ценности и справедливата търговия. НКН насърчава конвенционалните знания и практики, които спомагат за опазването на околната среда, тъй като е неразривно свързана с околната среда. То подкрепя екологичната устойчивост самостоятелно, както и включването ѝ в по-обширни схеми за устойчиво развитие.

Поддържането на НКН при непредвидени събития в крайна сметка зависи от подготовката и способността за управление на кризи. Методологиите за управление на риска са от решаващо значение за операциите и обектите, свързани с НКН. Те обхващат стратегии за намаляване на последиците от пандемии, природни бедствия и войни. Разработването на стратегии за възстановяване помага на НКН да се възстанови и да функционира след бедствия; цифровото му съхранение и записване помагат за предотвратяване на загуба на данни.

Системите за реагиране при извънредни ситуации предоставят финансова и логистична подкрепа на работещите с НКН и на групите, засегнати от извънредни ситуации. Те също така дават възможност на инициативи, ръководени от общността, да проследяват и защитават НКН както по време на, така и след кризи. Тези всеобхватни, свързани планове ще ни позволят да гарантираме, че НКН ще оцелее и ще се предава на следващите поколения.

Референции

Дасия Виехо-Роуз и Мари Луиз Стик Сьоренсен (2015), Глава 17 Културно наследство и въоръжен конфликт: Нови въпроси за една стара връзка - В: *Наръчникът на Палгрейв за съвременни изследвания на наследството*, ред. от Ема Уотъртън и Стив Уотсън, 281-296, ISBN 978-1-349-45123-4, 978-1-137-29356-5 (електронна книга), DOI 10.1057/9781137293565

Лая Коломер (2024) Ролята на културното наследство в процесите на интеграция на имигрантите в Норвегия, *Norwegian Archaeological Review*, 57:2, 126-144, DOI: 10.1080/00293652.2025.2451428

Мила Сантова (2011). Нематериално културно наследство: проблеми. *Български фолклор*, 89-100. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=171771>

Na Li, Xiaokang Li & Wen Xiao (2025) Категории и критерии за ниво на застрашеност на нематериалното културно наследство, *Humanities and Social Sciences Communications*, 12:271, <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04595-4>

Qiu, Q., Zuo, Y., Zhang, M. (2022) Нематериално културно наследство в туризма: Преглед на изследванията и проучване на бъдещата програма. *Land*, 11, 139. <https://doi.org/10.3390/land11010139>

Суджунг Ким, Мишел Уитфорд и Чарлз Аркодия (2019), Развитие на нематериалното културно наследство като устойчив туристически ресурс: перспективите на практикуващите нематериално културно наследство, *Journal of Heritage Tourism*, DOI: 10.1080/1743873X.2018.1561703

Янислав Желев, Мария Монова-Желева, Радовеста Стюарт (2021) Дигиталното бъдеще на нематериалното културно наследство – предизвикателства и инициативи, *дигитално представяне и опазване на културното и научното наследство. Сборник от конференции*. Том 11, София, България: Институт по математика и информатика – БАН, ISSN: 1314-4006, eISSN: 2535-0366

Янцин Фанг (2024), Актуално състояние, проблеми и контрамерки за наследство и защита на нематериалното културно наследство в колежанското образование, *Academic Journal of Humanities & Social Sciences*, 7:8 227-236, ISSN 2616-5783, DOI: 10.25236/AJHSS.2024.070835

Ethical considerations in ICH

Chapter 10

Глава 10. Етични съображения в нематериалното културно наследство: собственост, съгласие, представителство и културна чувствителност

Соня Авелар

Училище по бизнес и икономика – CEEApIA – Азорски университет

Хоселия Фонсека

Факултет по социални и хуманитарни науки – Катедра по образование

Тереза Борхес-Тиаго

Училище по бизнес и икономика – CEEApIA – Азорски университет

1. Въведение

„Опазването на нематериалното културно наследство изисква мост между уважението към културното многообразие и етичното стопанисване, като се гарантира, че общностите запазват собствеността и гласа си при споделянето на богатия гоблен на човешките традиции.“

Нематериалното културно наследство (НКН) са всички онези елементи, признати за съществени за културната идентичност от общностите. Следователно НКН е живо и постоянно развиващо се, предавано през поколенията. То включва богата гама от устни традиции, сценични изкуства, социални обичаи, ритуали, празнични тържества и дълбоко разбиране на заобикалящата ги среда.

Красотата на НКН е, че дава на общностите силно чувство за идентичност и приемственост, като същевременно насърчава оценяването на културното многообразие и човешкото творчество. Документирането и опазването на НКН обаче повдигат критични

етични проблеми, особено по отношение на културната собственост и правата върху интелектуална собственост, тъй като много традиционни практики и системи от знания принадлежат колективно на общности, а не на отделни лица. Настоящата глава се фокусира върху различните аспекти на взаимосвързването на НКН и етиката, започвайки с определението за етика и преминавайки към перспективите и опасенията, повдигнати през годините в тази област, които се срещат в литературата.

2. Концептуална рамка

Запазването на културното и нематериално наследство изисква ясно разбиране на етиката и културата. Етиката, произлизаща от гръцката дума за *етос*, се отнася до принципи, насочващи човешките действия към доброто. Културата обхваща знанията, изкуството, морала, обичаите и вярванията, придобити социално, формирайки както материални (изкуство), така и нематериални (обичаи, знания) измерения, които са в основата на социалната идентичност.

Съществува присъща връзка между културата и идентичността, оформена чрез взаимодействия с други хора в определено време и пространство. Културната интерпретация помага на хората да открият себе си и да намерят смисъл в своята реалност. Признаването на културното многообразие е от съществено значение за насърчаване на межкултурния диалог и осигуряване на оцеляването на малцинствените култури.

Пренебрегването или заличаването на нематериалното наследство на една общност подкопава нейната идентичност и налага културно господство, като в крайна сметка намалява богатството на културното взаимодействие в днешното глобално общество. Следователно защитата на нематериалното наследство е критична стъпка за насърчаване на приобщаването и социокултурното пресъздаване.

2.1 Дефиниране на етичните практики в никалното наследство

НКАН въплъщава богатите и жизнени традиции, практики и изрази, които са значими за общностите и са жизненоважни за тяхната културна идентичност. Следователно, грижата за него е от съществено значение за запазването на културното многообразие и насърчаването на межкултурния диалог във все по-глобализиращия се свят. Етичните дилеми, свързани със защитата на нематериалното културно наследство, обаче са доста сложни и нюансирани.

Основен етичен принцип е собствеността и контролът от страна на общността. Тъй като НКАН е дълбоко свързано с общностите, които го създават и поддържат, те трябва да играят централна роля в решенията относно неговото документиране, съхранение и споделяне. Това повдига уместни въпроси относно динамиката на властта между местните общности и външни заинтересовани страни като правителства, неправителствени организации и културни институции. Автентичността и целостта също са основни проблеми.

Тъй като НКАН естествено се развива, усилията за опазване не трябва да целят „замразяване“ на културните практики, тъй като това би могло да подкопае тяхната автентичност. Вместо това, инициативите трябва да насърчават продължаващата жизненост и адаптиране на НКАН. Културните права са друго ключово етично съображение. Въпреки че общностите имат право да поддържат и предават своето наследство, тези права трябва да бъдат балансирани с индивидуалните човешки права, въпросите на интелектуалната собственост и справедливия достъп до културни ползи.

ЮНЕСКО (2003) предлага насоки, които подчертават важността на зачитането на общностите, приемането на културното многообразие и практикуването на устойчиво управление на наследството.

2.2 Принципи на собственост и попечителство

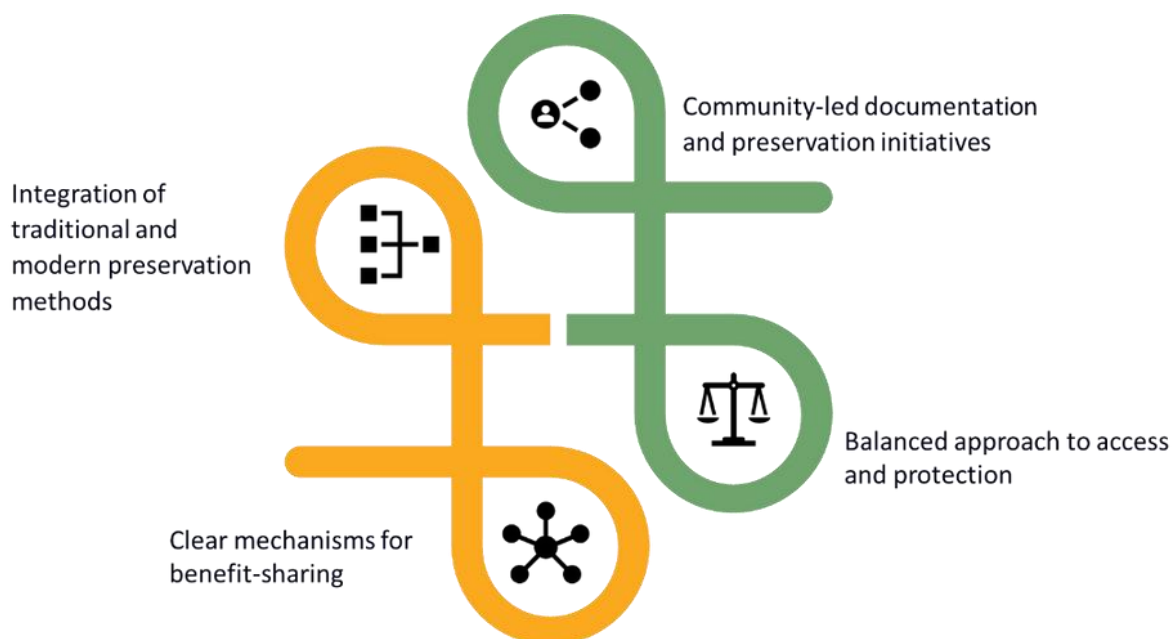
Собствеността и пазенето на НКН представляват редица сложни предизвикателства, когато става въпрос за опазване на културата. Според Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г., НКН обхваща практиките, изразите, знанията и културните пространства, които са дълбоко свързани с общностите. НКН е динамично и колективно, което затруднява претенцията за изключителна собственост, за разлика от традиционната собственост.

Киршенблат-Гимблет (2004) посочва, че НКН не може да бъде точно категоризирано съгласно конвенционалните закони за собствеността, тъй като то се развива заедно с общностите, които го поддържат. Правните рамки често срещат трудности при справянето с тези сложности, особено предвид ограниченията на законите за интелектуална собственост. Концепцията за пазене въвежда още повече трудности, особено когато става въпрос за определяне кои са отговорните пазители и какви трябва да бъдат техните роли. Освен това съществува съвременното предизвикателство за балансиране на документацията с традиционните начини за предаване на знания.

Актуалните проблеми включват и рисковете от търговска експлоатация, културно присвояване, ефектите от глобализацията и как цифровите технологии влияят върху достъпа и съхранението. За да се справят с тези предизвикателства, Стефано и Дейвис (2017) предлагат рамка за устойчиво управление на НКН, която се фокусира върху инициативи за опазване, ефективни методи и механизми за споделяне на ползите (виж Фигура 4).

Фигура 4. Размери за устойчиво управление на НКН

С поглед към бъдещето, тази перспектива е подсилена от оперативните директиви на ЮНЕСКО, които подчертават необходимостта от развиващи се стратегии за защита, които отговарят на съвременните предизвикателства, като същевременно зачитат традиционните практики. Сложността на собствеността и съхранението на НКН изисква непрекъснати изследвания и разработване на политики.

3. Етични предизвикателства при документирането на никое национално наследство

Идеята за информирано съгласие надхвърля простото осигуряване на честност между изследователите и тези, които документират или споделят културни спомени. Тя подчертава значението на индивидуалната и общностната автономия при вземането на решения относно техните културни практики и как те се съхраняват и споделят.

Установяването на информирано и обмислено съгласие е от решаващо значение за предотвратяване на присвояването и злоупотребата – понякога дори експлоатацията – на култури, особено на малцинствените групи. За да се постигне това, общностите трябва да бъдат овластени да оценяват последиците от своите действия (както е отбелязано в

принцип 9, ЮНЕСКО, 2003 г.), независимо дали това е пряко или като се позволява на други да изучават и да се ангажират с тяхното наследство.

От съществено значение е общността да поеме споделена отговорност за разпознаването на заплахите за своята култура и да участва активно в процесите на вземане на решения, насочени към предотвратяване или намаляване на тези рискове (както е посочено в принцип 10, ЮНЕСКО, 2003 г.).

3.1. Представяне и невярно представяне

Начинът, по който културното наследство е представено, а понякога и погрешно, е ключов въпрос за опазването на културата. Той повдига важни въпроси за автентичността, етиката и динамиката на самата култура. Когато говорим за етика, често става дума за точно представяне на културните изрази на общностите, като същевременно се опитваме да избегнем клопките на комерсиализацията или изкривяването.

Погрешното представяне може да бъде особено вредно, особено когато културните практики се комерсиализират или променят за външна публика, тъй като това може да промени самата идентичност на тези култури. Когато културните елементи се опростяват или възпроизвеждат, това може да лиши от тяхната автентичност, което води до стереотипи и заглушаване на гласовете на маргинализираните групи.

Чудесен пример за етично представяне се намира в общностния стенопис, където недостатъчно представените групи използват публичното изкуство, за да изразят своята културна идентичност и да се справят със социални проблеми. Последните проучвания обаче показват, че тези стенописи са застрашени от заличаване поради градското развитие и липсата на защитни мерки, което подчертава етичното задължение за опазване на тези културни изрази. Освен това, усилията за дигитализиране и осигуряване на справедлив достъп до документалното наследство трябва да се извършват с внимателни

правни и политически съображения, като се гарантира, че правата и гласовете на участващите култури са приоритетни.

Докато много институции се фокусират върху придобиването на културни материали с ясен произход и проверена автентичност, продължаващото предизвикателство е да се прави разлика между истински културни представяния и поетапна автентичност, която може да размие истинската същност на културната идентичност. Храната, по-специално, е мощен начин за поддържане на културната автентичност, служейки като средство за изразяване на наследството и противопоставяне на хомогенизиращите ефекти на глобализацията. Следователно, тя се нуждае от всеобхватен подход към културното представяне, който набляга на автентичността, осигурявайки етичното опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство за бъдещите поколения.

3.2. Културна чувствителност и присвояване

Последните изследвания сочат, че сложните проблеми, свързани с културното оценяване и присвояване, подчертават важността на намирането на баланс между честването на културите и отчитането на етичните последици. Терминът „културно тарифиране“ се отнася до това как нашите възгледи за присвояването са повлияни от възприеманите разходи и ползи от културния обмен (Oshotse et al., 2024). За да се ангажираме истински с дадена култура, трябва да насърчаваме истински взаимодействия, да гарантираме справедлив обмен и да получим съгласие от участващите общности.

За съжаление, културната експлоатация често произтича от превръщането в стока, погрешното представяне и икономическите неравенства. Когато церемониите на коренното население се трансформират в туристически атракции, те губят своето свещено значение, което може да бъде обезпокоително; стереотипните представяния увековечават вредни митове; а в сферата на традиционните занаяти занаятчиите често получават малко

възнаграждение, докато посредниците жънат плодовете, изостряйки неравенствата (Gertner, 2019).

Освен това, туристическата инфраструктура може да измести местните общности и да наруши тяхното културно наследство. За да насърчим етичното културно ангажиране, трябва да дадем приоритет на уважението, справедливите икономически практики и съгласието на общността, за да защитим културната автентичност и идентичност.

4. Етични съображения при опазването и популяризирането на НКН

Опазването на НКН е свързано с намирането на златната среда между защитата на традиционните практики и адаптирането им към съвременния ни свят. Поддръжниците подчертават важността на запазването на културните изрази верни на корените им, тъй като това е жизненоважно за опазването на идентичността и осигуряването на културно разнообразие за бъдещите поколения.

От друга страна, някои критици твърдят, че културните практики трябва да се развиват, за да останат актуални в нашето все по-глобализирано общество. Едно от най-големите препятствия пред опазването на НКН е как да се разпределят ресурсите ефективно. Изследванията на туризма, свързан с НКН, посочват необходимостта от устойчиво управление на ресурсите, оценка на въздействието на туризма и разбиране на поведението на посетителите.

Появяват се нови стратегии, които дават приоритет на създаването на места, възприемат технологичния напредък и се фокусират върху екологичната устойчивост, за да стимулират усилията за опазване (Kateliava et al., 2020). Дори и с тези предизвикателства, опазването на НКН е от съществено значение за поддържането на културното разнообразие, насърчаването на устойчивостта на общността и предаването на знания през поколенията. Изчезването на културните практики не е предрешен резултат; това е нещо, за което можем активно да работим, за да предотвратим.

4.1 Комерсиализация на несекретното наследство

Комерсиализацията на НКН за туристически и пазарни цели повдига някои сериозни етични опасения. НКН е жизненоважна част от културната идентичност и принадлежност и когато се превърне в стока, рискува да загуби своята автентичност и първоначално значение, превръщайки се просто в още един продукт за външни лица (Hsu et al., 2022).

Тази промяна може да промени контекста на културните изрази, потенциално намалявайки тяхното социално и духовно значение и застрашвайки идентичността на общностите, които ги ценят. Един основен етичен проблем е неравномерното разпределение на икономическите ползи.

Докато външни заинтересовани страни печелят от комерсиализацията на НКН, местните общности, истинските пазители на това наследство, често виждат много малка финансова печалба (Zhang et al., 2023). Това икономическо неравенство води до експлоатация, особено за коренното население и маргинализираните групи, които може да нямат средства да защитят културното си наследство от присвояване. Туризмът, свързан с културното наследство, е изправен пред критики за това, че се възползва от местните култури, като същевременно предоставя оскъдни ползи на участващите общности.

Много селски райони се оказват икономически зависими от туризма, оставяйки им малко възможности, освен да комерсиализират наследството си, което само задълбочава циклите на комерсиализация и лишаване от права.

Справянето с тези проблеми изисква етични и справедливи подходи, които дават приоритет на овластяването на общността, справедливото икономическо разпределение и запазването на присъщата стойност на нематериалното културно наследство.

4.2 Балансиране на глобалната промоция с местната значимост

Глобалното популяризиране на НКН носи смесица от предизвикателства и възможности, особено що се отнася до уважението към общностите, които са създали тези традиции, като същевременно ги разпространяват по-широко.

Съществуват различни мнения между културните институции и мигрантските общности относно това как да се съхранява и споделя НКН, което подчертава необходимостта от стратегии, които могат да преодолеят тези различия. Комерсиализацията на НКН често създава неудобство за специалистите по културно наследство, разкривайки продължаващото напрежение между целите на опазването и изискванията на пазара.

В туристическия сектор практикуващите се борят с решаващата задача да запазят автентичността непокътната, като същевременно избягват отчуждение или културно изкривяване.

Дигиталните платформи предлагат вълнуващи нови начини за комуникация и популяризиране на ценностите на НКН, но те също така рискуват да превърнат тези традиции в обикновени стоки, ако не се третират внимателно. За ефективното популяризиране на НКН в световен мащаб е жизненоважно да се възприеме подход на участие, който включва местни общности, академични среди, частния сектор, неправителствени организации и правителства.

Такива съвместни усилия могат да помогнат за опазването на културното наследство, като същевременно защитават културните идентичности и се справят с недостатъчното представителство на мигрантските общности в инициативите за участие в наследството и опазване на него. Този модел с участието на множество заинтересовани страни насърчава приобщаването и се справя със сложността на опазването на НКН в нашия взаимосвързан свят.

5. Препоръки за етични практики в несекретното наследство

За да се ангажираме наистина ефективно с НКН, са необходими етични рамки, които поставят участието и овластяването на общността на преден план. Изключително важно е местните общности да се разглеждат като ключови играчи, като се гарантира, че техните гласове и приноси са в основата на усилията за опазване.

Когато хората участват смислено, това не само насърчава устойчивостта, но и гарантира, че инициативите резонират с ценностите на общността. Освен това, интегрирането на цифровите технологии може да повиши достъпността и приобщаването, като даде платформа на маргинализираните гласове и създаде повече възможности за ангажиране.

5.1 Подходи, ориентирани към общността

Фундаментален принцип в опазването на НКН е идеята за самоуправление на общността. От съществено значение е изследователите да изграждат взаимоотношения, основани на доверие, открит диалог и взаимно уважение.

Етичното ангажиране започва с получаване на културно подходящо информирано съгласие и отива по-далеч, като включва активно сътрудничество при определянето на изследователските цели и методологии. Членовете на общността трябва да бъдат на преден план, играейки жизненоважна роля във формирането на резултатите, които не само допринасят за напредъка на научните изследвания, но и служат на техните собствени интереси.

5.2 Етична документация и представителство

Документирането на никое културно наследство е деликатна задача, особено когато става въпрос за свещени или ограничени елементи. От съществено значение е общностите да имат контрол върху това, което

се записва и споделя, което означава, че методите на изследване трябва да бъдат гъвкави и да уважават традиционните начини за предаване на знания. Внимателният превод и представяне са ключови за запазване на автентичността на културните изрази, като същевременно ги правят достъпни за по-широка аудитория.

5.3 Дигитални предизвикателства и възможности

Въпреки че дигиталните технологии предлагат вълнуващи възможности за документиране и опазване на никое културно наследство, те също така идват с някои сериозни предизвикателства, като опасения относно суверенитета на данните, поверителността и риска от културно присвояване.

Изключително важно е изследователите да установят ясни протоколи, които защитават интересите на общността, като гарантират, че управлението на данните е етично и постига баланс между достъп и контрол.

5.4 Справедливо споделяне на ползите

Изследванията наистина трябва да се стремят да донесат реални ползи за общностите, които допринасят за тях. Това означава да се отдаде дължимото признание, да се гарантира, че всеки има равен достъп до откритията и да се подкрепят инициативи, ръководени от самата общност.

Що се отнася до търговската употреба, е изключително важно да се установят справедливи споразумения относно правата върху интелектуалната собственост и компенсациите, за да се избегне всякакъв вид експлоатация.

5.5 Продължително участие и отчетност

Изграждането на дългосрочни партньорства с общностите е от решаващо значение за провеждането на етични изследвания.

Следенето на въздействието на проектите и справянето с всички непредвидени последици може да помогне за насърчаване на доверието и да гарантира, че подкрепата за усилията за опазване на културното наследство продължава да процъфтява.

5.6 Ролята на международните организации

ЮНЕСКО и различни световни организации са от решаващо значение за установяването на етични стандарти, особено чрез рамки като Конвенцията от 2003 г. Тези институции не само предлагат изграждане на капацитет, политическо ръководство и финансова подкрепа, но и подкрепят участието на общността, културното многообразие и практиките за устойчиво наследство.

Чрез възприемане на тези най-добри практики може да се гарантира опазването на нематериалното културно наследство и да се доведат до по-етични, справедливи и устойчиви резултати, защитавайки културното наследство, като същевременно насърчават социалното единство и разбирателство между общностите.

Заклучение

Документирането, опазването и популяризирането на НКН са свързани с набор от сложни етични предизвикателства, които изискват внимателно обмисляне и балансиран подход. С навлизането на специалистите и заинтересованите страни в областта на НКН, те се сблъскват с чувствителни въпроси, които могат значително да засегнат общностите, традиционните системи от знания и устойчивостта на културите.

В основата на етичните практики на НКН е основният принцип за зачитане на правата на общността и културния суверенитет. Етичният кодекс на ЮНЕСКО подчертава, че общностите трябва да имат основен контрол върху своите културни изрази и да решават как тяхното наследство се документира, съхранява и споделя. Този принцип е особено важен в днешната бързо развиваща се дигитална епоха и

глобалния обмен на култури. Що се отнася до документирането, съществуват сериозни етични опасения относно съгласието, представителството и културната чувствителност.

Изследователите и специалистите по културно наследство трябва да бъдат бдителни, като гарантират, че методите им не подкопават целостта на културните практики или не разкриват чувствителни културни знания. Насоките на Международния съвет на музеите (ИКОМ) подчертават необходимостта от получаване на информирано съгласие и установяване на ясни протоколи за събиране и съхранение на данни, които зачитат културните практики.

Усилията за опазване трябва да постигнат баланс между защитата на културното наследство и признаването на динамичния, развиващ се характер на живите традиции. Съществува силно етично задължение да се избягва „замразяването“ на културните практики във времето или налагането на външни стандарти за автентичност. Вместо това, инициативите за опазване трябва да дадат възможност на общностите да поддържат и предават своето наследство по начини, които резонират със съвременния живот.

Популяризирането и споделянето на НКН повдигат въпроси относно културното присвояване, комерсиализацията и споделянето на ползите. Заинтересованите страни трябва да гарантират, че промоционалните дейности не водят до експлоатация или погрешно представяне на културните практики.

Наистина е важно да се създадат справедливи и честни системи за споделяне на ползите, които гарантират, че общностите получават признанието и компенсацията, които заслужават за своя културен принос. Напредъкът в тази посока изисква колективен ангажимент към етичните принципи, когато става въпрос за управление на НКН (вижте Таблица 2).

Таблица 2. Матрица на призивите за действие

За общности	За изследователи	За политиците	За глобални организации
Да отстояват правата си в управлението на НКН Разработване на вътрешни протоколи за документиране и споделяне на наследството Участвайте активно в дискусии по политики, засягащи тяхното културно наследство	Приемете методологии за участие в изследвания Прилагане на строги етични насоки в изследователските практики Осигуряване на прозрачна комуникация със заинтересованите страни в общността	Разработване на правни рамки, които защитават правата на общността Създаване на механизми за смислени консултации с общността Подкрепете инициативи за устойчиво управление на наследството	Укрепване на международното сътрудничество в етичните практики на никое национално наследство Осигуряване на ресурси и подкрепа за изграждане на капацитет Улесняване на диалога между заинтересованите страни

Идеята, че нематериалното културно наследство може да се развива, като същевременно се придържа към основните си ценности, открива вълнуващи възможности за културен пейзаж, който е едновременно приобщаващ и адаптивен, такъв, който истински отразява богатия и разнообразен гоблен на човешкия опит.

Напрежението между опазването и развитието на нематериалното културно наследство подчертава важността на справянето с основни въпроси за това как да се постигне баланс между опазването на наследството и насърчаването на иновациите.

Това предизвикателство призовава общностите, политиците и учените да се ориентират в сложната връзка между културната приемственост и

промяната в днешния свят. Следователно, това обозначава спешната нужда от рамка за управление, която дава приоритет на колективната собственост и управление на културните активи, признавайки уникалните връзки между местните общности и тяхното наследство, като същевременно се справя с историческите несправедливости, свързани с културното присвояване.

Грижата за културното наследство е от решаващо значение за запазването му живо, смислено и устойчиво за идните поколения. Моментът да се предприемат действия е сега, като се призовават всички членове на общността да работят заедно, за да защитават, съхраняват и популяризират нематериалното културно наследство по начини, които почитат тези, които са го създали, уважават тези, които го пазят, и в крайна сметка са от полза за цялото човечество.

Референции

Гертнер, Р. К. (2019). Въздействието на културното присвояване върху имиджа на дестинацията, туризма и гостоприемството. *Thunderbird International Business Review*, 61 (6), 873-877. DOI: 10.1002/tie.22068

Hsu, FC, Zhang, S., Zhang, Y., & Lee, TJ (2022). Поведение при вземане на решения в устойчивото развитие на туризма, свързан с нематериално културно наследство. *International Journal of Tourism Research*, 24 (6), 800-812. DOI: 10.1002/jtr.2546

Кателиева, М., Мухар, А. и Пенкер, М. (2020). Знания, свързани с природата, като нематериално културно наследство: Опазване и използване на туризма в Австрия. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 18 (6), 673-689. DOI: 10.1080/14766825.2019.1693581

Киршенблат-Гимблет, Б. (2004). Нематериалното наследство като метакултурна продукция. *Museum International*, 56 (1-2), 52-65. DOI: 10.1111/j.1350-0775.2004.00458.x

Ошотсе, А., Берда, Й. и Голдбърг, А. (2024). Културно тарифиране: Присвояване и право на преминаване на културни граници. *American Sociological Review*, 89 (2), 346-390. DOI: 10.1177/00031224231225665

Стефано, М.Л. и Дейвис, П. (ред.). (2017). *Справочникът на Routledge за нематериално културно наследство*. Тейлър и Франсис.

ЮНЕСКО (2003). *Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство*.

Zhang, M., Guo, X., Guo, X., & Jolibert, A. (2023). Намерение на потребителите за покупка на продукти от нематериалното културно наследство (ICNP): ефекти от културната идентичност, потребителските знания и вида производство. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 35 (3), 726-744. DOI: 10.1108/APJML-11-2021-0831

Funding and Resource Mobilization for Intangible Cultural Heritage

Chapter 11

Глава 11. Финансиране и мобилизиране на ресурси за нематериално културно наследство

Христо Беров, доц. д-р

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и фондация

„Pax Rhodopica“, България

1. Въведение

Нематериалното културно наследство (НКН) е жизненоважна част от идентичността на всяка общност, но често е изправено пред риск от изчезване поради глобализацията, урбанизацията и други социално-икономически фактори. З

а да се гарантира неговото опазване и предаване на бъдещите поколения, е необходимо разработването на ефективни стратегии за финансиране и мобилизиране на ресурси. Тази глава изследва различни подходи за предоставяне на финансова и друга подкрепа за проекти, свързани с изследването, документирането, опазването и популяризирането на НКН, като се фокусира върху възможностите за сътрудничество с държавни институции и неправителствени организации, позовавайки се на картографирането на ситуацията в България и най-добрите практики.

2. Ресурси за научни изследвания

Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство (приета през 2003 г.) е основният и определящ международен инструмент, чиято цел е да защитава и популяризира живото културно наследство на човечеството. Тя обхваща устните

традиции, сценичните изкуства, социалните практики, ритуалите, празничните събития, знанията и практиките, свързани с природата и вселената, или знанията и уменията за производство на традиционни занаяти.

Тя подчертава значението на общностите, които са носители на това наследство, и насърчава участието им в неговото опазване. Тя също така призовава държавите да създадат национални инвентаризации на нематериалното културно наследство и да предприемат мерки за неговото опазване.

В усилията си да подпомогне опазването на живото наследство, Секретариатът на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство разработва набор от онлайн инструменти за образование и управление на знанията, предоставящи ценни данни и ресурси на всички заинтересовани страни. Тези инструменти са предназначени да улеснят достъпа до информация и да насърчат ефективното опазване на нематериалното културно наследство (НКН).

Сред основните ресурси са дигиталните визуализации, позволяващи потапяне в света на нематериалното културно наследство, изследване на връзките му с природата и факторите, които го застрашават. Наред с това, 62 тематични обучителни материала с отворен достъп укрепват капацитета в ключови области като инвентаризация, разработване на политики и искане на помощ.

Инструментариумът за устойчиво развитие с над 30 казуса демонстрира приноса на нематериалното културно наследство за устойчивото развитие. За образователни цели е създадена видео анимация по въпросите на пола и нематериалното културно наследство, придружена от бележки на презентатора. Интерактивна библиография с над 1000 препратки за научни изследвания, свързани с Конвенцията от 2003 г., предоставя ценен ресурс за изследователи и практики. Създаден е електронен регистър на нематериалното културно наследство (<https://www.unesco.org/en/intangible-cultural-heritage/grid?hub=365>) и Регистър на добрите практики за опазване на нематериалното културно

наследство

-

България

<https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=59>).

Той има за цел да идентифицира и подкрепи носителите на традиционни знания и умения, като по този начин гарантира предаването на тези ценни знания на бъдещите поколения.

3. Идентифициране на източниците на финансиране

Опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство изискват целенасочени усилия и устойчиво финансиране. В този контекст международните организации, по-специално ЮНЕСКО, играят ключова роля.

Чрез своята Конвенция за опазване на нематериалното културно наследство от 2003 г. ЮНЕСКО полага основите за международно сътрудничество и подкрепа. Програмата за участие на ЮНЕСКО (<https://www.unesco.org/en/member-states-portal/participation-programme>) предоставя специфични възможности за финансиране на проекти, които са в съответствие с приоритетите на организацията, като набляга на документирането, предаването и повишаването на осведомеността за нематериалното културно наследство.

Програмата за участие на ЮНЕСКО е важен инструмент за финансова подкрепа на проекти, които са в съответствие с ключовите приоритети на организацията. Тя е специално разработена, за да подпомага държавите членки, с особен акцент върху развиващите се страни. Тази програма се отличава с широкия си обхват, предоставяйки възможности за финансиране в различни области, които са от съществено значение за развитието на обществото. Те включват опазването на богатото културно наследство, развитието на качествено образование, подкрепата за научни изследвания и насърчаването на медийната грамотност.

Националните комисии за ЮНЕСКО в държавите членки играят ключова роля в подкрепата и популяризирането на нематериалното културно наследство (НКН). Всяка комисия действа като посредник между

националните институции и ЮНЕСКО, като съдейства за разработването и изпълнението на проекти, свързани с опазването на НКН.

Комисията предоставя съвети и насоки за кандидатстване по програми за финансиране на ЮНЕСКО, като например Програмата за участие, и подпомага общностите в процеса на документиране и опазване на тяхното културно наследство. Освен това, тя участва активно в повишаването на осведомеността за значението на НКН чрез организирането на събития, конференции и публикации.

Европейските фондове предлагат значителни възможности за финансиране. Програмата „Творческа Европа“ (<https://culture.ec.europa.eu/creative-europe>) подкрепя проекти в областта на културата и творчеството, включително тези, свързани с НКН.

Европейският фонд за регионално развитие (ЕФРР) може да финансира проекти, които допринасят за развитието на културния туризъм и опазването на културното наследство в регионите. Поканата за предложения на ЕИТ „Култура и творчество“, съфинансирана от „Хоризонт Европа“, подкрепя кратки, ориентирани към резултатите проекти, които се справят с настоящите предизвикателства в тези сектори. Особено внимание се обръща на проекти в области като мода, архитектура, културно наследство, аудиовизуални медии и игри, с цел ускоряване на комерсиализацията и пазарното навлизане на иновациите.

В трансграничните региони могат да се търсят възможности от програмата Interreg (<https://interreg.eu/calls-for-projects/>) за разработване на различни продукти и решения, стимулиращи регионалното развитие, които могат да включват такива, свързани с културното наследство и по-специално с нематериалното културно наследство.

Еразъм+ предлага значителни възможности за финансиране на инициативи и проекти, насочени към опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство. Тази връзка е дълбоко вкоренена в концепцията на Еразъм+, която набляга на културното многообразие,

приобщаването, образованието, участието на младежите и международното сътрудничество. Програмата подкрепя проекти в областта на образованието за предаване на знания и умения, свързани с нематериалното културно наследство, чрез семинари, обучения, обмен на добри практики и разработване на образователни материали.

Фокусът е върху младежкото и гражданското участие, като Еразъм+ насърчава участието на младите хора в опазването на културното наследство чрез младежки обмени и доброволчески проекти.

Проектите, насърчаващи международното сътрудничество, се подкрепят чрез три ключови действия: Ключово действие 1 (KA1) за мобилност на лицата, Ключово действие 2 (KA2) за сътрудничество между организации и Ключово действие 3 (KA3) за подкрепа на реформата на политиките. Конкретни примери за проекти включват документиране на традиционни занаяти, младежки обмени за изучаване на местните обичаи, образователни проекти за включване на културното наследство в учебните програми и обучение за опазване на занаятите.

(https://www.ease-hormones.org/what-we-do/research/european-research-funding/funding-programmes/erasmusplus/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiAw5W-BhAhEiwApv4goBE6MGGXwod4fHluq1SznkKrzZ31ZtE8nBJV_xgqFqLVymumtC7RbRoC53oQAvD_BwE)

Успоредно с това, Министерството на иновациите и растежа на България създава възможности за финансиране на малки и средни предприятия (МСП) чрез процедурата „Малки иновативни грантове“, част от програмата „Изследвания, иновации и дигитализация за интелигентна трансформация“ (2021-2027 г.).

Освен това, МСП могат да се възползват от близо 1000 иновационни услуги чрез Платформата за сътрудничество между висши учебни заведения, изследователски организации и предприятия.

Тези инициативи предоставят разнообразни възможности на младите хора и МСП да развиват своите творчески и иновативни идеи, допринасяйки за културното и икономическото развитие на страната.

([https://www.epc.bg/en/open-for-submission-procedure-bg16rfpr002-1005-small-innovative-grants-for-small-and-medium-sized-enterprises-\(smes\)-programme-research-innovation-and-digitalization-for-smart-transformation-2021-2027-n23](https://www.epc.bg/en/open-for-submission-procedure-bg16rfpr002-1005-small-innovative-grants-for-small-and-medium-sized-enterprises-(smes)-programme-research-innovation-and-digitalization-for-smart-transformation-2021-2027-n23))

Създаването на различни продукции, базирани на нематериално културно наследство, и представянето им пред широка аудитория, включително чуждестранна, се финансира и чрез програмите на Плана за възстановяване и устойчивост.

(https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/recovery-and-resilience-plan-bulgaria/bulgarias-recovery-and-resilience-supported-projects-nation-wide-investment-scheme_en).

Възможности за мобилизиране на ресурси могат да бъдат намерени и чрез финансовите инструменти на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Норвежкия финансов механизъм (<https://www.eeagrants.bg/en/about-us>).

Добър пример за такъв реализиран проект, свързан с нематериалното културно наследство, е проектът „Традициите ни обединяват“. Дейностите по проекта включват подготовка на представлението/спектакъла „Традициите ни обединяват“ (и представянето му в 10 малки населени места в областите Кърджали, Смолян и Пловдив и в Норвегия), създаване на детско училище за изработване на кукли с традиционни носии и традиционни маски, организиране на пътуваща изложба на кукли с народни носии и открити уроци по изработване на кукли на открито в 10 населени места в България.

За да се осигури устойчиво опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство (НКН) в България, е от съществено

значение да се идентифицират и използват разнообразни източници на финансиране.

На първо място, държавните програми играят ключова роля. Чрез програмите на Фонд „Научни изследвания“ (ФНИ) могат да бъдат подкрепени проектни предложения, тематично насочени към изследване и документиране на НКН.

Министерството на културата, чрез Националния фонд „Култура“ и програмата „Нематериално културно наследство“ (професионални ансамбли и носители на нематериално културно наследство), предоставя възможности за финансиране на проекти, свързани с опазването и популяризирането на културното наследство.

По отношение на Националния фонд „Култура“, подкрепата в направление „Културно наследство“ се изготвя в съответствие с правната рамка и определенията за културно наследство в Закона за културното наследство на Република България и Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство.

Тя е насочена към опазване, изследване и популяризиране на нематериалното културно наследство чрез интегриран подход, както и към дигитализация на културното наследство. Целта е да се разработят средства за подобрен достъп до културно наследство чрез цифрови технологии и предаване на културно съдържание чрез културен туризъм и въвеждане на устойчиви модели за културни индустрии на местно ниво.

В момента съществува в два модула – „Опазване и популяризиране на културното наследство“ и „Културни индустрии и културен туризъм“.

Програмата „Нематериално културно наследство“ има за цел да подпомогне професионалното представяне на народното изкуство, да съживи дейността на професионалните фолклорни ансамбли и да съхрани и поддържа фолклорното наследство на високо естетическо ниво.

Дейностите включват създаването на нови художествени продукти, представления, тематични концертни програми и др., разработване и

прилагане на образователни програми за ученици и студенти, както и развитие на творчески школи.

Очакваните резултати от дейностите са насочени към създаване на цялостни културни продукти, които показват многообразието на българския фолклор и допринасят за опазването на нематериалното културно наследство. Тези продукти ще подобрят възможностите за изследване и изучаване на фолклора и традициите, привличайки интереса на учащите.

Освен това ще бъдат създадени условия за развитие на творческия потенциал на млади творци в областта на фолклора, включително музиканти, певци и танцьори.

В крайна сметка ще се разширят възможностите за достъп до културно съдържание, осигурявайки по-широко разпространение и достъпност на културните ценности.

(https://mc.government.bg/files/10578_Programa%20-%20Ansambli%20-%202024.pdf)

Националната програма за младежта (2021-2025) си поставя за основна цел подобряването на качеството на живот и реализацията на младите хора в България, с акцент върху инвестирането в техния потенциал. Програмата е насочена към млади хора на възраст между 15 и 29 години и включва национални и местни структури, неправителствени организации и други заинтересовани страни.

В рамките на тематична област 3, „Свободно време, творчество и култура“, програмата има за цел да предостави на младите хора възможности за участие в различни инициативи, които обогатяват свободното им време, насърчават творческата им изява и съхраняват традициите. Тя се стреми и към повишаване на личната и социалната им култура и утвърждаване на тяхната идентичност.

(<https://nism.bg/en/nacionalna-programa-za-mladezta-2021-2025>)

Освен това много общини в България имат програми за подкрепа на местни културни инициативи, включително такива, фокусирани върху

несекретното културно наследство, и за този проект ежегодно се отделя бюджет от общински фонд „Култура“

- <https://kultura.sofia.bg/>;
- <https://culture.plovdiv.bg/>
- <https://www.varna.bg/en/91>

4. Стратегии за сътрудничество с държавни агенции, неправителствени организации и частни дарители

ЮНЕСКО си е поставила за цел да разшири участието на различни организации, като неправителствени организации (НПО), общности, експерти, професионални центрове и изследователски институции, в опазването на нематериалното наследство, въз основа на приетата конвенция. Тя е създала междуправителствен комитет и фонд за нематериално наследство за прилагане на Конвенцията, които изискват национални доклади и повишават осведомеността относно опазването на нематериалното наследство.

Конвенцията от 2003 г. подчертава съществената роля на неправителствените организации (НПО) в опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство (НКН).

На национално ниво държавите-страни се насърчават да интегрират НПО в своите усилия, особено при идентифицирането и дефинирането на НКН, тъй като НПО често имат най-тесен контакт с общностите, които са носители на това наследство. На международно ниво акредитираните НПО могат да предоставят консултантски услуги чрез Междуправителствения комитет.

От 2010 г. насам Общото събрание е акредитирало над 170 НПО. НПО, чиито дейности са свързани с НКН, се насърчават да кандидатстват за акредитация, особено ако са от развиващи се страни.

Държавите-страни се насърчават да създадат механизми за координация, улесняващи участието на общности, групи, отделни лица, експерти и изследователски институции в ключови дейности, като например идентифициране и дефиниране на НКН, съставяне на

инвентаризации, разработване и изпълнение на програми и проекти и подготовка на документи за номиниране.

Не на последно място, държавите-страни се призовават да създават и актуализират директории на заинтересовани страни, които могат да провеждат научни, технически и художествени изследвания за ефективно опазване на НКН, в съответствие с член 13 от Конвенцията от 2003 г. Тези директории служат като ценен ресурс за идентифициране на ключови партньори в опазването на културното наследство.

Сред добрите примери за такива организации в България са Националният комитет на ИКОМОС – България, Българската историческа асоциация, Фондация „Балканско наследство“ и сдружението с нестопанска цел „Мещера – Традиционни знания и занаяти“ (Информационен портал за НПО в България (ngobg.info)).

Иновационната стратегия за интелигентна специализация (ИСИС) за 2021-2027 г. е рамка, създадена от Европейската комисия, за да помогне на регионите и държавите членки да идентифицират и развият своите конкурентни предимства. Това се постига чрез фокусиране на инвестициите в ключови области, където има потенциал за растеж.

Това е ключов документ, който всяка държава членка на Европейския съюз е разработила, за да насочи инвестициите си в научни изследвания и иновации. Тази стратегия не е уникална за България, а е част от общоевропейска инициатива, насочена към насърчаване на икономическото развитие и регионалната конкурентоспособност.

Иновационната стратегия за интелигентна специализация на България за периода 2021-2027 г. (ИСИС), приета с Решение № 1015 на Министерския съвет, е ключов инструмент за развитието на устойчива и конкурентоспособна икономика.

Тя предоставя рамка за финансиране на иновации, включително проекти в областта на нематериалното културно наследство (НКН), чрез програмите „Конкурентоспособност и иновации в предприятията“ (ЦИЕП) и „Изследвания, иновации и дигитализация за интелигентна трансформация“ (РИДСТ).

ИСИС подкрепя проекти за НКН в областта „Нови технологии в креативните и развлекателни индустрии“, като насърчава: Дигитализация на културното наследство (цифрови архиви, виртуални музеи); Иновативни продукти и услуги (туристически преживявания, образователни програми); Подкрепа за креативните индустрии (занаяти, фолклор).

Различни държавни и общински документи предоставят насоки за разработване на стратегия за културно развитие, включително културното наследство и сегмента на нематериалното културно наследство (План България 2030, Стратегия за културно развитие, Общински интегрирани планове за развитие, които задължително включват раздел за културното наследство).

Тези документи картографират съществуващата ситуация, ясно определят заинтересованите страни и, с идентифицирани източници на финансиране, са необходими само визия и инициатива за развитие на изследванията, опазването и популяризирането на нематериалното културно наследство.

Успешното опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство (НКН) изисква сложни стратегии за сътрудничество с различни заинтересовани страни. Взаимодействието с държавните агенции, които притежават необходимите ресурси и експертиза, е от първостепенно значение.

Ефективните партньорства се изграждат чрез активно участие в консултативни съвети и работни групи, както и чрез организиране на съвместни събития. За да се гарантира устойчивост, е наложително да се комбинират разнообразни източници на финансиране и да се изгради капацитет в местните общности, за да поемат водеща роля в опазването на своето наследство.

Успешното сътрудничество с държавните агенции се допълва от партньорства с неправителствени организации (НПО). НПО често имат богат опит в работата с местните общности и могат да предоставят ценна подкрепа за проекти, свързани с изследвания, документиране и съхранение на НКН, както и да улеснят обмена на опит и най-добри

практики. Освен това, сътрудничеството с частни донори е от съществено значение. За да се изгради доверие и подкрепа, е необходимо да се разработят персонализирани предложения за спонсорство и да се осигури прозрачност и отчетност при използването на средствата.

Включването на общностите в процесите на проучване, документиране и опазване, както и организирането на събития за популяризиране на местното нематериално културно наследство, са ключови фактори за осигуряване на устойчивост и приемственост на културното наследство. В рамките на регионалното сътрудничество България участва активно в работата на Съвета на министрите на културата на страните от Югоизточна Европа и Организацията за черноморско икономическо сътрудничество.

Значителна е координацията на страната ни при създаването на Фонд за културно сътрудничество в Югоизточна Европа, който ще подпомогне културния обмен и ще утвърди водещата роля на България в региона. Освен това страната участва в различни други инициативи като Международната фондация „Форум на славянските култури“, Дунавското сътрудничество, инициативата 17+1 и Мрежата от културни институти на страните от Европейския съюз.

Тези партньорства предлагат неизползван потенциал, който изисква планирането на допълнителни инициативи за максимално използване на възможностите.

5. Добри практики

В България има успешни примери за инициативи, насочени към опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство (НКН). Регионалният център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа под егидата на ЮНЕСКО, регистриран в София, е важен пример.

Той играе ключова роля в координирането на усилията за опазване на НКН в региона и в насърчаването на сътрудничеството между

различните заинтересовани страни. Регионалният център на ЮНЕСКО в София насърчава регионалното и международното сътрудничество чрез създаване на специализирани мрежи за координиране на дейности и обмен на информация относно опазването на нематериалното културно наследство.

В усилията си за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа, ЮНЕСКО, чрез Регионалното бюро за наука и култура в Европа, създаде Регионалната мрежа от експерти по нематериално културно наследство през 2007 г. Тази мрежа предоставя платформа за обмен на опит и знания между експерти от региона, като ежегодните срещи, провеждани в различни страни, допринасят за укрепване на сътрудничеството.

За да подпомогне изграждането на капацитет за прилагане на Конвенцията от 2003 г. на национално ниво, през 2018 г. Центърът инициира и поддържа мрежа от университети в региона, за да засили комуникацията между университети, изследователи, институции и носители на нематериално културно наследство, както и да насърчи обмена на информация и бъдещото сътрудничество.

Освен това, Регионалният център създава и поддържа мрежа от неправителствени организации (НПО), активни в областта на нематериалното културно наследство в региона. Тази мрежа има за цел да насърчи участието на НПО в процесите на опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство, както и да създаде платформа за редовна комуникация и споделяне на информация. Чрез информационни сесии, Регионалният център на ЮНЕСКО в София има за цел да информира за възможностите за акредитация към ЮНЕСКО и да насърчи по-балансирано географско представителство на НПО, акредитирани към Конвенцията от 2003 г., с фокус върху региона на Югоизточна Европа.

Допълнителна информация за тази мрежа можете да намерите във Facebook групата: (<https://www.facebook.com/groups/430669334489084/>).

В допълнение към тези мрежи съществува и Мрежа от центрове от категория 2 за нематериално културно наследство. Тези центрове,

създадени и финансирани от държавите членки, допринасят за постигането на стратегическите цели на ЮНЕСКО. Регионалният център за опазване на нематериалното културно наследство в Югоизточна Европа, под егидата на ЮНЕСКО, е един от тези центрове, който активно насърчава сътрудничеството и прилага инициативи за опазване и популяризиране на нематериалното културно наследство в региона.

Особено важно е да се насърчават носителите на това нематериално културно наследство да практикуват дейностите и да предават знания и умения на бъдещите поколения.

България има щастието и до днес да притежава значително запазена форма на народна култура в нейния синкретизъм – като неразривна комбинация от звук, движение, слово, ритуал и др. ЮНЕСКО създаде пилотната програма на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища“, част от която е „Живи човешки съкровища – България“. Наред с това са формулирани и Насоки за създаване на национални системи „Живи човешки съкровища“ (<https://ich.unesco.org/doc/src/00031-EN.pdf>).

6. Насоки за мобилизиране на ресурси за НКН: Стратегии и инструменти

Признаването на необходимостта от опазване на нематериалното културно наследство (НКН) в условията на съвременни предизвикателства, осигуряването на ефективно финансиране, безвъзмездни средства и ресурси за изследване, документиране, опазване и популяризиране на проекти за НКН изисква всеобхватен подход.

Този подход трябва да се основава на международни инструменти като Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. и да бъде подкрепен от разнообразни източници на финансиране, включително европейски фондове, правителствени програми и инициативи на ЮНЕСКО. Уместността, значимостта и устойчивите резултати от финансираните инициативи зависят от установяването на междусекторни партньорства между организации в областта на културата и туристическата индустрия,

местни организации и институции и/или представители на местната общност, доброволни граждански сдружения, частния сектор и медии и др., както и от работата с младежката аудитория. В основата на този подход е създаването на единен информационен портал, служещ като централизиран онлайн ресурс.

Такъв портал ще осигури лесен достъп до информация за всички налични източници на финансиране за НКН в България, включително подробни данни за национални и международни програми, критерии за кандидатстване, срокове и необходими документи.

За да се осигури устойчивото развитие на проектите за нематериално културно наследство (НКН), е необходимо да се приложи цялостен подход, който включва няколко ключови стратегии: разработване на обучителни програми за подпомагане на организациите и общностите при подготовката на проектни предложения, изграждане на мрежа от експерти за предоставяне на консултации и менторство, насърчаване на публично-частните партньорства за мобилизиране на допълнителни ресурси и разпространение на добри практики и успешни проекти за вдъхновяване и мотивиране на други организации и общности.

Ресурси

Българско нематериално културно наследство. (тт). *Регистър на елементите на нематериалното културно наследство.*
<https://bulgariaich.com/index.php?act=content&rec=59>

Финанси от ЕИП и Норвегия за България. (тт). *За нас.*
<https://www.eeagrants.bg/en/about-us>

Европейска комисия. (тт). *Проекти, подкрепящи възстановяването и устойчивостта на България: Национална инвестиционна схема.*
https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility/recovery-and-resilience-plan-bulgaria/bulgarias-recovery-and-resilience-supported-projects-nation-wide-investment-scheme_en

Европейска комисия. (тт). Програма „Творческа Европа“.
<https://culture.ec.europa.eu/creative-europe>

Европейска комисия. (тт). Покани за проекти по Interreg.
<https://interreg.eu/calls-for-projects/>

Европейска комисия. (тт). Програма „Изследвания, иновации и цифровизация за интелигентна трансформация 2021–2027 г.“
[https://www.epc.bg/en/open-for-submission-procedure-bg16rfpr002-1005-small-innovative-grants-for-small-and-medium-sized-enterprises-\(smes\)-programme-research-innovation-and-digitalization-for-smart-transformation-2021-2027-n23](https://www.epc.bg/en/open-for-submission-procedure-bg16rfpr002-1005-small-innovative-grants-for-small-and-medium-sized-enterprises-(smes)-programme-research-innovation-and-digitalization-for-smart-transformation-2021-2027-n23)

Европейско дружество по ендокринология. (тт). Програма за финансиране „Еразъм+“. <https://www.es-e-hormones.org/what-we-do/research/european-research-funding/funding-programmes/erasmusplus/>

Междуправителствен комитет за опазване на нематериалното културно наследство. (2002 г.). Оперативни директиви за прилагане на Конвенцията за опазване на нематериалното културно наследство.
<https://ich.unesco.org/doc/src/00031-EN.pdf>

Министерство на културата на Република България. (2024). Програма за финансово подпомагане на любителски ансамбли.
https://mc.government.bg/files/10578_Programa%20-%20Ansambli%20-%202024.pdf

Община Бургас. (тт). Културна програма на Бургас.
<https://culture.plovdiv.bg/>

Община София. (тт). Софийска културна програма. <https://kultura.sofia.bg/>

Община Варна. (р). Култура и изкуства. <https://www.varna.bg/en/91>

Национален център за информация и документация. (тт). Национална младежка програма 2021–2025. <https://nism.bg/en/nacionalna-programa-za-mladezta-2021-2025>

ЮНЕСКО. (тт). *Нематериално културно наследство*.
<https://www.unesco.org/en/intangible-cultural-heritage/grid?hub=365>

ЮНЕСКО. (тт). *Програма за участие*. <https://www.unesco.org/en/member-states-portal/participation-programme>

Conclusions

Заклучения

Нематериалното културно наследство (НКН) е на кръстопътя между паметта, идентичността и иновациите. В този наръчник изследвахме многобройните му измерения – от дефиниции и правни рамки до туризъм, устойчивост, етика, съвременни предизвикателства и интеграция в ЕС.

Взети заедно, главите разкриват една централна истина: НКН не е просто съвкупност от обичаи или традиции, запазени изолирано, а живо, развиващо се свидетелство за способността на човечеството да създава смисъл, да укрепва социалните връзки и да се адаптира към променящите се времена.

Опазването на НКН е едновременно културен дълг и обществена възможност. НКН свързва индивидите с техните общности, общностите с техните региони и нациите с едно споделено европейско и световно наследство. То допринася дълбоко за социалното сближаване, като засилва чувството за принадлежност и приемственост. В същото време НКН играе все по-важна роля в устойчивото развитие, предлагайки икономически възможности чрез културен туризъм, креативни индустрии и местно предприемачество – при условие че те се управляват отговорно и етично.

Главите на този наръчник показват също, че опазването на НКН изисква деликатен баланс между защитата и отвореността към промяна. Традициите не могат да бъдат вкаменени; те трябва да останат значими за общностите, които ги практикуват. Тъй като глобализацията, дигитализацията, демографските промени, изменението на климата и културната хомогенизация оказват натиск върху традиционните практики, предизвикателството е да се гарантира, че наследството се развива, без да губи автентичност или общностна собственост. Това

засилва необходимостта от подходи, основани на участието, при които носителите и практикуващите ръководят решенията за това как тяхното наследство се документира, споделя и предава.

Законодателството, политиките и международните рамки – като Конвенцията на ЮНЕСКО от 2003 г. и Конвенцията от Фаро – предоставят основни инструменти и структури. И все пак, тяхната ефективност в крайна сметка зависи от ангажираността на общността, адекватното финансиране, междусекторното сътрудничество и добре разработените образователни програми.

Дигиталната ера предлага нови възможности: виртуалното архивиране, дигиталното разказване на истории, онлайн обучението, изкуственият интелект и имерсивните технологии могат да подобрят достъпността и осведомеността. Въпреки това, тези инструменти трябва да се използват с повишено внимание, за да се зачитат културните права, суверенитетът на данните и етичното представителство.

В рамките на Европейския съюз, НКН има допълнително значение. То подкрепя визията за Европа „Обединена в многообразието“, като подчертава споделени културни елементи отвъд границите – от фестивали и занаятчийски традиции до музика, кулинарно наследство и екологични знания. В същото време то отбелязва богатството на регионалните идентичности и местните специфики.

По този начин НКН се превръща в мощно средство за интеграция, диалог и солидарност. Чрез засилване на видимостта на местните култури и улесняване на трансграничното сътрудничество, НКН насърчава чувството за споделена европейска принадлежност, без да заличава националната или регионалната отличителност.

С поглед към бъдещето, опазването на НКН изисква дългосрочен ангажимент, интердисциплинарни партньорства и култивиране на културна грамотност сред по-младите поколения. Общностите трябва да останат в центъра на всички усилия за опазване, а политиките трябва да продължат да признават НКН като динамичен ресурс за културна жизненост, социално благополучие и устойчиво развитие.

В крайна сметка, нематериалното наследство е жив мост между миналото, настоящето и бъдещето. Като го ценим, защитаваме и отговорно го популяризираме, ние гарантираме, че творческият дух на човечеството ще продължи да процъфтява и да вдъхновява идните поколения.

PARTNERS**Transilvania
University
of Brasov**

Project Coordinator

**UNIVERSITY
OF WARSAW****UNIVERSITY OF
WEST ATTICA**
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ**Sveučilište u
Zagreb**
University of Zagreb**UAç**
UNIVERSIDADE
DOS AÇORES**Foundation PAX Rhodopica**
Working collaboratively to achieve EU's goals

Website

www.inthrace.unitbv.ro**Co-funded by
the European Union**

2023-1-RO01-KA220-HED-000156121

INTHRACE

**Civil engagement, integration and better management of the national
intangible heritage to raise awareness of European common values –
EU context, perspectives and active citizenship**